

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**BÖLGESEL KALKINMA SÜRECİNDE KALKINMA
AJANSLARININ ROLÜ VE FİNANSAL DESTEK
MEKANİZMALARININ ETKİNLİĞİ:
BEBKA ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Önder ERDOĞAN

BURSA-2017

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**BÖLGESEL KALKINMA SÜRECİNDE KALKINMA
AJANSLARININ ROLÜ VE FİNANSAL DESTEK
MEKANİZMALARININ ETKİNLİĞİ:
BEBKA ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Önder ERDOĞAN

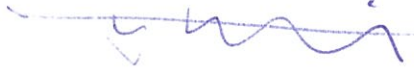
**Danışman
Doç. Dr. Metin ÖZDEMİR**

BURSA-2017

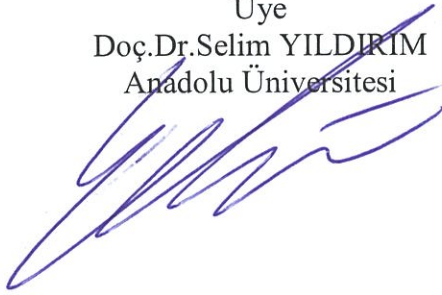
T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı'nda 701111022 numaralı Önder ERDOĞAN'ın hazırladığı "Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Finansal Destek Mekanizmalarının Etkinliği: BEBKA Örneği" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 18/10/2017 günü 13:30 - 14:30...saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasınınBAŞARILI..... (başarılı/başarısız) olduğunaOY BİRLİĞİ..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Doç.Dr.Metin ÖZDEMİR
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç.Dr.Selim YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi

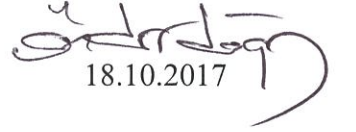
Üye
Doç.Dr.Cem Okan TUNCEL
Uludağ Üniversitesi

18/10/2017

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Finansal Destek Mekanizmalarının Etkinliği: BEBKA Örneği” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

18.10.2017

Adı Soyadı: Önder ERDOĞAN
Öğrenci No: 70111022
Anabilim Dalı: İKTİSAT
Programı: _____
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

..... İKTİSAT ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 28/09/2017

Tez Başlığı / Konusu: BÜYÜK KALKINMA SÜRECİNDE KALKINMA AJANLARI VE FİNANSAL DESTEK MEKANİZMALARININ ETKİNLİĞİ ÜZERİNE

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 110 sayfalık kısmına ilişkin, 28/09/2017 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7.7'dür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: ÖNDER ERDOĞAN
Öğrenci No: 701111022
Anabilim Dalı: İKTİSAT
Programı: _____
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)

Doç.Dr.Metin Özdemir
28.09.2017

* Turnitin programına Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Önder ERDOĞAN
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İktisat
Bilim Dalı : İktisat
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XII + 146
Mezuniyet Tarihi : / / 20.....
Tez Danışman(lar)ı : Doç. Dr. Metin ÖZDEMİR

BÖLGESEL KALKINMA SÜRECİNDE KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ VE FİNANSAL DESTEK MEKANİZMALARININ ETKİNLİĞİ: BEBKA ÖRNEĞİ

Ekonomik faaliyetler ve mekân arasındaki ilişki, piyasanın mekân ile bütünleştirilmesiyle ortaya çıkacak sorunların genel denge teorisi ve piyasa mekanizması içinde çözülmesini sağlayan teorik alt yapının olmaması nedeniyle uzunca bir süre ihmal edilmiştir. Thünen ile başlayan klasik yerleşim yeri teorileri ve Isard ile devam eden bölge bilimi yaklaşımı literatüre önemli katkılar sağlasa da, mekânsal farklılıklar ve bölgesel yaklaşımların Neo-klasik iktisadî teori içinde analiz edilebilmesi, eksik rekabet ve artan getirilere dayalı piyasa çözümünün genel denge teorisi içinde analizine imkân tanıyan teorik alt yapının geliştirilmesinden sonra mümkün olmuştur. Firmaların kuruluş yeri tercihlerini etkileyen mekânsal ve bölgesel faktörlerin iktisadî literatür içinde normatif olarak izah edilir hale gelmesi bölgesel kalkınma alanına da yeni ve umut veren bir bakış açısı getirmiş, bölgesel kalkınma politikaları yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımında Kalkınma Ajansları, mevcut politikaların iyileştirilmesi ve yeni bölgesel politikaların üretilmesinde önemli rol oynayan ve gelecekte bu anlamda oldukça önemli işlevler üstlenebilecek potansiyele sahip kurumlar olarak öne çıkmışlardır.

Tezin ilk bölümünde, Neo-klasik iktisat teorisinin temel varsayımları ışığı altında mekânsal analizlerin ana akım iktisatçılarca uzunca bir süre göz ardı edilmesinin sebepleri incelenmiş, ardından Thünen ile başlayan ilk yerleşim teorilerinden itibaren Yeni Ekonomik Coğrafya'ya kadarki süreçte literatürde meydana gelen mekânsal ve bölgesel analizlere ilişkin teorik gelişim özetlenmiştir. İkinci bölümde, teorik temelde yaşanan gelişmelere paralel olarak dünyada bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan dönüşüm anlatılmış, ardından Kalkınma Ajanslarının bölgesel kalkınma sürecinde oynadıkları role değinilerek Türkiye'deki Kalkınma Ajansları incelenmiştir. Son bölümde, Kalkınma Ajanslarının sahip oldukları finansal destek mekanizmaları ele alınmış, ardından BEBKA'nın bölgesel kalkınma odaklı çalışmaları özetlenerek finansal destek mekanizmalarının bölgesel kalkınma sürecindeki etkinliği analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Thünen, Mekânsal Ekonomi, Bölge Bilimi, Yeni Ekonomik Coğrafya, Bölgesel Kalkınma, Kalkınma Ajansları, Finansal Destek

ABSTRACT

Name and Surname : Önder ERDOĞAN
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Economics
Branch : Economics
Degree Awarded : Master
Page Number : XII + 146
Degree Date : / / 20.....
Supervisor (s) : Assoc. Prof. Metin ÖZDEMİR

THE ROLE OF DEVELOPMENT AGENCIES IN THE PROCESS OF REGIONAL DEVELOPMENT AND THE EFFICIENCY OF THEIR FINANCIAL SUPPORT MECHANISMS: BEBKA EXAMPLE

The relationship between economic activities and space has been neglected for a long time due to the lack of a theoretical knowledge that allows problems emerging the integration of the market into the space in the general equilibrium theory and market mechanism to be solved. Even though the classical location theories starting with Thünen and Isard's ongoing regional science approach had contributed the literature, analyzing of spatial differences and regional approaches within the Neo-classical economics would just have been possible after the development of theoretical knowledge allowing the market solution based on incomplete competition and increased returns to be analyzed in the framework of general equilibrium theory. The fact that the spatial and regional factors affecting the location preferences of companies to become normative in economics has brought a new and hopeful point of view to the field of regional development, and then the regional development policies have begun to be redefined. In the new regional development approach, development agencies have emerged as institutions playing an important role in the improvement of existing policies and in the production of new regional policies, and in the future, they have a potential to undertake important functions in this sense.

In the first part of the thesis, under the light of the basic assumptions of the Neo-classical economics, the reasons are first examined that why the main stream economists had ignored spatial analyzes for long time, and then the theoretical development of spatial and regional analyzes in the economic literature from the first location theories starting with Thünen to the New Economic Geography, is also summarized. In the second part, the transformation in the regional development policies in the world is explained in parallel with the developments on theoretical basis, the role of development agencies in regional development process is explained and so are the development agencies in Turkey. In the last section, the financial support mechanisms of development agencies are first explained, then regional development oriented works of BEBKA are summarized, and lastly its financial support mechanisms in the regional development process are analyzed.

Keywords: Thünen, Spatial Economics, Regional Science, New Economic Geography, Regional Development, Development Agencies, Financial Support

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar.....	ix
ŞEMALAR.....	x
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA; KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1. MEKÂN, BÖLGE, COĞRAFYA VE İKTİSAT BİLİMİ	4
2. BÖLGESEL KALKINMA SORUNU: TEORİK ÇERÇEVE	7
2.1. Klasik Yerleşim Teorileri	9
2.1.1. Johann Heinrich von Thünen	9
2.1.2. Alfred Marshall	12
2.1.3. Alfred Weber	13
2.1.4. Wilhelm Launhardt ve Harold Hotelling	14
2.1.5. Walter Christaller	15
2.1.6. August Lösch	16
2.2. Walter Isard ve Bölge Bilimi	16
2.3. İçsel Büyüme Teorisi ve Bölgesel Kalkınma	19
2.4. Heterodoks İktisadın Katkıları	24
3. YENİ EKONOMİK COĞRAFYA VE BÖLGESEL KALKINMA	25

İKİNCİ BÖLÜM
BÖLGESEL KALKINMA SÜRECİNDE KALKINMA AJANSLARI VE
TÜRKİYE

1. BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARINDA DÖNÜŞÜM	35
1.1. Aşağıdan Yukarıya (Bottom-Up) Bölgesel Kalkınma	36
1.2. Katılımcılık ve Yetki Paylaşımı	37
1.3. Yerel Potansiyelin Tespiti ve Rekabetçi Yönlerin Geliştirilmesi	38
1.4. Piyasa ve Sistem Başarısızlıklarının Önlenmesi	39
1.5. Teknolojik Yenilik ve Bilgi Taşmaları	40
1.6. Bölgesel Kurumlar ve Global Üretim Ağlarıyla Entegrasyon	41
1.7. Bölgelere Özgü (Tailor Made) Kalkınma Politikaları Tasarımı	42
2. BÖLGESEL KALKINMA SÜRECİNDE KALKINMA AJANSLARI	44
3. TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARI	47
3.1. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu	49
3.2. Kalkınma Ajanslarının İdari Yapıları	52
3.3. Kalkınma Ajanslarının Temel Fonksiyonları	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
FİNANSAL DESTEK MEKANİZMALARININ ETKİNLİĞİ:
BEBKA ÖRNEĞİ

1. KALKINMA AJANSLARI FİNANSAL DESTEK MEKANİZMALARI	59
1.1. Kalkınma Ajansı Desteklerinin Genel Özellikleri, Hedefleri, Türleri...	59
1.2. Proje Teklif Çağrısı Yöntemi	62
2. BEBKA'NIN KURULUŞU, ORGANİZASYON YAPISI VE FAALİYET ALANI	66
3. BEBKA'NIN BÖLGESEL KALKINMA ODAKLI ÇALIŞMALARI	68
3.1. Bölgesel Bazlı Planlama Çalışmaları	69
3.1.1. Bölge Planı	69
3.1.2. Kalkınma Kurulu Toplantıları	72
3.2. Bölgesel Bazlı Veri Çalışmaları	73
3.2.1. Kalkınma Göstergeleri Çalışması	73
3.2.2. Sosyal Analiz Raporu	74
3.2.3. Ekonomi Göstergeleri Bülteni	74
3.2.4. Çevre Durum Analizi	75
3.3. Yerel Potansiyelin Tespitine Yönelik Çalışmalar	76
3.4. Yerel Potansiyelin Harekete Geçirilmesi ve Girişimciliğin Desteklenmesine Yönelik Çalışmalar	81
3.5. Uluslararası Ağlara Katılım ve Bilgi Paylaşımı	87
4. BEBKA TARAFINDAN SAĞLANAN FİNANSAL DESTEKLER	90
5. BEBKA FİNANSAL DESTEK MEKANİZMALARININ ETKİNLİĞİ	93
5.1. Verilerin Toplanması, Analiz ve Değerlendirme Yöntemi	94
5.2. Destek Verilen KOBİ'lerin Sektörel Analizi	95
5.3. Finansal Destek Mekanizmalarının Etkinliğinin Değerlendirilmesi...	97
5.3.1. Teknolojik Yenilik, Patika Bağımlılığı ve Negatif Kilitlenme	99
5.3.2. Bilgi Taşmaları, Beşerî Sermaye Hareketliliği ve Yeni Girişimci Oluşumu	101
5.3.3. Yerel Potansiyeli Harekete Geçirme ve Rekabetçiliği Arttırma	103
5.3.4. Bölgenin Tanıtılması ve Global Ağlarla Entegrasyon	105
5.3.5. Üniversite İle İş Birliği ve Koordinasyon	107
5.3.6. Bürokratik Engeller ve Yetki Paylaşımı	109
5.3.7. Sosyal Fayda İçerikli Yatırımlar ve Kamu Girdisi	111
5.3.8. Sürdürülebilirlik ve Çarpan Etkisi	112
SONUÇ.....	116
KAYNAKLAR.....	122
EKLER(ANKET FORMU).....	142

TABLÖLAR

	Sayfa
Tablo 1 : Bölgesel Kalkınma Politikalarında Dönüşüm	36
Tablo 2 : Türkiye’de Faaliyet Gösteren Kalkınma Ajansları	52
Tablo 3 : Destek Verilen KOBİ’lerin Faaliyet Gösterdiği Sektörler	96
Tablo 4 : Verilen Desteklerin Konularına İlişkin Dağılımı	96
Tablo 5 : 2010 Yılı Mali Desteklerine Ait Performans Göstergeleri.....	105

ŞEMALAR

	Sayfa
Şema 1 : Yeni Ekonomik Coğrafya'nın Soy Ağacı	31
Şema 2 : Kalkınma Ajansları Finansal Destek Mekanizmaları	60
Şema 3 : BEBKA Organizasyon Şeması	67
Şema 4 : 2009-2015 Yılları Arasında Finansal Destek Alan KOBİ'lerin İllere Göre Dağılımı	97
Şema 5 : 2009-2015 Yılları Arasında Finansal Destek Alan KOBİ'lerin Merkez ve Çevre Dağılımı	98
Şema 6 : 2009-2015 Yılları Arasında Desteklenen Projelerin Ana Faaliyetlerinin Dağılımı	98
Şema 7 : Desteklerin Firmaların Ar-Ge ve Diğer Teknolojik Faaliyetlerine Olan Etkisi	99
Şema 8 : Desteklerin Firmaların Teknolojik Gelişmeler Hakkında Farkındalıklarının Artmasına Olan Etkisi	99
Şema 9 : Desteklerin Firmaların Üretim Süreçlerini İyileştirme ve Maliyetlerini Azaltmada Diğer Firmalardan Bilgi Taşmasına Olan Etkisi	101
Şema 10 : Desteklerin Kalifiye İşgücünün Firmaların Bulunduğu Bölgeye Gelmesine Olan Etkisi	101
Şema 11 : Desteklerin Girişimciliğin Teşvik Edilmesi ve Daha Çok Firma Kurulmasına Olan Etkisi	102
Şema 12 : Desteklerin Yaparak Öğrenme Süreçlerine Olan Etkisi	102
Şema 13 : Desteklerin Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesine Olan Etkisi	102
Şema 14 : Desteklerin Firmaların Daha Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşmalarına Olan Etkisi	104
Şema 15 : Desteklerin Atıl Kapasiteyi ve Yerel Potansiyeli Harekete Geçirmelerine Olan Etkisi	104
Şema 16 : Desteklerin Bölgenin Yatırımcılara Tanıtılmasına ve Cazibesinin Artmasına Olan Etkisi	106
Şema 17 : Desteklerin Firmaların Global Üretim Ağlarına Dahil Olmalarını Sağlamadaki Etkisi	106
Şema 18 : Kalkınma Ajanslarının, Bölgesel Potansiyeli Harekete Geçirme ve Yerel Ekonomiye Global Üretim Ağlara Açmadaki Etkisi	106
Şema 19 : Desteklerin Özel Sektör, Kamu Sektörü Ve Diğer Kurumlar Arasında Koordinasyonu Sağlamadaki Etkisi	107
Şema 20 : Kalkınma Ajanslarının Kurumlar Arasında Güvene Dayalı İlişkiler Tesis Etmedeki Başarısı	107
Şema 21 : Alınan Destek Kapsamında Firmaların Üniversite İle İş Birliği Yapma Yüzdesi.....	108
Şema 22 : Üniversite İle Yapılan İş Birliğinin Projelerin Başarısına Olan Etkisi.....	108
Şema 23 : Proje Uygulama Aşamasında Destek Mekanizmasının Sahip Olduğu Aşırı Bürokratik Engeller	109
Şema 24 : Ajansın, Projelerini Serbestçe Uygulamada Firmalara Sağladığı Yetki Paylaşımının Yeterliliği	109

Şema 25	: Ajansın, Firmalara, Projelerde Bazı Ufak Değişiklikler Yapmaları Hususunda Yeterince İnişiyatif Kullanma Hakkı Sağlaması.....	110
Şema 26	: Ajans Desteklerinden Önce, Bölgenin Temel Alt Yapı Yatırımlarının Gerçekleştirilmesine Olan İhtiyacı	111
Şema 27	: Destek Alan Firmalar Tarafından Kalkınma Ajanslarının Hangi Tür Kurumlar Olarak Değerlendirildiği	111
Şema 28	: Firmaların Ajanstan Destek Almayacak Olsalardı Yine De Yatırımlarına Devam Etme İstekleri	113
Şema 29	: Firmaların Destek Kapsamında Elde Ettikleri Çıktıları Projeler Sonrası Kullanma Yüzdesi	113
Şema 30	: Firmaların Destek Döneminin Sona Ermesinin Ardından Aynı Alanda Ek Yatırım Yapma Yüzdesi	114
Şema 31	: Firmaların Destek Kapsamında Karşılaştıkları Sorunlarla İlgili Ajansa Geri Bildirimde Bulunmaları	114

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ACTIVA	Barselona Kalkınma Ajansı
BEBKA	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
BP	Bölge Planı
BR	Başvuru Rehberi
ÇP	Çalışma Programı
DDK	Devlet Denetleme Kurulu
ERVET	Emilia Romagna Bölgesi Kalkınma Ajansı
EURODA	Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği
EY	Ernst&Young
FR	Faaliyet Raporu
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
IDEA	Endülüs İnovasyon ve Kalkınma Ajansı
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme
KÖY	Kalkınma Öncelikli Yerler
KÜSİ	Kamu Üniversite Sanayi İş Birliği
MDA	Mevcut Durum Analizi
NESTA	İngiltere Ulusal Bilim, Teknoloji ve Sanat Vakfı
NRW Invest	Kuzey-Ren Vestfalya Yatırım Ajansı
NUTS	İstatistiki Bölge Sınıflandırması
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Teşkilatı
PEXGA	İspanya Galiçya İş Adamları Platformu
PTÇ	Proje Teklif Çağrısı
REDAH	Bosna Hersek Kalkınma Ajansı
SODES	Sosyal Destek Programı
SWOT	Güçlü ve Zayıf Yönler İle Fırsatlar ve Tehditler Analizi
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik Düzey 2 Bölgesi
TTGV	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WAIPA	Dünya Yatırım Tanıtım Ajansları Birliği
YDO	Yatırım Destek Ofisi
YEC	Yeni Ekonomik Coğrafya

GİRİŞ

Neo-klasik iktisadın temel çerçevesi, mekân ve zamandan arındırılmış iki boyutlu dünyada sonsuz sayıda alıcı ve satıcının her birinin piyasa mekanizması içinde rasyonel davranarak kendi faydasını maksimize etmeye çalışması sayesinde piyasaların denge noktasına ulaşacağını ve ekonomide kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanacağını kabul etmesidir. Neo-klasikler, piyasanın mekân ile bütünleştirilmesiyle ortaya çıkacak olan sorunları genel denge teorisi ve rekabetçi piyasalar içinde nasıl analiz edeceklerini bilemedikleri için mekânsal analizlere girmekten kaçınmışlardır. Mekânsal ekonomi alanına olan ilgi uzunca bir süre mekânsal ekonominin önemine inanan ya da hatır uğruna uğraşan iktisatçılarla kent sistemlerine odaklanan iktisatçıların ilgisiyle sınırlı kalmıştır.

19. y.y.'da J.H. von Thünen ile başlayan klasik yerleşim teorileri ekonomik faaliyetlerin mekânsal yerleşim yeri tercihlerine ilişkin ilk ciddi çalışmaları oluştururken, mekân ve bölgesel farklılıklar 1950'li yıllardan itibaren ekonomik coğrafyacıların ve şehir plancılarının da ilgi alanına girmiş ve mekânsal analizler ile bölgesel farklılıklara ilişkin teoriler Neo-klasik iktisadî literatüre yakınlaşmaya başlamıştır. 1970'li yıllardan itibaren tekeli rekabet ve ölçeğe göre artan getiriler varsayımı altında piyasa çözümünün üretilebilmesi ile birlikte mekânsal analizlerin ilk kez Neo-klasik iktisadî literatür içinde analizine imkân veren modellemelere kapı aralandığı ifade edilebilir. 1990'lı yıllardan itibaren Yeni Ekonomik Coğrafya (New Economic Geography) yaklaşımı ile birlikte mekânsal analizlere ilişkin literatür konsolide edilerek coğrafya/bölge/mekân unsurlarının Neo-klasik iktisat içinde ele alınabilmesi teorik açıdan mümkün hale gelmiş, coğrafi bölge ve mekâna yönelik analizler mikro-ekonomik temellere dayalı formel bir teorik alt yapı üzerine inşa edilmeye başlanmıştır.

İktisat teorisindeki gelişmelere paralel olarak, özellikle 1950'li yıllardan itibaren bölgesel kalkınma politikalarında da yeni gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Az gelişmiş bölgelerin merkezî yardımlarla desteklenmesine yönelik yukarıdan aşağıya (top-down) yönlü geleneksel kalkınma politikaları, yerini, gelişmişlik farkı gözetilmeksizin tüm bölgelerdeki yerel potansiyelin tespiti ve bölgelerin rekabetçi yanlarının öne çıkarılmasına dayanan aşağıdan yukarıya (bottom-up) yönlü bölgesel kalkınma politikalarına bırakmıştır. Bu bağlamda, merkezî hükümet ile yerel paydaşlar arasındaki bilgi taşınmalarını sağlayacak

bölgesel kurumlara ihtiyaç duyulmuş, gelişmiş ülkeler başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulmuştur. Ülkemizde de 2000’li yıllardan itibaren mekânın ekonomik anlamdaki önemi ulusal planlarda yerini almaya başlamış ve yerel dinamiklere atfedilen önem artarak Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kuruluşuna zemin hazırlanmıştır. 2006 yılında kurulan iki pilot Kalkınma Ajansından sonra, kısa adı BEBKA ve faaliyet alanı Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri olan Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı 2009 yılında kurularak faaliyetlerine başlamıştır.

Dünyadaki örnekleriyle karşılaştırıldığında ülkemizdeki Kalkınma Ajansları uygulaması oldukça yenidir. Kalkınma Ajansları tarafından 10 yıllık uygulama boyunca ülke genelinde önemli tutarda finansal destek sağlanmıştır. Verilen desteklerin bölgesel kalkınma sürecindeki etkilerinin değerlendirilmesi, sistemin aksayan yönleri varsa iyileştirilmesi ve kaynak israfının önlenmesi açılarından önem arz etmektedir. Bazı Ajanslar tarafından verilen desteklere ilişkin proje bazında performans ölçümü ve etki değerlendirmesi yapılıyor olsa da, bu analizlerin, bölgesel kalkınma perspektifinde modern kalkınma politikalarının tasarlanmasını temin edecek nitelikte olmadığı gözlenmektedir. Bu tez, BEBKA özelinde Kalkınma Ajanslarının sağladığı finansal destek mekanizmalarının bölgesel kalkınma sürecindeki etkilerini modern bölgesel kalkınma politikaları perspektifinde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

İlk bölümde, mekân, bölge, coğrafya ve iktisat bilimi arasındaki teorik ilişki incelenmiş ve mekânsal ve bölgesel analizlerin göz ardı edilmesinin sebepleri ele alınmıştır. Ardından bölgesel kalkınma sorunu teorik çerçevede ortaya konularak, von Thünen ile başlayan klasik yerleşim teorilerinden Yeni Ekonomik Coğrafya’ya (YEC) kadarki süreçte literatüre katkıda bulunan teoriler sunulmuş, aynı zamanda içsel büyüme teorileri ve heterodoks iktisadın yaptığı katkılardan bahsedilmiştir. Son olarak mekânsal ve bölgesel farklılıkları mikro iktisadî temeller ile analiz ederek Neo-klasik literatürün sınırlarını genişleten YEC yaklaşımı tanıtılmıştır.

İkinci bölümde, YEC’in katkıları ile mekân ve bölge kavramlarının normatif olarak ele alınmasına paralel olarak yeniden tanımlanan bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan dönüşüm sunulmuş, bölgesel kalkınma sürecinde ekonomik faaliyetlerin belirli bölgelere yığılmasının sebeplerine değinilmiştir. Ardından bölgesel kalkınma sürecinde Kalkınma Ajanslarının rollerine vurgu yapılarak gelişmiş ülkelerdeki Kalkınma

Ajanslarının temel fonksiyonlarına yer verilmiştir. Son olarak Kalkınma Ajanslarının ülkemizdeki kuruluş süreci, idari yapıları, temel fonksiyonları açıklanmıştır.

Üçüncü ve son bölümde, BEBKA'nın sahip olduğu destek mekanizmaları ile kuruluş süreci ve örgütlenme yapısı, faaliyet gösterdiği bölgenin yerel potansiyeli özetlenmiştir. Ardından, finansal destek mekanizmalarının haricinde BEBKA'nın bölgesel kalkınma odaklı çalışmalarına değinilmiştir. Son olarak, BEBKA'nın en çok kullandığı finansal destek mekanizması olan Proje Teklif Çağrısı usulüyle sağlamış olduğu finansal desteklerin bölgesel kalkınma sürecindeki etkinliği incelenmiştir. Proje etki değerlendirme metodolojisi yararlanıcılarla yapılan anket çalışmasına dayanmakta olup bu alanda yapılan diğer etki analizi ve değerlendirme raporlarının sonuçlarından da faydalanılmıştır.

Birinci Bölüm
BÖLGESEL KALKINMA;
KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVE

1. MEKÂN, BÖLGE, COĞRAFYA VE İKTİSAT BİLİMİ

Yerleşik iktisadın (mainstream) teorik çerçevesi, iktisadî faaliyetlerin, tam bilgiye sahip çok sayıda alıcı ve satıcının kolaylıkla giriş/çıkış yapabildikleri ve her bir firmanın ölçeğe göre sabit getiri şartlarında tek tip mal üretip sattığı mekândan bağımsız bir harikalar diyarında gerçekleştiği varsayımı üzerine kuruludur(Isard,1956:25). Mekân ve zamandan arındırılmış bu iki boyutlu dünyada sonsuz sayıda alıcı ve satıcının her birinin piyasa mekanizması içinde rasyonel davranarak optimizasyon davranışı sayesinde piyasaların dengeye geleceği ve kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanacağı kabul edilir. Bu bağlamda Neo-klasik iktisadın temel karakteristikleri bireyci (metodological individualism), dengeci (equilibrium), indirgemeci (ceteris paribus), açıklaması gereken ilkeleri neden kabul eden (totolojik), bilimci (scientism) ve optimumcu (Pareto optimum) olarak ortaya konulabilir(Hanedar,2007:9).

Yerel ekonomik faaliyetler ve mekân arasındaki ilişkinin temelleri yerleşim teorisi ve kent ekonomileri alanındaki çalışmalara dayansa da(Nijkamp,Capello,2003:3), yerleşik iktisatçılar coğrafya ve bölgeye özgü durumlar ile mekân unsuruna uzunca bir süre kayıtsız kalmışlardır. Bu durum, ölçeğe göre artan getiriler varsayımı altında piyasanın mekân ile bütünleştirilmesiyle ortaya çıkacak olan sorunları genel denge teorisi ve piyasa mekanizması içinde nasıl ele alınacağıının bilinmemesinden kaynaklanmaktadır(Krugman, 1995:64;Ottaviano,Thisse,2001;153). Mekânsal ekonomi alanına olan ilgi uzunca bir süre mekânsal ekonominin önemine inanan iktisatçılarla (Samuelson,1952:284) kent sistemlerine (urban systems) odaklanan iktisatçıların ilgisiyle sınırlı kalmıştır(Behrens,Thisse,2007:464). Coğrafya ve bölgenin kendine özgü durumlarına ilişkin gerçekler, ancak yerleşik iktisat metodolojisinin izin verdiği ölçüde araştırma konusu olarak iktisadî analizlere dahil olabildiği(Özdemir,Başkol,2011:132).

Geleneksel anlamda mekânsal analizler ve ekonomik faaliyetlerle ilgili yerleşim teorileri ilk olarak 19. y.y.'da Avusturya-Alman ekolünü temsil eden teorisyenler

tarafından şekillendirilmiştir(Blaug,1985:614). Alman ekolünden gelen J.H. von Thünen (1783-1850) literatürde mekân kavramını kullanan ilk yerleşim yeri teorisyenidir.

1950’li yıllara kadar klasik yerleşim teorisyenlerinin yaptığı çalışmalardan ibaret olan mekânsal analizler, bu tarihten sonra ekonomik coğrafyacıların ve şehir plancılarının iktisatçılarla yaptıkları ortak çalışmalar sayesinde Neo-klasik iktisada yakınlaşmıştır. Mekâna yer vermemeleri nedeniyle Neo-klasik iktisatçıları eleştiren W.Isard (1956), iktisat ve coğrafya bilimlerini kombine ederek analitik düzlemde mekânın etkisini modellemiş ve bölgesel iktisadı matematiksel öğelere dayandırarak Bölge Bilimi (Regional Science) kavramını geliştirmiştir(Kum,2011:237). Ancak, mekânsal farklılıkların ve taşıma maliyetlerinin etkisini analiz edebilecek teorik bir alt yapıdan mahrum olması sebebiyle bölge bilimi adı altında yapmış olduğu çalışmaları tam rekabet varsayımı ve genel denge teorilerine bağlı kalarak gerçekleştirmiştir(Fujita,Krugman,2004:153; Krugman,1997:56).

II. Dünya Savaşından sonraki restorasyon döneminde J.M.Keynes’in katkılarıyla Neo-klasik iktisadın popülerliği bir nebze olsun azalmış ve bölgesel politikalara yönelik başlamıştır. Ancak, 1970’li yıllarda petrol şokları ve sabit döviz kuru sisteminin terkedilmesi dolayısıyla ciddi bir stagflasyon yaşanmıştır. Petrol fiyatlarının aniden yükselmesi ile tetiklenen enflasyon petrole dayalı girdi kullanan kitlesel üretim sanayilerini vurmuş, enflasyonla birlikte işsizliğin de artması küresel anlamda büyük bir bunalıma yol açmıştır(Barsky,Kilian,2004:2). Monetarist iktisadın bu dönemde itibar görmeye başlaması dolayısıyla kamu müdahalesini öngörerek talep yönlü iktisadın önünü açan Keynesyen iktisat modelinden, kamu müdahalesinin sınırlanması gerektiğini savunan ve piyasa mekanizmasına vurgu yapan Neo-klasik iktisat modeline yeniden dönmüştür(Clarke,1988:316).

Bu dönemde, üretim teknolojisinde ve süreçlerinde de devrim sayılabilecek ciddi değişiklikler yaşanmış, kitlesel üretim yerine esnek üretim ve uzmanlaşma anlayışının hâkim olduğu yeni bir dönem başlamıştır. Yeni endüstriyel örgütlenmede kitlesel üretim metotları kullanılarak yüksek miktarda standart ürünler üretmek yerine tüketici zevk ve tercihlerine göre farklılaşan daha az miktarda ve birbirinden farklı mamul üretimine imkân veren esnek üretim metotları tercih edilmeye başlanmıştır. Ayrıca, kitlesel üretim sanayilerinin gelişmekte olan ülkelere göç ettiği, ileri teknoloji gerektiren sanayilerin ise gelişmiş ülkelerde kaldığı yeni bir trend oluşmuştur(Berger,2012:6;Piore,Sabel,1984:249).

Küreselleşme ve ekonomide yaşanan liberalleşme ile birlikte ülkeler arasındaki ticari engeller kaldırılmıştır. Üretim metotlarındaki değişiklikler ve ekonomik entegrasyon firmaların uluslararası alanda rekabet edebilmelerini zorunlu kılmıştır. Tüm bu gelişmeler, firmaların aynı mekânda yığılmalarının ve kümelenmelerinin avantajlarını ön plana çıkarmış, dolayısıyla endüstriyel kümelenme bölgelerinin oluşturulmasına yönelik kamu müdahalesini gerektiren politikalar gündeme gelmeye başlamıştır(Porter,2007:5). Kümelenme alanındaki ilk başarı örnekleri 1970’li yıllarda paketleme endüstrisi, seramik, robot teknolojisi gibi alanlarda uzmanlaşan İtalya’nın Emilia Romagna bölgesi(Boschma,2005:9) ile yeni verimlilik ve kalite standartlarının oluşmasına da liderlik ederek otomotiv ve elektronikte uzmanlaşan Japonya’nın Sakaki bölgesi olmuştur(Arslanoğlu,2001:1-12).

Kümelenme ve ekonomik yığılmaların önem kazandığı 1970’li yıllarda, özü itibarıyla Neo-klasik iktisadî temel alan eksik rekabet ve artan getirilere dayalı genel denge modellerinin geliştirilmesi ile birlikte yerleşik iktisatçılar tarafından uzunca bir süre ihmal edilen coğrafya/bölge/mekân unsurlarının ele alınabilmesi teorik açıdan mümkün hale gelmiştir(Krugman,1991b:60). 1990’lı yıllarda, klasik yerleşim ve bölgesel büyüme teorileriyle yeni endüstriyel organizasyon literatürünü konsolide eden YEC ile birlikte coğrafi bölge ve mekâna yönelik analizler mikro-ekonomik temellere dayalı formel bir teorik alt yapı üzerine inşa edilmeye başlanmıştır(Özdemir,Başkol,2011:133). Diğer bir deyişle YEC, ölçek ekonomilerini kullanan ve mikro-ekonomik temellere dayalı genel denge anlayışı içinde hareket eden bir akım olarak coğrafi/mekânsal analizlerin ilk kez Neo-klasik iktisadî yaklaşım çerçevesinde analiz edilebilmesine imkân sağlamıştır(Filiztekin,2008:28).

Sonuç olarak, ekonomik faaliyetlerin mekânsal boyutu Neo-klasik iktisat tarafından uzunca bir süre ihmal edilse de, ilk yerleşim teorilerinin geliştirildiği 19. y.y.’dan itibaren YEC’e kadar ki süre içinde iktisadın mekân ve coğrafi bölge unsurlarını da içeren literatür zenginleşmiştir. 20. y.y.’ın sonlarında bu alandaki gelişmelerin tümü YEC tarafından konsolide edilerek Neo-klasik iktisadın kapsamı mekân ve coğrafi bölge faktörlerini içine alacak şekilde genişlemiştir.

2. BÖLGESEL KALKINMA SORUNU: TEORİK ÇERÇEVE

Bölge kavramı, en yaygın anlamıyla birbirine benzer özellikler gösteren herhangi iki mekânın bir araya gelmesinden oluşan bir bütünü tanımlamak için kullanılmaktadır(Behrens,Thisse,2007:459). İktisadi analizlerde bölge kavramı daha çok ekonomik faaliyetlerin belirli mekâna yığılmalarının nedenleri bağlamında ele alınmıştır. A.Smith'in maddi ilerleme (material progress) olarak bahsettiği ekonomik kalkınma kavramı ise 1930'lu yıllara kadar politik bir araç olarak daha çok modernizasyon, batılılaşma ve sanayileşme anlamlarında kullanılmıştır(Arndt,1981:458). Kalkınma ekonomisi 1930'lu yıllarda bir alt disiplin olarak gelişmiş ve 1950'li yıllara kadarki savaş sonrası ekonomik toparlanma sürecinde önem kazanmıştır(Yavilioğlu,2002:63). Bu bağlamda bölgesel kalkınma, yalnızca belirli bölgelerin sanayileşmesi ile ortaya çıkan eşitsizliğin giderilerek geri kalmış bölgelerin de sanayileşmesinin ve adil gelir bölüşümünün sağlanması olarak ifade edilebilir(Kılıç,2013:8).

Neo-klasik yaklaşımda bölgesel kalkınma kavramı büyüme anlamında salt teorik bir çerçevede ve makro düzeyde ele alınmıştır. Neo-klasik büyüme modelinin temel varsayımı sermayenin ölçeğe göre azalan getirisidir. Bu varsayımlar altında Neo-klasik modelde büyüme, daha çok teknolojinin bir fonksiyonu ve tamamen dışsal bir faktör olarak kabul edilmiş, coğrafi farklılıklar göz ardı edilmiştir(Boschma,2009:2). Neo-klasik denge teorisinde, ticaret üzerinde kısıtlamaların bulunmadığı açık bir ekonomide zamanla bölgeler arasında yakınlaşmaya (convergence) ve dengeye yönelik bir baskının oluşacağı ileri sürülmektedir. Teknolojik alt yapıları birbirine benzer olan ülkelerden görece az gelişmiş olanlar gelişmiş olanlardan daha hızlı büyüme eğilimine sahiptirler(Barro,Sala-i Martin,1990:9). Çünkü üretim faktörlerinin fiyatlarındaki farklılık dolayısıyla ülkeler arasında pahalı olandan ucuz olana doğru bir faktör hareketliliği yaşanacaktır. Bu sayede bölgesel farklılıkların uzun süreli olmayacağı, fiyatlar, ücretler, sermaye ve emek piyasalarının kendiliğinden (self-correcting) belirli bir dengeye ulaşacağı varsayılmıştır. Yeni büyüme teorilerinde ise, ölçek ekonomisi ve yığılmayı teşvik eden diğer güçler sayesinde sermaye, emek ve diğer faktörlerin belirli bölgelerde toplanacağı (self-reinforcing) ve uzun dönemde dahi bölgelerin birbirine yakınsamasından çok iraksayacağı (divergence) savunulmuştur(Yülek,1997:7).

Büyüme kavramından bölgesel kalkınmaya geçişte özellikle mekân boyutunun da devreye girmesiyle ekonomik coğrafya, YEC ve kent ekonomileri alt disiplinleriyle

birlikte, kalkınma kavramı disiplinler arası bir çerçeveye kavuşmuştur. İçsel büyüme teorilerinde Neo-klasik iktisatçıların varsaydığı sabit getiri anlayışı yerine artan getiri varsayımının kabul edilmesiyle birlikte bölgesel kalkınma kavramı üzerinde durulmaya başlanmıştır. İçsel büyüme teorilerinin temelinde artan getiriler, teknolojik gelişmeler ve beşeri sermaye zenginliği gibi faktörler yer almaktadır ki (Martin,Sunley,1998:220) ekonomik faaliyetlerin belirli bölgelerde yığılması ve kümelenmesi ile birlikte bilgi ve teknolojinin belirli bölgelerde toplanması bölgesel gelişme ve kalkınma modellerini ortaya çıkarmıştır. Tekelci rekabet ve artan getiri gibi mekânsal etkilerin ekonomik analizine izin veren gelişmeler, bölgesel kalkınma paradigmasının ve doğal olarak bölgesel kalkınma politikalarının değişimine zemin hazırlamıştır. Bölgesel kalkınmanın sağlanması ya da bölgeler arası farklılıkların azaltılmasına yönelik geleneksel politikalar önemini kaybetmiş, bunun yerine içsel ekonomilerin etkilerini arttırmak için kamunun koordine edici ve yönlendirici yönü önem kazanmıştır(Pike,Pose,Tomaney,2006:19). Bu bağlamda, bölgesel kalkınma konusundaki paradigma değişikliğinden sonra bölgelerin ve yerel faktörlerin öneminin artmasıyla birlikte kamu müdahalelerinin önemi de artmış, ancak geleneksel kamu müdahalelerinin metodu değişmiştir. Dolayısıyla, Neo-klasiklerin kamu müdahalesine gerek olmadığına ve ekonominin uzun vadede kendi kendine dengeye geleceğine ilişkin teori J.M.Keynes'le birlikte kısmen terkedilerek kamu müdahalelerine kapı aralandıysa da, asıl dönüşüm aşağıdan yukarıya yönlü (bottom-up) modern bölgesel kalkınma kavramına geçişte yaşanmıştır.

Aşağıdan yukarıya (bottom-up) yönlü modern bölgesel kalkınma politikalarında kamunun yönlendirici ve koordine edici müdahalesi ön plana çıkmaktadır. Kamu müdahalesi ve şekli, planlama aşamasında, öncelikle, tüm bölgelerdeki doğru bilgiye ulaşılmasını ve bu bilginin planlama sürecine dahil edilmesini gerektirir. Bu açıdan bölgesel kalkınma politikaları hazırlanırken, bölgelerdeki aktörlerle katılımcı bir anlayış içerisinde çalışılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kalkınma politikalarının bölgesel duyarlılık gözetilmeksizin üretilmesi ya da bölgesel politikaların küçük çaplı teşvikler olarak tasarlanması durumunda bu tarz politikaların uygulama sonuçlarının da yine bölgesel yansımaları olmaktadır. Kamunun küçük çaplı da olsa sağlayacağı teşvikler küçük firmaların belirli bölgelerde yığılmasında rol oynamaktadır. Firmalar belirli bir yere yığılmaya başlayınca, diğer firmalar da zamanla bu trendi takip edecek ve kendiliğinden (self reinforcing agglomeration) bir yığılma süreci

başlayacaktır(Ruggiero,2005:11). Ayrıca kamunun geleceğe ilişkin beklentileri yönlendirmesi suretiyle ekonomik aktörler üzerinde bir koordinasyon etkisi söz konusudur. Bir firmanın rasyonel mekân tercihi normalde diğer firmaların yerleşeceği yerdir. Ancak beklentileri değiştirebilecek ve yönlendirebilecek bir şok etkisi her zaman mümkündür. Kamu otoritesi, firmaların beklentilerini koordine ederek ekonomik yerleşimi (economic landscape) şekillendirebilir. Hatta herhangi bir uygulama olmaksızın, sadece politika tercihinin kamuoyuna açıklanması bile beklentileri yönlendirerek uygulama gerçekleşmeden önce firmaların ekonomik yer seçimi hususundaki kararlarını etkileyebilir. Kamu otoritesi yerel aktörlerle iyi bir iletişim kuramadığı ve politika amaçlarını kamuoyuna doğru şekilde duyuramadığı durumlarda, normalde son derece etkili olma potansiyeline sahip olan kamu müdahalelerinin, uygulama sonrası hiçbir etkilerinin olmadığı da görülebilir(Ottaviano,2003:671).

Sonuç olarak, bölgesel büyüme ve kalkınma arasındaki en önemli farklılık mekân boyutu olup mekânsal analizlerin literatüre girmesiyle birlikte büyüme kavramının ekonomik kalkınma kavramına dönüşerek bölgesel kalkınma politikalarında ciddi değişmelere yol açmıştır. Buradan hareketle, öncelikle mekân unsurunun iktisadî analize girişi ele alınıp ardından bölgesel kalkınma sorununun politika uygulamaları itibariyle teorik temelleri üzerinde durulacaktır.

2.1. KLASİK YERLEŞİM TEORİLERİ

Bölgesel ekonominin merkezinde ticareti yapılan mallar, göçler, sermaye hareketleri, bölgeler arası teşvik uygulamaları ve para transferleri ile bölgeler arasında bilgi taşmaları gibi oldukça farklı türde mekânsal etkileşimler bulunmaktadır(Behrens,Thisse,2007:460) Dolayısıyla bölgesel kalkınma sorununun kökü yerleşim yeri teorilerine uzanmaktadır(Nijkamp,Abreu,2009:3). Bu açıdan ekonomik/endüstriyel faaliyetlerin mekânsal yerleşimi ve kuruluş yeri seçimine ilişkin literatürün bölgesel kalkınma perspektifinde incelenmesi gerekmektedir.

2.1.1. Johann Heinrich von Thünen

Endüstriyel faaliyetlerin belirli bir mekâna yığılmaya (agglomeration) başlamasının nedenlerini analiz eden teoriler ele alındığında J.H. von Thünen'in (1826) yerleşim teorisi olarak adlandırılan tek merkezli mekânsal ekonomi (monocentric spatial economy) modeli karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik coğrafya ve yerleşim teorilerinin kurucusu olarak kabul

edilen Thünen(Samuelson,1983:1468), Isolated State (1826) isimli kitabında topladığı çalışmalarda öncelikle tek bir büyük şehir (core) varsayımından hareket etmiştir. Şehir, geniş bir ova üzerinde merkezî konumda bulunan ve etrafı tarımsal arazi hinterlandı ile çevrili tek merkezli (monocentric) büyük bir imalat şehridir. Şehrin etrafında başka şehirler yoktur. Bu yönüyle şehir tam bir merkezî konum özelliği taşımaktadır. Şehir merkezinden uzaklaştıkça etraftaki ova, şehirle dış dünya arasındaki irtibatın kesildiği ekilmemiş arazilere dönüşür. Doğal madenlerin de yalnızca şehirde bulunduğu varsayılmıştır. Tüm imalat faaliyetleri bu merkezî şehirde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla merkezde üretilen imalat malları çevredeki tarımsal hinterlanda (periphery) dağılır. Kırsal kesimden merkeze doğru ekonomik hareketlilik ise, çevredeki çiftçilerin ürettiği tarımsal malların merkeze transferi ile sınırlıdır. İlk kez Thünen tarafından geliştirilen ve kapalı ekonomi özelliği gösteren bu şehir nosyonu, Thünen'in mekânsal ekonominin atası olarak adlandırılmasında rol oynamıştır(Blaug,1985:615).

Thünen'in sözünü ettiği kapalı ekonomi özelliği gösteren şehrin merkezine yakın halkada üretim yapanlar daha kısa mesafeden dolayı daha az taşıma maliyetine katlanacaklar, mallarının fiyatlarını sahip oldukları bu rekabet avantajına göre belirleyeceklerdir. Tüketim merkezinden uzaklaştıkça taşıma maliyetleri artacak ve aynı mal için belirlenen fiyat yükselecektir. Bu durum toprak rantını merkeze yakın olan yerlerde büyütürken, merkezden uzaklaştıkça düşerecektir. Örneğin bozulabilen yiyeceklerde tüketim merkezine yakınlığın önemi artmakta, aynı zamanda merkeze yakın olmak için seçilen mekâna ödenmesi gereken rant da doğru orantılı olarak artmaktadır. Bozulabilen ürünler için merkeze yakınlık, taşıma maliyetlerinin daha düşük olmasından dolayı merkezci bir kuvvet etkisi oluştururken, merkeze yakın mekândaki toprak rantının yükselmesi merkezkaç kuvvet etkisine sebep olmaktadır. Hayvan yetiştiriciliği için aynısını söylemek mümkün değildir, çünkü hayvan yetiştiriciliği bozulabilen yiyecek üretiminde olduğu kadar merkeze yakın olmayı gerektirmemektedir. Thünen, bunun gibi bir çok ürün için rant eğrilerini çıkarmış ve analiz etmiştir(Fujita,2010:5-6).

Thünen, kurguladığı modelde, toprak rantının ve tarımsal üretimin şehirler arasındaki farklılaşmayı hangi yönde etkilediğini incelemiş, insanların büyük şehirlerde yığılmalarının nedenlerini analiz etmiştir. Thünen'e göre, zamanla çevreden merkeze doğru bir göç dalgası oluşur; insanlar merkeze akın ederler, şehir büyür ve belirli bir süre sonunda çevrede birbirlerine uzaklıkları aynı olan yeni şehirler meydana gelir. Eğer kent

nüfusu çevredeki (periphery) birçok küçük şehre yayılmışsa, o halde insanlar tarımsal ürünlere daha kolay ulaşabilecekleri çevre lokasyonlara yerleşme eğilimi göstermelidirler. Thünen, insanların tarım arazilerine merkezden daha yakın olan mekânlar yerine niçin merkezî bir şehre (core) yerleşme eğilimi gösterdikleri, bir başka ifadeyle merkezî bir şehrin niçin bölünerek çevrede çok sayıda küçük şehre dönüşmediği sorusuna cevap aramıştır.

Thünen'e göre, kömür, tuz gibi madenler coğrafi mekâna insanın müdahalesi olmaksızın yaratılıştan dağılmışlardır. Buna bağlı olarak devletin kurumları da başlangıçtaki bu dağılıma uygun olarak konumlanmışlardır. Yönetim, ordu, eğitim, sanat, tiyatrolar, bilim-sanat merkezleri gibi siyasi ve sosyal kurumlar da bu coğrafi mekânda talep edilir olmuştur. Merkezde temsil edilen bu ihtiyaçları karşılamak için insana ihtiyaç duyulmuş, insanlar da doğal olarak bu coğrafi mekânları tercih etmişlerdir. Dolayısıyla coğrafyanın başlangıçtaki konumu, denizlere, nehir kenarlarına, maden kaynaklarına yakınlığı, ilk olarak buralarda yerleşen insanların zamanla sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden merkezî yönetim fonksiyonları ve kamu hizmetleri, öncelikle, yerleşilen bu mekânlarda tesis edilmiştir. Ayrıca, insanların tercih edilen bu mekânlara yerleşmesinin kazandıracığı diğer sosyal ve kültürel faydalar ile sadece merkezde bulunması nedeniyle çevrede karşılanması mümkün olmayan mal ve hizmet taleplerinin ancak merkezde karşılanabileceği gibi nedenler, tarihsel süreç içerisinde insanların coğrafi mekânlara dağılımlarını belirleyen etkenler olmuşlardır.

Thünen modelinin en belirgin faktörü, merkezde bulunan ve imalat malları üreten şehrin cazibe merkezi olması, zamanla çevreden göç alması, ekonomik faaliyetlerdeki yığılmanın burada gerçekleşmesidir. Ancak teknolojik bir gelişme sonrasında üretim süreçlerinde esaslı bir değişim olması ya da bir bölge için yıkıcı olsa da (catastrophic change) diğer bölgeleri cazip hale getirici gelişmeler dolayısıyla bir başka merkez de cazibe merkezi haline gelebilir ve ekonomik faaliyetlerin yığılması yeni bölgelere kayabilir(Fujita,Krugman,2004:146-147).

Thünen merkezkaç kuvvetleri (centrifugal forces) üç ana başlık altında ele almıştır; hammadde maliyetleri, yüksek taşıma maliyetlerinden dolayı büyük şehirde çevreye göre daha pahalıdır(1). İmal edilen sanayi mallarının kırsal bölgelerdeki tüketicilere ulaştırılması da taşıma maliyetlerinden dolayı nihaî ürünün maliyetini arttıran bir

unsurdur(2). Başta yakacak maddeleri olmak üzere yaşam için gereken diğer tüm ihtiyaçlar da çevreye nazaran şehirde daha pahalıdır(3). Tüm bu etkenler şehirde barınmayı ve yaşamayı çevreye nazaran daha pahalı hale getirmektedir.

Merkezcil kuvvetler (centripetal forces) ise daha kapsamlıdır; öncelikle ölçek ekonomilerinin etkisi ile daha yüksek hacimlerde mamul üretecek fabrikalar kurmak suretiyle insan gücü yerine makine ve ekipmanı ikâme ederek birim maliyetleri azaltmak, daha verimli ve kârlı üretimi mümkün kılmaktadır(1). Ayrıca yine ölçek ekonomilerinin etkisiyle birim zamanda daha çok sayıda üretilen her arz kendi talebini yaratacaktır(2). Merkezde üretilen mamulün alıcısının da çok olduğu bir piyasa, malını daha iyi fiyata satmak isteyen birçok satıcıyı hem kendi malını satmak hem de ihtiyacı olan malları merkezde satın almak amacıyla (joint-trip) çevreden şehre çekecektir(3). Ölçek ekonomisi ile çalışan fabrikalar, sanayinin birçok dalı için geçerli olmak üzere ancak merkezî bir yerde yığılma olursa faaliyete geçeceğinden, bu faktör de merkezde yığılmayı arttırıcı bir fonksiyona sahip olacaktır(4). İş adamları, sanatçılar, şairler zamanlarını boşa harcamamak amacıyla uzmanlıklarını daha verimli ve etkin kullanabilecekleri büyük şehirleri tercih ederler(5). Büyük şehirde, satıcının malı için belirlediği bir fiyat vardır ve alıcının bu fiyatı çok fazla analiz ederek düşürme imkânı ve vakti yoktur. Bu sebeple alıcı ve satıcının razı olduğu piyasa fiyatları merkezde daha istikrarlıdır. Ancak yine de rekabetin varlığı, müşterinin her an bir başka satıcıyı tercih etmesine de neden olabilir(6). Makinalar, ancak bunları üretecek fabrikaların ve atölyelerin bir arada olduğu yerlerde etkin şekilde üretilir. Makinalardaki teknik ilerlemeler de, uyum içinde olması gereken operasyonların sayısını arttırmakta, bu da yığılmaya yol açan diğer bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır(7)(Fujita,2011:8).

2.1.2. Alfred Marshall

Endüstriyel kümelenme (yığılma) kavramının literatüre girmesi Alfred Marshall (1920) ile birlikte olmuştur. Yığılma ekonomileri, ölçek ekonomisi etkisiyle maliyetlerde düşüşe yol açan kentleşme ekonomileri ve endüstrinin tamamında geçerli olmak üzere ortaya çıkan yerelleşme ekonomileri olmak üzere iki farklı şekilde ele alınmıştır(Küçüker,2000:14). Marshall, Thünen'in dile getirdiği ekonomik faaliyetlerin belirli bir mekânda kümelenmelerine yol açan merkezcil kuvvetleri dışsal ekonomiler (external economies) olarak adlandırmıştır. Marshallgil dışsallıklardan bilgi taşmaları (knowledge spillovers), uzmanlaşan piyasalar (pooling effects) ve büyük piyasalarda etkin

ölçekte üretim yapan ara malı üreticilerini destekleyici ileri-geri piyasa bağlantıları (forward-backward linkages) merkezci kuvvet etkisi gösterirler(Fujita, Krugman,2004:156). Marshallgil dışsal ekonomiler, kategorik olarak teknolojik (technological) ve parasal (pecuinary) dışsal ekonomiler olmak üzere ikiye ayrılmış, teknolojik dışsal ekonomilerin genel denge teorisi içinde ele alınmasının mümkün olması nedeniyle somut olarak analiz edilebilen tek dışsal ekonomi türü olduğu öne sürülmüştür(Scitovsky,1954:144-145). Bir başka ifadeyle, tam rekabet piyasası ve ölçeğe göre sabit getiri varsayımları altında yalnızca teknolojik dışsallıklar analiz edilebilmiş olup parasal dışsallıklar göz ardı edilmiştir(Krugman,1997:50).

Teknolojik dışsallıklar firma ya da bireylerin fiziksel olarak piyasaya yakınlıklarının neden olduğu bilgi taşmaları olarak izah edilebilir. YEC iktisatçılarının da oldukça sık vurguladıkları emek piyasası havuzu (labor market pooling) teknolojik dışsallıklara tam olarak uyar. Parasal dışsallıklar ise tam rekabetçi özellik göstermeyen bir piyasada herhangi bir ekonomik ajanın aldığı kararın, piyasadaki diğer ajanların refahını önemli ölçüde olumlu yönde etkilemesi olarak tanımlanabilir(Ottaviano,Thisse,2001;159).

Dışsal ekonomilerin ortaya çıkması için ekonomik ajanlar arasında doğrudan bir bağımlılık ve karşılıklı etkileşim (direct interdependence) olması gerekmektedir. Tam rekabetçi piyasa mekanizmasının etkin olduğu statik bir ekonomide, ekonomik ajanlar arasında bu tür bağımlılığın olması halinde bireysel kâr güdüsü ve sosyal fayda motivasyonu arasında bir çatışma söz konusu olur ki bu özellikteki bir piyasa etkin piyasa mekanizması anlayışına zıttır. Dolayısıyla bazı dışsal ekonomi türlerinin genel denge teorisi ve Pareto optimumunun geçerli olduğu tam rekabetçi piyasa ekonomisinin standart varsayımları altında ortaya çıkması mümkün değildir(Scitovsky,1954:147).

2.1.3. Alfred Weber

Klasik yerleşim teorilerinin tamamen tarımsal faaliyetlerle ilgili olması, endüstriyel faaliyetleri içermemesi ile ilgili eksikliği fark eden Alfred Weber (1909) endüstriyel faaliyetlerin coğrafi dağılımını içeren yerleşim teorisini geliştirmiştir. Weber, literatüre en az Thünen kadar katkı yaparak yerleşim teorisi ismine marka değeri kazandırmıştır(Krugman,1995:37).

Weber, öncelikle endüstriyel üretim yapan firmaların minimum faktör maliyetlerine katlanarak üretim yapabilmeleri için yerleşim yeri olarak hangi mekânı seçmeleri

gerektiğiyle ilgilenmiştir. Weber'e göre firmaların yerleşim yeri seçimine etki eden üç grup maliyet vardır; taşıma maliyeti(1), ham madde ve enerji maliyeti(2), işçilik maliyeti(3). Firmalar kuruluş yeri için, taşıma maliyetlerini minimize edebilmek amacıyla öncelikle üretimlerinde kullanacakları hammadde ve enerji kaynaklarına yakın olan yerleri (locational figure) tespit ederler. İkinci olarak, firmalar üretim yapacakları yeri tespit etmek ve yerleşmek için, yine taşıma maliyetlerini minimize edebilecek şekilde bu yerleşim yerlerine yakın olan üretim mekânlarını belirlemeye çalışırlar. Burada taşıma maliyetlerinin minimum olduğu yer, işçi ücretlerinin artması gibi sebeplerle her zaman yerleşim maliyetleri açısından cazip olmayabilir. O halde firmalar maliyet karşılaştırması yaparak optimum yerleşim yerini belirlemeye çalışırlar(Predöhl,1928:375,376).

Weber, taşıma ve işçilik maliyetlerinin etkilerini tartıştıktan sonra yığılmayı arttırıcı (agglomerating) ve engelleyici (deglomerating) faktörlere de atıfta bulunmuştur. En düşük bölge maliyeti (lowest regional cost) olarak ifade edilen taşıma ve işçilik maliyetlerinin minimum olduğu yerin tespit edilmesinden sonra yığılmayı arttırıcı faktörler, endüstrileri bu bölgede yığılmaya teşvik ederler. Düşük taşıma ve işçilik maliyetleri (agglomerating force) gibi bölgesel faktörlerin yanında yığılmayı arttırıcı faktörler olarak, genel üretim giderlerinde (overhead) tasarruf, tedarikçi endüstrilere yakınlık ve piyasaya yakın olmanın getirdiği network avantajı sayılabilir. Yığılmayı engelleyici en önemli faktör ise, daha fazla endüstrinin aynı bölgeyi tercih etmesinden kaynaklanan ve bu sebeple sürekli artan yüksek arsa fiyatlarıdır(Predöhl,1928:377).

2.1.4. Wilhelm Launhardt ve Harold Hotelling

Mekânsal ekonomi üzerinde daha çok geometrik ve matematiksel çalışmalar yapan Wilhelm Launhardt (1885) ve Harold Hotelling'in (1929) çalışmaları kayda değerdir. Hatta Weber'den (1909) çok önce, endüstriyel üretim yapan bir işletmenin optimum kuruluş yeri probleminin çözümünü doğrudan hedefleyen ilk kişinin Launhardt olduğu söylenebilir(Blaug,1985:621). Launhardt yapmış olduğu optimal yerleşim yeri analizleriyle mekânsal ekonomi alanındaki iktisadî teorilere oldukça önemli katkıda bulunmuştur(Ferreira,1998:97).

Launhardt-Hotelling modelinin en önemli katkısı piyasa bölgeleri (market areas) kavramıdır. Firmaların ürettiği ürünlerin her birinin kendine ait bir piyasa bölgesi vardır ve piyasalar arasında zamanla sınırlar oluşur. Başlangıçta aynı fiyattan piyasaya arz edilen

ürünler arasında sonradan kalite farkının oluşması, bir firmanın diğer piyasa bölgelerini de ele geçirerek pazar payını genişletmesine yol açar. Firmaların ürünü daha hızlı ve daha az maliyetli şekilde müşterilerine ulaştırması durumunda pazar payı daha da artar. Modelde, teknoloji kullanımı, gelişmiş bir ulaşım alt yapısına sahip olunması, müşteriye mekânsal olarak yakınlık, fiyat farklılaştırması ve ürün kalitesinin artırılması piyasa bölgelerinin ele geçirilmesinde önemli faktörlerdir. Ulaşım yollarında yapılacak iyileştirmeler ve ticareti koruyucu tarifelerin kaldırılması pahalı mal üreticileri için dezavantajlı sonuçlar üretecektir(Ferreira,1998:99-102).

2.1.5. Walter Christaller

Mekânsal ekonomi alanında asıl gelişme, aslen coğrafyacı olan Walter Christaller tarafından yapılan Central Places in Southern Germany (1933) isimli çalışmayla yaşanmıştır. Christaller, tüketici tercihlerine ilişkin varsayımları da içselleştirerek ölçüğü büyütmüş ve piyasa alanlarına ilişkin analizlere yeni bir yön vermiştir(Blaug,1985:626). Weber'in arz yönlü analizlerle üretim maliyetlerinin minimum olduğu yerleşim yeri odağına karşı Christaller, dağıtım maliyetlerine ve hizmet faaliyetlerinin üretildiği merkezî yerlere odaklanmıştır. Kent hiyerarşisi üzerine yaptığı çalışmalarla öne çıkan Christaller (1933) bu akımın öncüsüdür.

Christaller, şehir yerleşimlerinin sayısını, büyüklüğünü ve dağılışını belirleyen parametreleri analiz ederek şehir yerleşimlerine ilişkin hiyerarşik bir yapı ortaya koymuştur. Modelde sanayi yerleşimi göz ardı edilerek eşik (threshold) ve yayılma sahası (range) kavramları kullanılmış ve altıgen piyasa alanlarından oluşan bir sistem kurgulanmıştır. Christaller'in merkezî yerler teorisine göre merkezî yer olarak kabul gören lokasyon, mal ve hizmetlerin üretildiği ve çevreye dağıtıldığı bir merkezdir. Bir yerde bölge içi ihtiyaçtan daha fazla bir üretim yapılıyorsa, merkezî bölgeden çevreye doğru mal ve hizmet transferi söz konusudur. Bu durumda çevreye mal/hizmet üreten yer zamanla daha da merkezîleşecek, hiyerarşide üst basamaklarda yer alacaktır. Birbirleri arasında hiyerarşik yapıda farklı merkezlerin bulunduğu bu sistemde tüm üretim merkezlerinde farklı düzeylerde de olsa mal ve hizmet üretimi söz konusudur. Ancak bazı merkezlerde üretilmeyen mal/hizmet, doğal olarak bir üst hiyerarşik merkezde üretilmektedir. Hiyerarşide alt sıralarda yer alan merkezde sadece temel mal ve hizmetler üretilmektedir. Üst sıralarda yer alan merkezde ise alt sıradaki merkezde üretilen tüm ürünler üretilir, ancak üst sıradaki merkezin yayılma sahasının sınırlı olmasından dolayı bu ürünler düşük

sıralı merkezler tarafından da arz edilmektedir. Dolayısıyla, bir altıgen üretim merkezinin büyüklüğünü ve hiyerarşideki yerini onun eşik ve yayılma sahası belirler. Eşikten kast edilen, üretilen mala yönelik yeterli talep olup olmamasıdır. Yayılma sahasından kasıt ise, üretilen mal ya da hizmetin tüketiciye ekonomik olarak taşınabileceği mesafedir. (Arıcıoğlu,2011:24,25).

2.1.6. August Lösch

Merkezî yerler teorisi, August Lösch (1954) tarafından, piyasa merkezinin oluşmasına yol açan mal ve hizmetlerin temini, hacmi, büyüklüğü ve sayısı gibi unsurlar kullanılarak geliştirilmiştir. Lösch, Thünen'in tarımsal ve Weber'in endüstriyel faaliyetlerin yerleşim tercihlerine yönelik analizlerini kullanarak yeniden ele almıştır. Lösch, kârın maksimize edilebilmesi amacıyla Launhardt ve Hotelling'in pazar alanı yaklaşımına odaklanmış, Christaller'in dağıtım maliyetlerini geliştirerek piyasa talebi fonksiyonuna vurgu yapmıştır(Yavan,2006:92,94). Lösch, bir üreticinin taşıma maliyetleri engelini aşmak ve yayılma sahasını geliştirmek amacıyla büyük ölçekli üretim yaparak kendi ihtiyaçlarının ötesinde mal ve hizmet üretmesi halinde Christaller'in merkezî yerler teorisindeki altıgen geometrik şekillerin dairesel bir hal alacağını iddia etmiştir(Lösch,1954:110). Çok sayıda üreticinin dairesel bir alanda üretim yapması sonucu rekabet artacak, artan rekabetle birlikte satış alanları daralacak, bu sürecin sonunda etkin piyasa mekanizması yoluyla hiyerarşik yapı yine başlangıçtaki gibi altıgen bir petek şekline gelecektir. Bu teorinin altındaki varsayım, belirli ekonomik etkinliklerin ancak sınırlı sayıda yerleşim biriminde yapılabileceğidir. Lösch, altıgen petek (hexogen/honeycomb) şeklindeki piyasa yapısı ile dairesel yapıyı birbiriyle kıyaslamış, altıgen piyasada tam rekabetten dolayı fiyatların tüketicinin faydasını arttıracak şekilde minimum düzeyde olacağını, dairesel piyasa şeklinin ise daha çok üreticinin işine yarayacağını dile getirmiştir(1954:112,113). Weber'in talebi ihmal eden, arz yanlı ve en az maliyet odaklı yaklaşımının yanında, Lösch, yerleşim teorisini talebi içselleştirecek şekilde genişletmiş, firma için en uygun kuruluş yerini kârın en yüksek olduğu yer olarak ele almıştır(Yavan,2006:102).

2.2. WALTER ISARD VE BÖLGE BİLİMİ

II. Dünya Savaşı sonrası Batı ülkelerinde ve özellikle Amerika'da hızlı bir inşaa ve restorasyon süreci yaşanmıştır. Bu dönemde şehir yerleşimlerini ilgilendiren kentsel problemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Mevcut pozitif bilimlerin bu problemleri çözmede

yetersiz kalması ve Neo-klasik iktisatçıların ekonomik faaliyetlerin mekânsal boyutunu görmezden gelmeleri bölge, kent ve şehir yerleşimi konularında yeterli ve tatmin edici çözüm önerilerinin geliştirilememesini beraberinde getirmiştir. Bu alandaki açığı fark eden Walter Isard'ın Location and Space Economy (1956) adlı kitabıyla birlikte bölge bilimi kavramı ilk kez literatüre girmiştir. Isard'tan önce lokasyon teorilerine yapılan katkılar, teknolojik faaliyetlerdeki gelişmeler, bilgisayarın icadı, sosyal bilimlerde uzmanlık gerektiren alt dalların oluşmaya başlaması gibi faktörler bölge biliminin oluşmasında pay sahibi olmuştur(Yavan,2007:111). Isard'ın çalışmaları, Thünen, Weber, Christaller ve Lösch'ün çalışmalarının bir sentezi olarak kabul edilebilir(Krugman,1997:56).

Bölge bilimi, coğrafya ve iktisadın ana unsurlarını birleştiren analitik bir zemine sahiptir. Bölge biliminde arz, talep ve fiyat teorilerine mekân boyutu da katılmıştır. Neo-klasik iktisadın tam rekabet varsayımı kabul edilmiş ancak iş gücü ve sermayenin kısmen mobil olduğu varsayımında bulunulmuş, taşıma girdileri (transport inputs) ile ikâme ilkesine (substitution principle) vurgu yapılmıştır(Arıcioglu,2011:28-29).

Bir üretim faaliyetinde maksimum kârın ya da sosyal faydanın en az faktör maliyetine katlanılarak ya da minimum çaba ile elde edilebilmesi için hem zaman hem de mekân boyutu birlikte ele alınmalıdır. Demir, çelik, alüminyum, cam gibi ham maddelerin her yerde eşit miktarda ve homojen olmadıkları açıktır. Dolayısıyla ekonominin hem zaman hem de mekân boyutunun ele alınması zorunluluğu, taşıma maliyetlerinin de mekânsal analizlerde ve bölge biliminde önemini ortaya çıkaran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır(Isard,1956:79-80).

Mekânsal teori, özellikle girdi ve çıktılarının coğrafi dağılımına ve bu dağılım neticesinde oluşan maliyet-fiyat farklılıklarına vurgu yaparak ekonomik faaliyetlerin mekânsal dağılımını analiz etmektedir. Neo-klasik genel denge teorisi ise tüm girdi ve çıktılarının mükemmel şekilde hareketli oldukları, taşıma maliyetlerinin sıfır kabul edildiği varsayımını benimsemiştir. Her iki teoride de, dünyanın farklı ülkelerden oluştuğu ve ülkeler arasında sınırların bulunduğu gerçeğinin ihmal edildiği görülmektedir. Hatta bunun da ötesinde ülkeler içerisinde farklı bölgelerin bulunduğu gerçeğinin de kabulü gerekir. İkame ilkesi genel teoriyi geliştirmenin en iyi analitik metodudur. Andreas Predöhl'ün de kullandığı ikâme ilkesinin yeniden ele alınması ve taşıma girdileri ile gelir ve maliyetler arasında farklı ilişkiler olarak tekrar tanımlanması gerekir(Isard,1956:53-54). Isard buradan

hareketle Weber'in en az maliyetli yer seçimi ve Lössch'ün yüksek kazanç ve pazar alanı analizlerini bütünleştirmiş ve matematiksel yöntemi de kullanarak genel bir yerleşim teorisi üzerinde çalışmıştır.

Bölge bilimi yaklaşımında, taşıma girdileri, başlı başına bir üretim faktörü sayılabilecek kadar öneme sahiptir. Ham maddenin, makinelerin, nihaî mamulün hatta üretim faktörlerinden işçilerin bir yerden başka bir yere taşınmaları söz konusu olduğunda taşıma girdilerinin önemi ortaya çıkmaktadır(Isard,1956:89-90). Taşıma girdilerinin minimize edilmesi için üretim faktörlerinin yapısı değiştirilebilir, diğer bir ifadeyle taşıma girdisiyle üretim faktörleri ikâme edilebilir(Krugman,1997:56). Örneğin bir üretici daha fazla işçi çalıştırıp daha çok üretim yapmaktansa ürünün daha çok kişiye ulaştırılabilmesi için pazarlama faaliyetlerine ağırlık verebilir. Üreticinin bu tercihi sonucunda işçi faktörünün maliyetinden tasarruf edilirken ürünün daha fazla tüketiciye ulaştırılması çabasıdan dolayı daha çok taşıma girdisi kullanılmış olacak ve taşıma maliyetleri artacaktır. Ancak üretim faktörlerinin (sermaye ve emek) bölünebilirliklerinin sınırlı olmasından dolayı bunlar arasında ikâme kısmî olarak mümkündür. Üretim faktörlerinin mobilitesinin sınırlı olması ve aralarında tam ikâmenin olmaması, mümkün olabilen yerleşim yeri sayısını da sınırlamaktadır. Yerleşim yeri sayısının sonsuz değil ancak sınırlı olması, Isard'ın sözünü ettiği bölge kavramını da beraberinde getirmektedir(Arıciöğlü, 2011:30).

Bölge biliminin gelişiminde, William Alonso'nun katkıları önemlidir(Yavan, 2006:112). Alonso (1964), daha çok kent yerleşimleriyle ilgilenmiş, Thünen'in tarımsal faaliyetlerle ilgili lokasyon teorisini modern şehirlere uyarlayarak Kentsel Lokasyon Teorisini geliştirmiştir. Kentsel Lokasyon Teorisinde Thünen'in modelindeki çiftçiler yerine belirli bir ücret karşılığında çalışan işçiler konulmuştur. Klasik yerleşim teorisinde merkezî şehrin etrafında bulunan tarımsal çevrenin yerine modern yerleşim teorisinde modern yerleşim alanları konulmuş ve bu alanlar merkezî iş bölgesi (Central Business Distinct) olarak tanımlanmıştır. Bu yönüyle Kentsel Lokasyon Teorisinde de klasik lokasyon teorilerinde olduğu gibi şehrin ve çevrenin tüm ihtiyaçlarını karşılayan tek merkezli bir yapı kurgulanarak merkezilik kavramı 'a priori' olarak kabul edilmiştir. Alonso'nun geliştirdiği ve tek merkezli kent modeli olarak adlandırılan bu model modern kent ekonomilerinin ve kent biliminin teorik alt yapısını oluşturmaktadır(Fujita,2010:20). Kent bilimi, temelinde Thünen, Christaller, Lössch ve Alonso'nun kent ile ilgili yerleşim

teorilerinin yer aldığı stratejik bir disiplin olan bölge biliminin gelişmesinde merkezî bir rol oynamıştır(Nijkamp,Capello,2003:2).

Isard, mekânsal farklılıkların ve taşıma maliyetlerinin etkisini analiz edebilecek teorik bir alt yapıdan mahrum olması sebebiyle bölge bilimi adı altında yapmış olduğu çalışmalarını tam rekabet varsayımı ve genel denge teorilerine bağlı kalarak gerçekleştirmiş, ana akım iktisatçılardan, mekânı, Neo-klasik kuramın benimsediği kabullerle analiz etmelerini istemiş, bu yönüyle projesi tam olarak başarıya ulaşmamış ve eksik kalmıştır(Fujita,Krugman,2004:153; Krugman,1997:56). Yine de Isard'ın bölge bilimi çalışmaları, coğrafya ve ekonomi disiplinlerini analitik bir düzlemde birleştirerek mekânsal analizleri Neo-klasik iktisadî metoda yaklaştırarak mekân konusunun ana akım iktisat içinde yer bulmasının ilk adımını oluşturmuştur(Krugman,1997:55).

2.3. İÇSEL BÜYÜME TEORİSİ VE BÖLGESEL KALKINMA

Neo-klasik büyüme teorisinde, büyüme, emek ve sermayenin bir fonksiyonu olarak tanımlanmış, üretim faktörleri haricinde büyümeyi etkileyen diğer faktörler ise dışsal (egzogen) teknolojik değişkenler olarak kabul edilmiştir. Azalan marjinal faktör verimliliği ilkesi ile ölçüğe göre sabit getiri, teorisinin temel dayanak noktasıdır. Uzun dönemde piyasa mekanizması sayesinde bölgeler arasındaki farklılıkların kendiliğinden azalacağı (self-correcting) ve sonunda belirli bir dengeye ulaşılacağı varsayılarak genel denge teorisinden dolayı kamu müdahalesine de gerek görülmemiştir.

P.Romer (1986) tarafından temsil edilen ve içsel büyüme olarak adlandırılan yeni büyüme teorilerinde ise, piyasa mekanizmasına bırakıldığı takdirde, ölçek ekonomisi ve yığılmayı teşvik eden güçler sayesinde sermaye, emek ve diğer faktörlerin belirli bölgelerde toplanacağı (self-reinforcing) savunulmuştur(Martin,Sunley,1998:201). Bu varsayıma göre ülkeler arasındaki yakınsama (convergence) yerini ıraksamaya (divergence) bırakacak, zamanla bölgeler ve ülkeler arasında kesin gelişmişlik farkları ortaya çıkacaktır(Yülek,1997:7). İçsel büyüme teorilerinde, az gelişmiş bölgelere imtiyaz tanınarak kamu yatırımlarının bu bölgelerde yoğunlaştırılması gerektiğini ileri süren ve kamu müdahalelerine kapı aralayan Keynesyen görüş oldukça benimsenmiş(Nijkamp,Abreu,2004:7) ve optimum büyüme oranına ulaşılması için kamu müdahalelerinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır(Yülek,1997:2). İçsel büyüme teorilerinde, bir yönüyle, Keynesyen teorisinin içsel formunun biraz daha detaylandırılarak geliştirildiği

görülmektedir. Ekonomik faaliyetlerin coğrafi olarak belirli bir mekânda yığılmasıyla ortaya çıkan öğrenme süreçlerindeki yenilikler, bilgi ve diğer üretim faktörlerindeki artan getiriler ve hizmet/altyapı sektörlerinde oluşan ölçek ekonomileri kendi kendini besleme özelliği gösteren bir kümülatif içsel büyüme sürecinin belirleyici faktörleri olarak kabul edilmişlerdir(Nijkamp,Capello,2003:2).

İçsel büyüme teorilerinde ekonomik faaliyetlerin mekânsal yerleşimine, içsel büyümenin başlaması ve sürdürülebilirliği açısından oldukça önem atfedilir. Ekonomik faaliyetlerin belirli bir mekâna yığılmasıyla birlikte faktör kullanımları sonucunda bir yan ürün olarak bilgi taşmalarının ortaya çıkacağı, bu taşmalar sayesinde teknolojik bilgi birikiminin endüstri geneline yayılacağı, dolayısıyla ölçeğe göre artan getirinin mümkün olacağı ve teknolojik gelişmelerin Neo-klasiklerin iddia ettiğinin aksine dışsal değil içsel (endogen) bir karakter arz edeceği öne sürülmektedir. Faktör kullanımı sonucu ortaya çıkan bilginin kendisi de adeta bir üretim faktörü olarak görülür ve kamu malı olarak kabul edilir. Yatırım ve üretim süreçlerinde ortaya çıkan bilginin, yatırımı yapan asıl müteşebbise sağladığı faydadan çok diğer yatırımcılara fayda sağlayacağı ileri sürülmektedir. Ekonomide sosyal fayda maksimizasyonu, ortaya çıkan bu bilginin tüm ekonomiye yaygınlaştırılması ile gerçekleştirilebilir. Öte yandan bilginin tüm ekonomiyi kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması ancak kamu müdahalesiyle mümkün olabilir. Buradan da anlaşılacağı üzere, Neo-klasiklerin sosyal faydası pozitif olmasına rağmen yatırımcısına kâr getirmeyen projelerin piyasa mekanizması içerisinde yerinin olmadığını iddia etmelerine karşılık, içsel büyüme teorilerinde, bu tarz yatırımlar için kamu müdahalesi öngörülmekte, dolayısıyla kamu müdahalesi içermeyen bir ekonominin eksik istihdam özelliği gösteren (sub-optimal) ekonomi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır(Yülek,1997:9).

İçsel büyüme teorilerine göre, büyüme sürecinde Myrdal'ın döngüsel süreç ve kümülatif nedenselliği ile Hirschman'ın ileri-geri piyasa bağlantıları kritik bir rol oynamaktadır. Myrdal'a göre, firmalar, piyasa potansiyelinin nispeten daha fazla olduğu yerlere yakın olmak isterler ve fabrikalarını merkeze yakın olan lokasyonlara kurmayı tercih ederler. Piyasalar, büyük firmaların yerleştiği yerlerde daha da büyüme eğilimi gösterirler. Bu sayede ekonomik gelişmeye ivme kazandırarak sürekli büyümeyi mümkün kılacak pozitif ya da tersi durumda negatif bir döngüsel süreç/kümülatif nedensellik başlar(Krugman,1995:46). Fabrikaların belirli bölgelerde kurulmasının teşvik edilmesine yönelik politikalar neticesinde oluşan yeni iş imkânları, gelir artış potansiyeli gibi faktörler

zamanla belirli bölgelerin birçok firma ve işçi açısından cazip hale gelmesine ve bu bölgelerde ekonomik yığılmanın başlamasına neden olur. Yerel iş hacminin artması üretilen ürün ve hizmetlere olan talebi de arttırır. İşçiler ve sermaye sahipleri dışarıdan bu bölgelere göç ederler. Yeni firmaların kurulması ya da eskilerinin kapasitelerini arttırması piyasayı büyütür, buna bağlı olarak gelirler ve talep artar. Artan kârlar tasarrufları arttırır. Yatırımların da artmasıyla talep tekrar canlanarak kâr seviyesindeki artış ivme kazanır. Myrdal'ın döngüsel süreç ve kümülatif nedensellik olarak tanımladığı bu süreç belirli bir döngü içerisinde sürekli kendini tekrarlamaya devam eder. Böyle bir ekonomide kamu müdahalesi yoluyla vergi oranlarının azaltılması ve sosyal fayda içerikli kamu yatırımlarının miktar ve kalitesinin arttırılması neticesinde ekonomik koşullar firmalar ve işçiler için daha da cazip hale getirilerek bölgesel yatırımlara yeniden ivme kazandırılabilir(Myrdal,1957:25).

Myrdal, herhangi bir kamu müdahalesi olmadığı sürece tüm ekonomik faaliyetlerin belirli bir bölgede yığılacağını, buna bağlı olarak bilim, sanat, eğitim ve kültürel faaliyetlerin de bu bölgede kümeleneceğini tarihsel sürece vurgu yaparak izah etmiş, diğer bölgelerin ise kaçınılmaz olarak geri kalacağını ileri sürmüştür(1957;26). Piyasa mekanizmasına bırakılacak olursa, sosyal fayda içerikli kamu yatırımlarının yapılması söz konusu olmayacak, geri kalmış bölgelerin dezavantajlı durumları sürekli artacaktır. Bu bölgelerde yeterli sağlık hizmetleri verilemeyecek, dolayısıyla nüfus sağlıksız ve verimsiz olacak, dahası iyi bir eğitim sisteminin olmamasından ötürü bu durum gelecek nesilleri de etkileyecek şekilde devam edecektir(Myrdal,1957;30). Tüm bu artçı etkiler (backwash effects) geri kalmış bölge ile gelişmiş bölge arasındaki farkı belirgin ve sürekli hale getirecektir. Gelişmiş bölgelerde de özellikle merkezden çevreye doğru bir momentum söz konusu olacak, merkezî bölgeye, özellikle üretim için gerekli olan ham madde kaynaklarına yakın olan yerlere doğru yayılma etkisi (spread effects) oluşacaktır. Eğer yayılmacı etkiye sahip momentum yeterince güçlüyse, geri kalmış bölgelerdeki artçı etkilerin üstesinden gelecek şekilde kendi kendine süreklilik arz eden yeni ekonomik merkezler oluşacaktır(Myrdal,1957;31). Gelişmiş bölgeden çevreye yapılan ihracat dolayısıyla elde edilen girdi verimliliğe yol açacak, emeğin üretimdeki verimliliğinin yükselmesi ve fiyat seviyelerindeki düşüş ile rekabet üstünlüğü elde edilecek, bu sayede üretim ve ihracat yeniden ivme kazanacaktır. Myrdal, Hirschman ve Kaldor tarafından geliştirilen ve Kutuplaşma Teorisi (Polarization Theory) olarak da adlandırılan bu

yaklaşım, ölçeğe bağlı artan getiri, karşılaştırmalı üstünlükler ve ekonominin sahip olduğu içsel rekabetçi güce dayanmaktadır(Martinho,2011:1-2).

Yüksek bir büyüme potansiyeli yakalayan ülke yayılma etkisinin avantajlarından daha fazla yararlanmaktadır. Gelişmiş ulaşım ve iletişim alt yapısına, iyi bir eğitim politikasına, dinamik fikir ve değerler sistemine sahip ülkeler, merkezci ekonomik genişleme etkisinden azami derecede istifade etmektedirler. Artçı etkilerden kurtulan ülke, yayılma etkisinin güçlü olduğu bir ekonomik büyüme seviyesini yakalayacak ve kümülatif nedensellik süreci başlamış olacaktır. Az gelişmiş ülkelerde ise büyümenin düşük seviyede kalması dolayısıyla yayılma etkisinin yeterince kuvvetli olmadığı görülmekte, süreç tamamen tersine işlemekte ve adeta fakirlik kendi sebebini yaratmaktadır(Myrdal,1957:26-34).

Myrdal'ın döngüsel süreç ve kümülatif nedensellik kuramının bir devamı ve tamamlayıcısı olarak, Marshall'ın merkezci kuvvet olarak ifade ettiği ileri-geri piyasa bağlantıları konusunda çalışan Hirschman (1958), YEC iktisatçıların da oldukça sık başvurduğu bir kavramı sistematik hale getirerek literatüre sokmuştur. Myrdal, bir bölgenin bir takım değişkenler ile bir kez büyüme ivmesini yakaladıktan sonra kümülatif nedensellik kavramı ile açıklanan birbirine bağlı bir dizi sebepler zinciri ile döngüsel bir sürece girildiğini, çevredeki diğer firma ve işçilerin kendileri için daha cazip gördükleri bu bölgeye akın etmesiyle birlikte döngüsel sürecin artarak devam ettiğini ve bu sayede büyüme ivmesinin daha da hız kazandığını ileri sürmüştür. Hirschman ise bölgenin kazandığı büyüme ivmesini ileri-geri piyasa bağlantılarına dayandırarak, özellikle maddi dışsal ekonomilere (pecuniary external economies) vurgu yapmıştır. Bir bölgede yapılan yatırım sonucunda gerçekleşen birincil üretim (primary production), o bölgede ikincil üretim (secondary production) mekanizmaları üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Sözü edilen bu olumlu etkiler, yapılan ilk yatırımın diğer pozitif avantajlarıdır. Yatırım kararlarında yatırımcılara yön veren bu gizli rasyonellikler (hidden rationality) geri bağlantı (backward linkage) olarak isimlendirilmiştir(Hirschman,1984:94).

Piyasalarda rekabetin yol açtığı mekanizmalar firmaların kârlılıklarını düşürürken, ileri-geri piyasa bağlantıları kârlılığı arttırıcı yönde etki yapar. Rekabetin artması ve kârlılıkların düşmesi endüstriyel faaliyetlerin coğrafyaya yayılmasını (geographical dispersion) teşvik eden bir etkiye neden olur. Çünkü bu durumda firmalar kuruluş yeri

olarak daha az kaynağa ulaşabilecekleri bir piyasa yapısına sahip olmasına rağmen ücret seviyesinin daha düşük olduğu coğrafyayı tercih etmektedirler. Firmalar, maliyetlerini düşürmek için ücretlerin daha düşük olduğu ülkeye göç ederler ve bu sayede endüstriyel yayılma gerçekleşir. İleri-geri piyasa bağlantıları ise ekonomik faaliyetlerin tek bir merkezde toplanmasını teşvik eder, çünkü firmalar müşterilerine ve tedarikçilerine yakın olmak suretiyle piyasa bağlantılarından faydalanmak isterler. Bu zıt güçler arasındaki etkileşim sonucunda, endüstriyel yığılmayı tetikleyen ve parasal/maddi (pecuniary) özellik arz eden ileri-geri piyasa bağlantılarının etkisi ağır bastığında, endüstri bir bölgede yığılmaya (agglomeration) başlayacaktır(Puga&Venables,1996:8).

Piyasa bağlantılarının etkisi ve ortaya çıkan parasal dışsallıklar dolayısıyla sanayileşen bölgedeki ücret seviyeleri zamanla artmaya başlayacak ve buradaki ücretler diğer bölgelerden yüksek olacaktır. Firmalar açısından bakılacak olursa pozitif parasal dışsallıkların varlığı yüksek ücret maliyetini dengeleyen bir özelliğe sahiptir. Ancak, kritik bir eşiğe ulaşıldığında firmalar piyasa bağlantılarının avantajlarının azalması ve yükselen ücret seviyesinin firmaların maliyetlerini arttırmasından dolayı ücretlerin düşük olduğu diğer bölgeye yerleşme eğiliminde olacaklardır. Aynı süreç yeni ülkede de yaşanacak ve sanayileşen tüm ülkeler benzer sonuçları sırayla tecrübe edeceklerdir. Üretim faaliyetleri bu şekilde diğer bölgelere kaymaya devam edecektir(Puga&Venables,1996:4).

Sonuç olarak; Neo-klasik büyüme teorilerinde piyasa mekanizması sayesinde uzun dönemde bölgeler arasındaki farklılıkların azalacağı ve bölgelerin birbirlerine yakınsayacağı ileri sürülmüş ve mekânsal farklılıklara yer verilmemiş, ancak içsel büyüme teorilerinde, piyasa mekanizmasına bırakıldığı takdirde, ölçeğe göre artan getiri varsayımı dolayısıyla zamanla üretim faktörlerinin belirli bölgelerde yığılacağı, bölgeler arasındaki farklılıkların daha da artacağı ve bölgelerin birbirlerine ıraksayacağı savunulmuştur. Ayrıca sosyal fayda içerikli yatırımların bölgesel kalkınma sürecindeki etkisine vurgu yapılmış, bu yatırımların realize edilebilmesi için kâr maksimizasyonu güdüsüyle hareket eden özel sektörden ziyade kamu müdahalesine ihtiyaç olduğu savunularak optimum ekonomiye ulaşabilmek için kamu yatırımlarının önemine dikkat çekilmiştir. İçsel büyüme teorisyenlerine göre iktisatçılar, Neo-klasik iktisatçıların aşırı şekilde tasarruf odaklı ve kamu müdahalesiyle piyasa teşviklerini reddeden yaklaşımları yerine, kamu politikalarına rehberlik edecek şekilde özel araştırmalardaki vergi teşvikleri, araştırma-geliştirme alanında ortaklık yapan şirket evliliklerini özendirici politikalar, kamu yatırımlarının olası

etkileri, ticaret politikası ile inovasyon arasındaki ilişkiler, özel hakların korunmasına ilişkin uygulamalar, üniversitelerle özel sektör arasındaki iş birliği, ekonomide kamu yatırımlarına ihtiyaç duyulan alanların tespit edilmesi ve hükümet destekli teknoloji politikalarının maliyet/fayda analizlerine yönelik çalışmalar yapmalı ve bu konularda yöneticilere öneriler sunmalıdırlar(Romer,1994:21).

2.4. HETERODOKS İKTİSADIN KATKILARI

Yerleşik iktisatçılarınin coğrafi ve sosyo-kültürel farklılıkları dikkate almamaları, diğer sosyal bilimlerle olan zayıf ilişkileri ve kamu müdahalelerini dışlamaları dolayısıyla yapılan eleştiriler zamanla kamu müdahalesini öngören Keynesyen teorilerin ve kurumsal iktisat, evrimci iktisat gibi alt dalların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Heterodoks iktisat okulunun en önemli temsilcilerinden ve Alman tarihçi okulu iktisatçılarından Weber'in mekânsal ekonomi ve bölge bilimi alanında yaptığı çalışmalar 1970'li yıllara kadar Amerika'nın saygın üniversitelerinde okutulmuştur(Fujita, Krugman,2004:141). Yine Alman tarihçi okulu temsilcileri iktisat biliminin tarihi incelemelerden faydalanması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Döngüsel ve kümülatif nedensellik, heterodoks iktisadın temel fikirlerinden biridir(Radzicki,2003:151). Post-Keynesyen iktisatçılar, belirsizlik koşulları altında beklentilerin iyimser tavır, bilgi ve yaratıcılık gibi bir takım belirleyicilerin etkisiyle yönlendirilebileceğini savunurlar(Dequech,1999:418). Ekonomik coğrafyacıların beklentilerin yönlendirilmesi ve kamu müdahalesi ile ilgili yaklaşımlarında Heterodoks iktisatçıların ve post-Keynesyenlerin önemli katkıları vardır.

Heterodoks iktisadî literatürden ekonomik coğrafyaya en önemli katkılar kurumsal ve evrimci iktisatçılardan gelmiştir. Kurumsal İktisadın (Institutional Economics) kurucularından Thorstein Veblen, iktisat bilimine sosyolojik bir vizyon kazandırarak, tüketicilerin bireysel tercihlerini yaparken rasyonel hareket etmelerini sağlayacak bir ortamın olmadığını savunmuştur. Daha çok kâr üretmek için kurulan ve bu uğurda devasa yatırımlar yapan firmaların, piyasa düzenini tüketicilerin rasyonel hareket etme tercihlerine bırakacak kadar ahmak(!) olmadıklarını, dolayısıyla firmaların tüketici zevk, beğeni ve algılarını yönlendirerek onları belirli seçenekler arasında tercih yapmaya zorladıklarını iddia ederek rasyonalist davranışsal teoriyi reddetmiştir(Rutherford,2001:173). Veblen'in çalışmaları, bir yanda iktisadın diğer bilimlerle olması gereken ilişkileri bağlamında

doğrudan ekonomik coğrafyacılar ilham verirken diğer yandan Evrimci İktisat (Evolutionary Economics) olarak adlandırılan ekolün gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Ekonomik coğrafyacılar evrimci iktisatçıların düşüncelerinden oldukça etkilenmişlerdir. Yeni Ekonomik Coğrafyacılar, Alan Turing'in (1912-1954) çalışmalarından hareketle kentin evrimi kavramını geliştirmişlerdir. YEC'in ekonomik faaliyetlerin belirli bir mekânda yığılmasını (agglomeration) açıklarken kullandığı tarihsel kilitlenme, patika bağımlılığı (path dependency) ve kendi kendini düzenleyen ekonomi (self-organizing economy) gibi metaforlarda evrimci iktisatçıların izleri görülmektedir(Fujita,2004:144).

Bu haliyle heterodoks iktisat, bölgesel farklılıkları anlamak için sosyal yapıların, iktisadî ve politik kuralların, geleneklerin incelenmesi gerektiğine önemle vurgu yapmaktadır(Filiztekin,2008:26). Hatta ekonomik coğrafya literatürünün Keynesyen konjonktür teorisi ile Marksist eşitsiz gelişme ve birikim sürecinden oluşan çok disiplinli ve ampirik uygulamalara yönelik bir disiplin olarak geliştiği savunulmaktadır(Küçüker,2000:6).

3. YENİ EKONOMİK COĞRAFYA VE BÖLGESEL KALKINMA

Mekânsal ekonominin temelleri, ele alındığı üzere, Thünen, Weber ve Christaller başta olmak üzere Alman geleneğinden gelen teorisyenlerin geliştirdiği klasik yerleşim teorileri ve Lösch'ün kuruluş yeri seçimine yönelik çalışmalarıyla atılmıştır. Bu temeller üzerine, Isard'ın öncülük ettiği analitik ve matematiksel bir içeriğe sahip olan bölge bilimi ile yine aynı köklere dayanmasına rağmen farklı teorik/metodolojik yapıya sahip olan ve dengesiz mekânsal gelişmeyi açıklamak üzere coğrafyacılar tarafından geliştirilen ekonomik coğrafya literatürü inşa edilmiştir. 1990'lı yılların başından itibaren ise P.Krugman (1991,1995) öncülüğünde M.Fujita (1999), J.F.Thisse (2002,2004) ve G.Ottaviano (2004) tarafından yapılan çalışmalar ile YEC adı altında bölgesel iktisat ve ekonomik coğrafya literatürü çerçevesinde gelişen teorik birikimin konsolidasyonu sağlanmıştır(Özdemir,Başkol,2011:130). Dolayısıyla YEC, ölçek ekonomilerini kullanarak mikro ekonomik temellere dayalı genel denge anlayışı içinde mekânsal analizler yapan, bu yönüyle kendinden önceki bölgesel iktisat ve ekonomik coğrafya birikimini geliştirerek Neo-klasik iktisadî literatüre yaklaştıran bir akım olarak ortaya çıkmıştır(Filiztekin,2008:27).

YEC'e göre coğrafi yığılma, yığılmayı teşvik eden merkezci-yığılma kuvvetleriyle (centripetal forces) yığılmayı önleyici merkezkaç-saçılma kuvvetleri (centrifugal forces) arasındaki şiddetli rekabetin ya da mücadelenin ürünüdür(Krugman,1999:3). Merkezci yığılma kuvvetleri, üretimde ileri-geri piyasa bağlantılarının oluşumuna sebebiyet veren piyasa büyüklüğü etkisi (market size effect) ve buna bağlı olarak ölçüğe göre artan getiriler, uzmanlığa dayalı meslekler ile kolay işçi teminine dayanan yoğun emek piyasası (thick labor markets) ve bilgi taşmalarını içeren saf dışsal ekonomiler (pure external economies) olarak özetlenebilir. Merkezkaç-saçılma kuvvetleri ise faktör hareketliliğinin sınırlı olması (immobile factors), arsa kiralarının yüksekliği (land rents) ve negatif dışsal ekonomiler (pure external diseconomies) olarak ifade edilebilir. Ekonomik faaliyetlerin mekânsal dağılımı, yığılma (agglomeration) ya da yayılma (dispersion) şeklinde tezahür eden ve hareket yönleri birbirine zıt olan bu kuvvetlerden hangisinin diğerine üstün geleceği ile ilgilidir(Fujita,Thisse,2012:5).

Krugman'ın saydığı merkezci-yığılma kuvvetleri temelde Marshallgil dışsal ekonomilerin aynısıdır(Kum,2011:236). Ayrıca, Krugman'ın merkez-çevre (core-periphery) modeli Thünen'in yerleşim teorisindeki merkez-çevre modeline oldukça benzerlik gösterir. Hatta Thünen, ölçüğe göre artan getirilerin arz miktarını arttırması dolayısıyla bundan talebin de olumlu yönde etkileneceğini ifade ederek, aynı endüstride çok sayıda fabrikanın belirli bir mekâna yığılmasıyla oluşan ölçek ekonomisi etkisinden de bahsetmiştir. Bu açıdan Thünen'in, ekonomik faaliyetlerin yığılmasında merkezci kuvvet özelliği gösteren ve Krugman'ın ana argümanlarından biri olan ölçek ekonomisinin etkisini daha 19. y.y.'dayken keşfettiği söylenebilir(Fujita,2004:154).

YEC'e göre ekonomik coğrafyanın beş kayıp geleneği bulunmaktadır. Bunlar Alman merkezî yerler teorisi, sosyal fizik, kümülatif nedensellik, yerel dışsal ekonomiler ve arsa kullanımı/rantıdır(Krugman,1997:37-55). Endüstriyel faaliyetlerin mekânsal dağılımını içeren yerleşim teorisini geliştiren Weber, dağıtım maliyetlerine ve hizmet faaliyetlerinin üretildiği merkezî yerlere odaklanan Christaller ve teoriyi geometrik bir yaklaşımla ele alarak yeniden analiz eden Lösch, Alman merkezî yerler teorisinin ana eksenini oluşturmaktadır. Ancak yerleşim ve merkezî yerler teorileri, özellikle talebin mekânsal dağılımı, ulaşım maliyetleri ile mesafe arasındaki ilişkilere yönelik varsayımları nedeniyle yerleşik iktisatçılar tarafından sert şekilde eleştirilmiş, Neo-klasik kuram içinde kendine yer bulamamıştır. Ayrıca Alman merkezî yerler teorisinde yerleşim probleminin

çözümü oldukça mekanik düzeyde ele alınmıştır. Ekonomik faaliyetlerin hareketliliği ve dolayısıyla yerleşim yeri tercihleri mekânların sahip oldukları minimum ya da maksimum potansiyel ile açıklanmış, yerleşim yeri probleminin sosyal fizik yaklaşımı içerisinde çözümü modelin ana unsuru haline gelmiştir. Ancak özellikle Lösch'ün geliştirdiği merkezî yerler teorisinde piyasa potansiyelinin teknelci rekabet özelliği gösteren bir noktaya gitmesi, modelin serbest piyasa mekanizmasının dışına çıkmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda, sosyal fizik mekanizmalarıyla izah edilen ve teknelci rekabet piyasasına evrilmeyi zorunlu kılan bu yerleşim yeri problemi çözümü, Neo-klasik kuramın tam rekabet koşulları altında piyasa mekanizmasına dayanan genel denge varsayımıyla çelişmesi nedeniyle yine yerleşik iktisatçıların eleştirilerine maruz kalmış, bu açıdan sosyal fizik yaklaşımı ekonomik coğrafyanın diğer bir kayıp geleneği haline gelmiştir. Ayrıca, Myrdal'ın tasarladığı, Hirschman'ın geliştirdiği döngüsel süreç ve kümülatif nedensellik mekanizmasının tam olarak nasıl çalışacağına izah edilememesi de ekonomik coğrafyanın diğer bir kayıp geleneğidir.

Ekonomik coğrafyanın, yerleşik iktisadî literatüre en yakın kayıp geleneği şüphesiz yerel dışsal ekonomilerdir(Krugman,1997:49). Daha önce belirtildiği gibi, tam rekabet piyasası ve ölçüğe göre sabit getiri varsayımları altında analiz edilmesinin mümkün olmaması dolayısıyla parasal dışsallıklardan çok teknolojik dışsallıklar ele alınmıştır. Teknolojik dışsallıkların da ampirik olarak test edilmesindeki güçlükler yerel dışsal ekonomilerin ekonomik coğrafyanın kayıp gelenekleri arasına girmesine neden olmuştur.

Krugman, Thünen'in bahsettiği arsa kirası ve arsa kullanımını ekonomik coğrafyanın beş kayıp geleneğinden sonuncusu olarak kabul etmektedir. Thünen'e göre ekonomik faaliyetlerin toplandığı merkeze yakın olan yerlerde toprak rantı yükselmekte, merkezden çevreye doğru uzaklaştıkça toprağa ödenen rant düşmektedir(Fujita,2010:5-6). Thünen, ekonomik faaliyetlerin merkezdeki yüksek toprak rantından dolayı çevreye yayıldığını gözlese de, ekonominin kapitalizmin arka bahçesi olma özelliğinden nasıl kaçınacağını izah etmemiştir(Krugman,1997:54). Model, yalnızca kavranması kolay olan hususlara odaklanmış ve merkezî şehir piyasasının varlığından bahsetmekle sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla Thünen'in modeli, ana akım iktisatçılara mikro ekonomik modeller tasarlayabilecekleri bir analiz imkânı sağlayamamıştır. Klasik yerleşim teorileriyle sınırlı olan mekânsal analizler Isard'ın bölge bilimi ile matematiksel bir forma bürünmüş olmakla birlikte, bölge bilimi adı altındaki çalışmalar, ele alındığı üzere, mekânsal farklılıkların ve

taşıma maliyetlerinin etkisinin analiz edilebileceği teorik bir alt yapıdan mahrum olması nedeniyle yine tam rekabet varsayımı ve genel denge teorilerine bağlı kalınarak yapılmıştır(Fujita,Krugman,2004:153).

Ele alındığı üzere gerek klasik yerleşim teorilerinde gerekse de bölge biliminde kullanılan metodoloji, iktisatçıları Pareto optimaline zorunlu kılmaktadır. Pareto optimalinde, fiyatın ve marjinal maliyetin eşit olduğu nokta optimum denge noktası olarak kabul edilmektedir. Optimum denge noktasına ise mükemmel bir piyasa rekabeti varsayımı başta olmak üzere ancak bir takım ön kabullerle ulaşılabilmektedir. Bu kabuller olmadığında modelde bazı problemler ortaya çıkmaktadır. En önemlisi kârların düşme eğiliminden dolayı Pareto optimum teorisindeki marjinal şartları sağlayan rekabetçi piyasalar sürdürülebilir değildir. Oysa tekelci piyasalar marjinal şartları zorlayarak daimi kâr üretmeye imkân verirler. Ölçek ekonomisi varsayımı altında kaynakların etkin kullanımı, tek tip malı mümkün olduğunca çok sayıda üreterek gerçekleşmektedir. Ancak ürün çeşitliliğinin azalması sosyal faydada azalmaya yol açmaktadır. Bu nedenle piyasa çözümünün Pareto optimumunun önerdiği denge noktasının altında bir noktada gerçekleşmesine imkân veren modellere ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla, ölçeğe göre artan getiriler varsayımı altında piyasanın mekân ile bütünleştirilmesiyle ortaya çıkacak olan sorunların genel denge teorisi ve piyasa mekanizması içinde nasıl analiz edileceğinin bilinmemesi, yerleşik iktisatçıları uzunca bir süre mekânsal analizlerden uzak tutmuştur(Krugman,1995:64;Ottaviano,Thisse,2001;153).

YEC'in dayandığı temel Thünen ile başlayan klasik yerleşim teorileri olduğu kabul edilmekle birlikte, Neo-klasik literatüre yakınlaşmasını sağlayacak teorik ilerlemenin ilk dalgasını A.Dixit-J.Stiglitz (1977) tarafından geliştirilen tekelci rekabet modelinin genel denge teorisi içinde analiz edilebilmesi oluşturmuştur(Özdemir,Başkol,2011:130). Dixit-Stiglitz tarafından geliştirilen tekelci rekabet teorisi esasen tekelci rekabet olarak bilinen eski bir modelin daha keskin bir formasyonundan ibarettir(Krugman,2004:143).

Thünen ve diğer klasik yerleşim teorisyenleri, YEC'in temel argümanları olan ölçek ekonomisi, teknolojik bilgi transferi, endüstriler arası bağlantıların merkezci kuvvet etkileri ve ulaşım teknolojisindeki gelişmelerin ekonomik faaliyetlerin yığılmasındaki rolünü bilmelerine rağmen, tüm bu argümanları kullanarak iktisadî çözümler yapabilecekleri eksik rekabetçi bir genel denge modelinden yoksun kalmışlardır. M.Fujita bu durumu bir metaforla izah ederek, insanoğlunun, uçmayı sağlayacak mekanizmaları çok

önceleri bilmesine rağmen uçabilmek için içten yanmalı motorların icat edilmesini beklemesine benzetmiştir. Leonardo Da Vinci'nin içten yanmalı motorların icadından 500 yıl önce uçan makine prototiplerini resmetmesi gibi, Thünen de YEC'in temel argümanları olan ölçek ekonomisinin, teknolojik bilgi transferinin, endüstriler arası bağlantıların merkezci kuvvet etkilerini ve ulaşım teknolojisindeki gelişmelerin ekonomik faaliyetlerin yığılmasındaki rolünü biliyordu ve bunları yaklaşık 200 yıl önce 'Isolated State' ismini verdiği kitabında açıklamıştı; ancak Thünen, tüm bu argümanları kullanarak iktisadi çözümler yapabileceği eksik rekabetçi bir genel denge modelinden mahrumdu. İlk eksik rekabetçi genel denge modeli olan tekeli rekabet modelinin Dixit-Stiglitz (1977) tarafından keşfedilmesi, genel yerleşim teorisi için bir içten yanmalı motor etkisi yapmış, bu model YEC için adeta havada uçabilmenin prototipi olmuştur(Fujita, Krugman,2004:155).

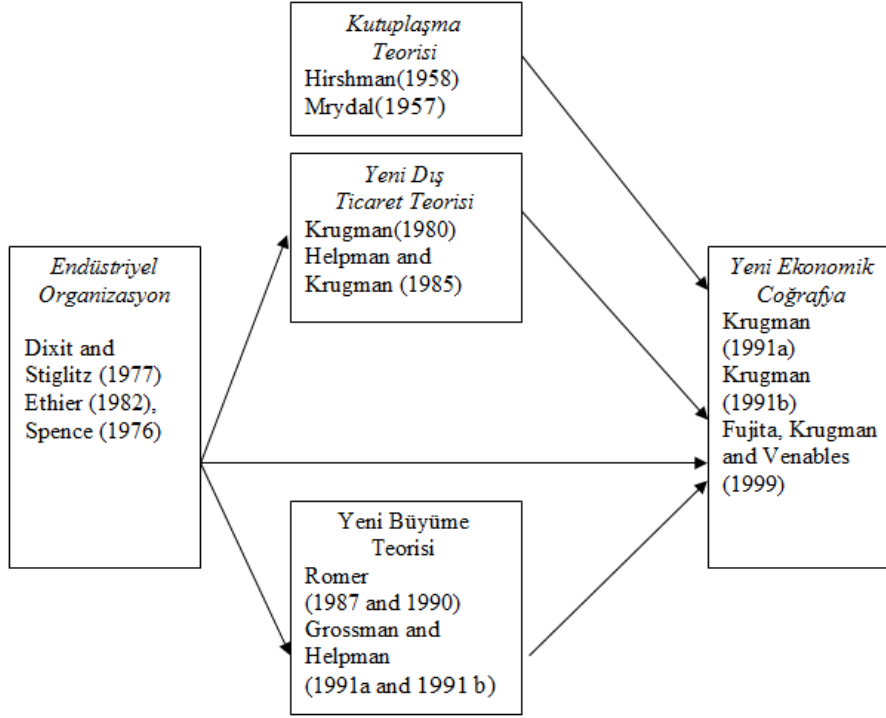
YEC modellerinde, analizi basitleştirmek için bazı varsayımlarda bulunulmuştur. Bunlar teknik zorlukların üstesinden gelebilmek ve asıl konuya odaklanmak için kullanılan Dixit-Stiglitz, aysberg (iceberg), evrim (evolution) ve bilgisayar (computer) olarak adlandırılan basit tuzaklardan (tricks) ibarettir(Fujita,Krugman,2004:142). Dixit-Stiglitz modelinde malların sürekliliği, üretimin belirli mekânlarda yığılması ve ölçek ekonomisi YEC'in dayandığı temel varsayımlardandır. Dixit-Stiglitz modelinde önerilen çözüm, tekeli rekabet şartları altında ve optimum ürün çeşitliliği perspektifinde izah edilmiştir. Modelde, bir firmanın piyasada talep edilen tüm ürünleri üretebildiği, her firmanın kârını maksimize etmeye çalıştığı, piyasaya girişin ise başa baş (break even) noktasında serbest olduğu Chamberlin tipi bir tekeli rekabet piyasası varsayımında bulunulmuştur(Dixit,Stiglitz,1977:297-299). Modele göre, kentteki hane halklarının faydası; ticarete konu olan malların tüketiminin, alan veya konutun ve üretilen yerel malların çeşitliliğinin bir fonksiyonudur. Tüketilen yerel malların toplam miktar ve çeşitliliği arttığı sürece hane halklarının faydası da artmaktadır. Çeşitliliğin azalması ise tersi bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Üretim tarafından bakıldığında ise girdilerin çeşitliliği benzer bir etkiye sebep olmaktadır. Kentteki üretim fonksiyonu; işgücü, alan ve uzmanlaşmış girdi ile ilişkilidir. Nispeten büyük kentlerin tüketim malları ve üretim girdilerinde daha büyük bir çeşitliliğe sahip olacağı, dolayısıyla işgücünün büyüklüğü ile yerel girdiler ve üretimde uzmanlaşmanın artacağı ileri sürülmüştür. Bu sayede ölçek ekonomisi etkisi ile firmaların kârlarının artacağı, ayrıca bir takım dışsallıkların da kârlar

üzerinde olumlu etkilerinin olacağı savunulmuştur. Dolayısıyla, büyük kentlerin daha üretken olduğu ve kentlerde yaşayanların faydasının kentin ölçek büyüklüğü ile doğru orantılı olarak artacağı sonucuna ulaşılmıştır(Küçüker, 2000:27-28).

Diğer bir varsayım olan aysberg, bir yerden başka bir yere taşınan malın bir kısmının nakliye sırasında eriyerek yok olduğu, dolayısıyla malın satış fiyatının taşıma maliyetini de sabit bir oranda içerdiği varsayımına dayanmaktadır. Sabit olmayan taşıma maliyeti kabulü Dixit-Stiglitz modelindeki sabit esneklik varsayımını da geçersiz hale getirdiği için, Samuelson çözümü olarak bilinen aysberg varsayımındaki sabit taşıma maliyeti Dixit-Stiglitz'in öngördüğü piyasa yapısına uygun ve verimli bir çözüm sunmuştur(Kum,2011:241). Bir diğer varsayım olan evrim varsayımıyla, üretim faktörlerinin en yüksek getiriyi vadeden mekâna doğru kendiliğinden yönelme eğilimi gösteren kendi kendini düzenleyen ekonomi (self organizing economy) kavramına vurgu yapılmıştır(Fujita,2004:144). Son olarak analizlerde ileri matematiksel modellerin uygulanmasına imkân veren bilgisayarlardan faydalanılacağı varsayılmıştır. İfade edildiği üzere, tüm bu varsayımlar genel denge modelinin geliştirilmesini mümkün kılan basit kabullerdir.

Şema 1'de görüldüğü üzere, Dixit-Stiglitz tarafından geliştirilen tekelleri rekabet ve artan getirileri içeren genel denge modeli ilk ilerleme dalgasını oluşturmakta olup ardından, ikinci dalga, yine başını Krugman'ın çektiği, Dixit-Stiglitz modelini kullanarak dış ticareti artan getirilerin varlığında açıklayan yeni dış ticaret teorisidir. Üçüncü dalga ise, artan getirileri, teknolojik değişimle bir araya getiren içsel büyüme teorisidir. YEC, bu yönüyle, eksik rekabet-artan getiriler devriminin ilk üç dalgası üzerine inşa edilen teorik gelişmelerin son dalgasına karşılık gelmektedir(Özdemir,Başkol,2011:130).

Şema 1 : Yeni Ekonomik Coğrafya'nın Soy Ağacı

Kaynak: Özdemir, Başkol.

Krugman'ın 1991 yılında yayımladığı YEC modellerinin temelini oluşturan Artan Getiriler ve Ekonomik Coğrafya (Increasing Returns and Economic Geography) isimli çalışmasında, Thünen'deki gibi tarım ve imalat sektörlerini içeren iki bölgeyi bir model tasarlanmıştır. Her iki bölgede her iki üretimin de yapıldığı kabulüyle birlikte, tarım sektörü ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında toprağa bağlı bir üretimi temsil etmekteyken, imalat sektörü ölçeğe göre artan getiri varsayımı altında her iki bölgeye iş gücü hareketliliğinin mümkün olduğu sanayi malları üreticisi sektör konumundadır. Ekonomideki bireylerin fayda fonksiyonu tarımsal mallarla imalat mallarının tüketiminden elde edilen faydanın toplamına eşittir. Tüm tüketicilerin aynı fayda fonksiyonuna sahip oldukları varsayılmıştır. Bu durumda tüketicilerin fayda fonksiyonu (1.1) no'lu denklemle formüle edilmiştir.

$$U = C_M^\mu C_A^{1-\mu}, \quad (1.1)$$

C_A ve C_M tarım ve imalat sanayi mallarından tüketilen miktarı, μ ise tüketici bütçesinin ne kadarlık kısmının imalat sanayi mallarına harcadığını göstermektedir. (1.1) no'lu denklemde de görüleceği üzere, tüketiciler imalat malı tüketimine her zaman μ kadarlık bütçe ayırmaktadır. Tüketicinin imalat mallarına ayıracağı bütçe, tüketicinin fayda maksimizasyonu açısından önemli bir parametredir. Buradan hareketle model, bölgenin yakınsama ya da uzaksama yönünü de tayin edecektir. Modelde toplam imalat malları ise (1.2) no'lu denklemle formüle edilmiştir.

$$C_M = \left[\sum_{i=1}^N c_i^{(\sigma-1)/\sigma} \right]^{\sigma/(\sigma-1)}, \quad (1.2)$$

(1.2) no'lu denklemde görülen N , tüketilmesi mümkün olan imalat malları toplamını gösterirken σ , bu mallar arasındaki ikâme esnekliğini göstermektedir. İkâme esnekliğinin birden büyük olduğu ($\sigma > 1$) kabul edilmiştir. σ parametresi modelde çözüme yönelik ikinci önemli parametredir. Dixit-Stiglitz modeli esas alınarak oluşturulan bu modelde tüketiciler bir malın tüm çeşitlerini tüketmeyi tercih ederek toplam faydalarını arttırmak istemektedirler.

Ekonomide yer alan iki bölgenin her ikisinde de tarım ve imalat üretimleri yapılmaktayken, tarım üretimi yapan çiftçiler sabit, imalat üretimi yapan işçiler ise her iki bölge arasında hareketlidirler. Her iki bölgedeki çiftçi nüfusunun sabit kabul edilmesi varsayımı dolayısıyla bölgelerdeki tarımsal arazilerde çalışacak çiftçi arzı aynıdır ve değişiklik göstermemektedir. Birinci (tarım) ve ikinci (imalat) bölgeler için işçi arzı L_1 ve L_2 olarak ifade edilebilir. İşçi sayısı her iki bölgedeki işçi arzının toplamı olarak (1.3) no'lu denklemle formüle edilmiştir.

$$L_1 + L_2 = \mu. \quad (1.3)$$

İmalat sektöründe ölçek ekonomileri geçerlidir. Ölçek ekonomileri ise tek bir imalat malı üretimi, sabit bir maliyet ve sabit bir marjinal maliyet ile mümkün olabilir. Bu durum modelde (1.4) no'lu denklemle formüle edilmiştir.

$$L_{Mi} = \alpha + \beta x_i, \quad (1.4)$$

(1.4) no'lu denklemdeki L_{Mi} i malı üretiminde kullanılan emeği, α değişkeni i malı üretiminde geçerli olan sabit maliyeti, β değişkeni i malı üretimindeki sabit marjinal maliyeti ve x_i üretilen i malı miktarını göstermektedir.

Modeldeki üçüncü önemli parametre taşıma maliyetleridir. Tarımsal ürünlerin ulaşımı için taşıma maliyeti öngörülmezken, imalat malları üretiminde bir bölgeden diğerine gerçekleşen transfer esnasında taşınan malın bir kısmının, ele alındığı üzere, Samuelson çözümü olarak bilinen aysberg etkisi ile eridiği, dolayısıyla imalat malları için taşıma maliyetinin sıfırdan büyük olduğu varsayılmıştır. Bu durumda imalat malları için geçerli olmak üzere taşınan malların $\tau < 1$ 'lik kısmı diğer bölgeye ulaşmakta, taşıma esnasında belirli bir taşıma maliyetine katlanılmaktadır.

Çok sayıda firmanın ölçek ekonomisi şartları altında tek bir imalat malı ürettiği varsayımı altında taşıma maliyetlerinin de analize dahil edilmesi ile, her iki bölgede bulunan firmaların kâr maksimizasyonu sağlama adına belirleyeceği fiyatların birbirine oranının her iki bölgedeki işçi ücretlerinin birbirine oranına eşit olacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Her bir bölgedeki imalat malı üretimi o bölgedeki işçi sayısı ile doğru orantılıdır.

Krugman'ın bu modeli statik bir model olarak tasarlanmış ve modelde sonraki aşamalarda bir bölgedeki işçi ücretlerinin artırılması ile işçi ücretlerinin nispeten az olduğu bölgeden fazla olduğu bölgeye doğru yönelen işçi transferi de analize dahil edilmiştir. Kısa ve uzun dönemde farklılaşmakla birlikte, zamanla, ekonomide işçi/çiftçi oranın dengeye geleceği bölgeler arasında yakınsama ya da işçilerin daha yüksek ücret seviyesine sahip olan bölgede toplanması sonucunda bölgeler arasında ıraksamanın yaşanacağı savunulmaktadır. Bölgeler arasındaki ücret düzeylerinin birbirinden farklı olması ve işçilerin bölgeler arasındaki hareketliliğine bağlı olarak ekonomik faaliyetlerin belirli bir bölgede toplanması, merkezci kuvvetlerin merkezkaç kuvvetlere baskın gelmesiyle başlayan bir süreçtir. Bir bölgenin merkezîleşmesi, diğer bölge ile farkın açılması neticesini verir ki bu durumda bölgeler birbirinden uzaklaşır. Tersisi durumda ise bölgeler arası yakınsama olmaktadır.

Örneğin, imalat bölgesinde çalışan ve daha az sayıda işçi olan bölgede, tarım bölgesinde çalışan ve daha çok sayıda çiftçi olan bölgedekinden daha az rekabet bulunduğunu varsayalım. Nüfus yoğunluğu fazla olan bölgede rekabetin daha çok olmasından dolayı, nüfusu az olan bölgeye doğru bir göç olacak, her iki bölgedeki nüfus,

gerçekleşen göç dalgaları sonucunda zamanla bölgeler arasında daha dengeli bir şekilde dağılacaktır. Bu örnekteki rekabet etkisi bölgesel yakınsamaya neden olmaktadır. Ya da bir bölgede piyasanın daha büyük olması dolayısıyla ücretlerin de yüksek olacağı düşünüldüğünde, nüfus yoğunluğu bir bölgede sürekli artarken diğer bölgede azalacak, neticede yerli piyasa etkisi dolayısıyla bölgeler arasında ıraksama meydana gelecektir.

Krugman'ın (1991) üzerinde çalıştığı bölgeler arası iş gücü hareketliliği varsayımına dayanan merkez-çevre modelinin yanında, Fujita, Krugman (1995) ve Fujita, Krugman, Mori (1999b) kent modelleri üzerinde, Venables (1996) ise iş gücü hareketliliğinin olmadığı durumda bile yığılmanın olacağı sonucuna ulaştığı uluslararası modeller üzerinde çalışmıştır. YEC iktisatçılarından Baldwin (1999), Martin, Ottaviano (1999), Baldwin, Martin, Ottaviano (2001) ve Baldwin, Martin (2004) ise büyümeyi de analize dahil ederek yığılma ve büyüme arasındaki ilişkinin incelendiği dinamik modeller geliştirmişlerdir(Ekinci,Ersungur,2013:207).

Tüm bu çalışmalarla YEC, bölgesel iktisada yapılan geleneksel katkıların sağlam bir teorik çerçeve ve tutarlı bir model ile incelenebilmesine imkân vermiştir. Bölgesel yığılmaların birincil kökenleri dışında ikincil kökenlerini de analize katması ve eksik rekabet, artan getiriler gibi teorik araçları kullanmasıyla bölgesel iktisadın mikro ekonomik temellerini güçlendirmiştir. Bu bağlamda YEC'in, Isard'ın açtığı yolda bölge biliminin daha sağlam temellere oturmasında önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Ayrıca, iktisadî faaliyetlerin mekânsal dağılımında başlangıç koşullarına verdiği önem, piyasa mekanizmasının başarısızlığa uğradığı durumlarda kamunun iktisat politikası müdahalelerine de kapı aralamaktadır(Özdemir,Başkol,2011:136).

İkinci Bölüm

BÖLGESEL KALKINMA SÜRECİNDE KALKINMA AJANSLARI VE TÜRKİYE

1. BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARINDA DÖNÜŞÜM

Mekân ve bölge kavramlarının normatif olarak analiz edilir hale gelmesiyle eşzamanlı olarak (Özdemir,Başkol,2011:133) bölgesel kalkınma politikaları da yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Yerleşim yeri teorilerinde ekonomik faaliyetlerin belirli bir mekâna yığılması ya da bölgeselleşme, coğrafi uzaklık nedeniyle taşıma maliyetlerinin neden olduğu zorunlu bir yığılma eğilimi olarak görülmüştür. Thünen'in yerleşim teorisinde kısa zamanda nakliye edilmesi gereken malların (transport intensive commodities) üreticisi olan firmaların piyasalara (merkeze) yakın mekânda bulunmayı tercih etmesi nedeniyle bölgeselleşmenin arttığı, diğer firmaların ise daha çok çevreye yerleşme eğilimi gösterdikleri ileri sürülmüştür(Venables,2001:5). Taşıma maliyetlerinin bölgeselleşme eğilimlerine olan etkisini kabul etmekle birlikte günümüzde, tekeli rekabet, ölçeğe göre artan getiri ve bilgi taşmaları (knowledge spillovers) argümanlarına dayanan içsel büyüme teorileri, ekonomik coğrafya disipliniyle aynı çerçeveyi paylaşmakta ve bölgesel kalkınma alanına yeni ve umut veren bir bakış açısı getirmektedir(Fujita,Thisse,2012:19).

Geleneksel bölgesel kalkınma politikaları merkezî planlamaya ve az gelişmiş bölgelerin desteklenmesi için doğrudan kaynak transferine dayanmaktadır. Küreselleşme ile birlikte, ülkeler arası rekabetten bölgeler hatta şehirler arası rekabete geçiş yaşanmış, bölgelerin önemi artmıştır. Buna bağlı olarak bölgesel kalkınma politikalarında da bir dönüşüm olmuştur. Dönüşümün temelinde bölgelerin sahip oldukları üstün yanların öne çıkarılarak küresel ölçekte rekabet edebilirliklerinin sağlanması yatmaktadır. Bu bağlamda, bölgedeki aktörlerle iletişim ve yereldeki bilgiye ulaşım, bölgesel kalkınma planları ve politikaların başarısını belirleyen en önemli faktörlerden birisi haline gelmiştir(DDK, 2012:9).

Tablo 1: Bölgesel Kalkınma Politikalarında Dönüşüm

ODAK NOKTASI	ARAÇLARI
1960'lardan 1980 başlarına kadar	
-Bölge dışından imalat sanayi yatırımı çekme. -Doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekme. -Büyük altyapı yatırımları yapma. (Sadece kamu sektörü)	-Büyük hibeler, vergi istisnaları, yatırım sübvansiyonları. -Sübvansiyon edilmiş ağır altyapı yatırımları. -Üretim maliyetlerinin teşviklerle düşürülmesi.
1980'lerden 1990 ortalarına kadar	
-Mevcut işletmelerin korunması ve büyütülmesi. -Belirli sektörlerle veya belirli alanlara daha fazla odaklanarak bölge dışından yatırım çekmeye sürekli olarak ağırlık verme. (Kamu sektörünün sürükleyici rolü)	-Bireysel işletmelere doğrudan ödemeler. -İşletme kuluçkaları/iş alanları. -KOBİ'lere danışmanlık ve eğitim. -Teknik destek. -İşletme kurma desteği -Hem ağır hem hafif altyapı yatırımı.
1990'ların sonlarından günümüze	
-Bütün işletme çevrelerini uygun hale getirme. -Yumuşak altyapı yatırımları. (Örneğin insan kaynaklarını geliştirme, mevzuatın rasyonelleştirilmesi). -Kamu/özel ortaklıkları. -Kamu yararına yönelik özel sektör yatırımlarının desteklenmesi. -Yerel topluluklar ve potansiyel yatırımcılar için yaşam kalitesinin ve güvenliğinin geliştirilmesi. -Yerel ekonomide karşılaştırmalı üstünlükleri geliştirerek, hedeflenmiş alanlara dışardan yatırım çekme. (Genellikle, kamu sektörünün yol göstericiliği)	-Yatırımcılar için kolaylaştırılmış bir yerel iş çevresini sağlamaya yönelik bütüncül yaklaşım. -Yerel firmaların büyümesini teşvik etmeye odaklanma. -Toplum içinde ağlar ve işbirlikleri oluşturma. -İşbirliğine dayalı işletmeler arası ilişkilerin geliştirilmesi -İşgücü geliştirme ve hafif altyapının tedariki. -Yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik destekler. -İmalat sanayine olduğu kadar, hizmet sektörlerine de odaklanma. -Ekonomik olarak birbirine bağlanmış işletme kümelerinin oluşturulması.

Kaynak: DDK

Tablo 1'de görüldüğü gibi, günümüzde modern bölgesel kalkınma politikalarında kamunun koordine edici ve yönlendirici fonksiyonu, yani yumuşak kamu müdahaleleri öne çıkmaktadır. Modern bölgesel kalkınma politikaların odağında aşağıdan yukarıya kalkınma anlayışı, bölgelerdeki aktörlerin planlama süreçlerine dahil olduğu ve fikirlerini paylaştığı katılımcılık ilkesi, yerel potansiyelin tespit edilerek bölgelerin sahip oldukları rekabetçi yanların desteklenmesi ve geliştirilmesi, yumuşak kamu müdahaleleri ile piyasa ve aynı zamanda sistem başarısızlıklarının önlenmesi, teknolojik yenilik ve bilgi taşınmalarının sağlanması, bölgelerin bölge içi ve global üretim ağlarıyla entegrasyonu ve her bölgeye özgü bölgesel kalkınma politikaların üretilmesi bulunmaktadır.

1.1. AŞAĞIDAN YUKARIYA (BOTTOM-UP) BÖLGESEL KALKINMA

Geleneksel bölgesel kalkınma politikalarının karakteristik özelliği merkezî bir program çerçevesinde yalnızca geri kalmış bölgelere odaklanılması ve bu bölgelerin kamu

teşvik ve yatırımları ile güçlendirilmeye çalışılmasıdır(OECD,2010:11,12). Bu tarz politikalarda genellikle ekonominin tümüne dinamizm sağlamak için belirli sektörler seçilir ve yalnızca bu sektörleri teşvik etmeye yönelik mali destek, teşvik paketleri ve sübvansiyonları içeren kalkınma politikaları tasarlanır. Ayrıca merkezî hükümet tarafından planlanan geleneksel kalkınma politikalarında yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası kurumlar arasındaki uyum ve koordinasyon (vertical coordination) ile yerel kamu kurumları ile özel sektör arasındaki ilişki (horizontal coordination) dikkate alınmaz(Pike vd. 2006:16).

Yukarıdan aşağıya (top-down) yönlü karakter arz eden bu tip bölgesel kalkınma politikalarının etkileri sınırlı düzeyde kalmış hatta zamanla bazı olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır(Easterly,2008:99). Modern bölgesel kalkınma politikalarında hükümetler yeniden dağılım esnasından çok bölgesel rekabet edebilirlik konusuna odaklanarak yerelin potansiyelini harekete geçirecek şekilde aşağıdan yukarıya (bottom-up) kalkınma prensibini kabul etmişlerdir. Günümüzde, sadece geri kalmış bölgelere odaklanan geleneksel politik anlayış yerine, belirli bir ulusal plana hizmet edecek şekilde her bölge ayrı ayrı ele alınarak bölgelerin kendi potansiyelini öne çıkaracak politikalar önem kazanmıştır(Doğruel,2012:51). Yeni bölgesel kalkınma politikalarında bölgelerin sahip olduğu potansiyelin öne çıkarılması ve buna bağlı olarak üretilen politikaların yerel aktörler tarafından da sahiplenilebilmesi için yereldeki tüm paydaşların bölgesel planlama süreçlerine dâhil edilmesi gerekliliği dikkat çekmektedir(Dedeoğlu,Sertesen,2011:2).

1.2. KATILIMCILIK VE YETKİ PAYLAŞIMI

Modern bölgesel kalkınma politikalarında hem paydaş hem de uygulayıcı olmaları itibariyle yerel aktörlerin önemi artmıştır. Öncelikle merkezî hükümet ile yerel aktörler arasında yetkilerin dağıtımı ve/veya yaygınlaştırılması bağlamında yeni bir ilişki türü ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bölgesel kalkınma anlayışındaki paradigma değişimi, devletleri, bölgesel kalkınma politikalarının etkin şekilde uygulanabilmesi açısından yerel aktörlerle olan ilişkilerini yeniden tanımlamaya zorlamıştır. Yukarıdan aşağıya kalkınma modelinde merkezî idare tarafından belirlenen ve ülkenin geneli için geçerli olan kalkınma politikalarının uygulanması nispeten daha kolaydır. Aşağıdan yukarıya kalkınma modeline geçişte ise, özellikle tarihsel süreç içinde belirli bir merkezî karar alma bürokrasisinin geleneksel hale geldiği ülkelerde bu yapının kırılması ve yerel paydaşların kararlarına öncelik veren bir planlama olgusunun benimsenmesi oldukça zordur(Doğruel,2012:46).

Hatta politik elitler, teknolojik ve kurumsal değişikliklerin gerçekleşmesini bazı durumlarda özellikle (political replacement effect) engelleyebilmektedirler(Acemoglu, Robinson,2002:39). Bu bağlamda merkezî hükümetin sahip olduğu yetkilerin ne kadarını, ne ölçüde yerelde örgütlenen kurumlarla paylaşacağı ve politik elitlerin buna ne kadar izin vereceği hususu önem kazanmaktadır.

Merkezî hükümetlerin yetkilerinin yerel kurumlarla paylaşılmasında yetki dağıtımı (decentralization) ve yetki yaygınlaştırması (deconcentration) olarak iki farklı model karşımıza çıkmaktadır(Doğruel,2012:42). Yetki dağıtımında bölgesel paydaşların karar alma serbestilerinin de olduğu yerel meclisler bulunurken, yetki yaygınlaştırmasında ise merkezî hükümetin kararları çerçevesinde hareket eden ancak alınacak kararlarda söz sahibi olması beklenen yerel paydaşlar söz konusudur. Ayrıca bölgesel kalkınma planlarının uygulanması açısından bölgelere özgü olan ve doğrudan belirli bir bölgeyi ilgilendiren dolaysız politikalar uygulanabileceği gibi, merkezî olarak alınan kararlar çerçevesinde tüm bölgeleri dolaylı olarak etkileyen politikalar da uygulanabilir. Aşağıdan yukarıya yönlü dolaysız politikalar, her bir bölgenin ayrı ayrı ele alınarak bölgelerin sahip oldukları potansiyelin ortaya çıkarılmasını ve bu potansiyelin değerlendirilmesi suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlayacak politikaların üretilmesini gerektirir. Bu anlamda yeni bölgesel kalkınma modelinde doğru bilgiye ulaşma oldukça önem kazanmaktadır. Bölgelerin potansiyelinin ortaya çıkarılması ve bilgiye ulaşma, yerelde doğru paydaşlarla ilişkiye geçilmesi ve bu paydaşların kurumsal ve yerel bir çatı altında koordine edilmesi ile mümkün olabilir. Bu açıdan yeni bölgesel kalkınma yaklaşımında devletin yerelde etkin ve verimli düzeyde kurumsallaşması önem kazanmıştır.

1.3. YEREL POTANSİYELİN TESPİTİ VE REKABETÇİ YÖNLERİN GELİŞTİRİLMESİ

Aşağıdan yukarıya yönlü kalkınma modelinin en önemli özelliği her bölgenin sahip olduğu potansiyelin tespit edilmesi ve bu potansiyelin öne çıkarılabilmesine yönelik politikalar geliştirilmesidir. Dolayısıyla, sadece geri kalmış bölgelere odaklanan geleneksel politik anlayış yerine, belirli bir ulusal plana hizmet edecek şekilde her bölge ayrı ayrı ele alınarak bölgelerin kendi potansiyelini öne çıkaracak politikalar önem kazanmıştır(Doğruel,2012:51). Ülkelerin gelişmişlik durumlarına göre değişmekle birlikte bölgesel kalkınma stratejileri; temel alt yapı yatırımları (hardware), yumuşak kamu müdahaleleri (software) ve koordine edici ve yönlendirici politikalar (orgware) olmak

üzere temelde 3 farklı kategoride incelenebilir(Pose,2001;9). Bazı geri kalmış bölgeler açısından bölgesel kalkınma politikalarının merkezinde temel alt yapı yatırımları bulunurken (hardware), nispeten bazı gelişmiş bölgelerde ise, kapsamlı bir kalkınma stratejisi çerçevesinde yerel paydaşların ve uzman ekiplerin de katılımıyla bölgesel potansiyelin tespit edilerek öne çıkarılması, bu amaçla yerel firmaların rekabet güçlerinin artırılması, bölgenin yatırımcılar için daha cazip hale getirilmesi, beşeri sermaye ve iş gücünün kalitesinin yükseltilmesi ile tüm bunların sağlanmasına yönelik alt yapı yatırımlarını içeren politikalar (software) söz konusudur.

Kalkınmanın son aşamasında, kalkınma stratejisinin, bölgenin kurumsal anlamda kapasitesinin ve organizasyonun iyileştirilmesini sağlamaya yönelik olarak özel sektör, kamu sektörü ve diğer kurumlar arasında koordinasyonu sağlamaya yönelik politikaları içerecek şekilde (orgware) tasarlandığı görülmektedir(Pike vd. 2006:19). Bu aşamada, bölgesel paydaşlarla iş birliği içinde üretilen kalkınma politikalarının uygulanmasında devletin daha çok koordinasyon ve yönlendirme rolü ön plana çıkmaktadır. Özellikle Ar-Ge yatırımlarının ve teknoloji transferinin teşvik edilmesi ya da beşeri sermaye ve kalifiye iş gücünün belirli bölgelerde yığılmasına yönelik politikalar önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, firmalardan ayrılan kişilerin benzer sektörde kurdukları işler (spinoff dynamics), belirli bir konuda uzmanlaşmış iş gücünün farklı iş yerleri arasındaki hareketliliği (labor mobility) ve bilgi taşmalarını (knowledge spillovers) mümkün kılacak ve firmaları teknolojik yenilikler hakkında haberdar edecek ilişkiler ağının (network formation) kurulması uzun dönem sürdürülebilir bölgesel kalkınmanın temel belirleyicileri olarak değerlendirilmektedir(Boschma,2009;1).

1.4. PİYASA VE SİSTEM BAŞARISIZLIKLARININ ÖNLENMESİ

Hükümetler bölgesel kalkınmaya yön verebilecekleri çok farklı politika tercihlerine sahiptirler. Geleneksel anlayışa göre kamu müdahalelerinin temelinde piyasa başarısızlıkları (market imperfections) vardır ve kamu müdahalesiyle başarısızlıkların giderilmesi hedeflenir(Venables,2001:24). Piyasa başarısızlıkları, firmaları kısa dönemde kâr maksimizasyonuna iterek uzun dönemde fayda yaratması beklenen beşeri sermaye yatırımlarını engelleyici bir rol oynar; çünkü eğitim gibi beşeri sermaye yatırımlarının yatırımcıya geri dönüşü kısa sürede gerçekleşmez(Jenkins,2005:530). Dolayısıyla bu tip problemlerin çözümünde sosyal fayda içerikli kamu müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak sadece piyasa başarısızlıkları kamu müdahaleleri için yeterli bir gerekçe olmayıp

sistem başarısızlığı da kamu müdahalelerine zemin hazırlayan önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır(Metcalf,2003;111). Kamu müdahalelerinde optimal denge, temeli piyasa başarısızlığının giderilmesine dayanan, buna ek olarak sistem başarısızlıklarının bertaraf edilmesini de içeren politikaların üretilmesidir(Boschma,2009:15).

Sistem başarısızlıkları temelde 3 farklı şekilde ortaya çıkmaktadır(Metcalf,2003; 137). Bunlardan ilki, bölgesel kalkınmada inovasyon ve bilgi taşmaları merkeze konulduğunda, belirli bir bölgede öncelikle araştırma enstitüleri, üniversiteler, diğer anahtar kuruluşlar ve yatırımcıların zayıf olması ve bunlar arasındaki ilişkilerin yasalara dayanan kurallar çerçevesinde ve karşılıklı güven esasına dayalı olarak belirlenememesidir. Kurumlar arasında bilgi taşmalarının sağlanabilmesi için yerel aktörler arasında güvene dayalı ilişkiler ağının tesis edilmesi gerekir ki coğrafi yakınlığın da esasen bu tip ilişkileri teşvik etme işlevine sahip olması beklenir(Maskell,1995:6). İnovasyon sistemi ile kurumlar arasındaki bilgi taşmalarını sağlayacak bir ilişki ağının sağlanamaması diğer bir faktördür. Son olarak, firmalar genelde belirli bir rutinin dışına çıkamazlar ve inovatif çalışmaların çoğu zaman farkında olmazlar. Böyle bir durumda negatif kilitlenme (lock-in) diyebileceğimiz bir kısır döngü başlar. Bunu bertaraf etmek için bölgesel kalkınmayı hedefleyen yereldeki kamu kurumlarının çok iyi örgütlenmesi, aynı zamanda firmaları rutinin dışına taşıyabilecek bir ilişkiler ağını oluşturabilmesi gerekir(Boschma,2009:16).

1.5. TEKNOLOJİK YENİLİK VE BİLGİ TAŞMALARI

Yeni bölgesel kalkınma politikalarında, ekonomik faaliyetlerin belirli bölgelerde yığılması ile ortaya çıkan yaparak öğrenme (learning by doing), teknolojik yenilikler (innovation) ve bilgi taşmaları bölgeselleşmeye katkıda bulunan faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır(Nijkamp,Capello,2003:2). Üretim süreçlerinde teknolojik yeniliğin ekonomik faaliyetlerin yığıldığı ve kümелendiği mekânlarda daha fazla gerçekleşme potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Bilgi taşmaları bilgi kaynağına uzak olan bölgelerden ziyade bilgi kaynağına yakın olan bölgelerde daha çok gerçekleşir. Bu anlamda bilginin coğrafi olarak bölgeselleşmesinden bahsedilebilir(Audretsch,Feldman,1996:630). Şüphesiz sürdürülebilir bir teknolojik yeniliğin ve bilgi taşmalarının yoğun olduğu bir ortamda firmaların daha rekabetçi bir yapıya kavuşmaları söz konusudur(Keskin,Sungur,2010;276). Bu noktada, bölgeselleşmeyi teşvik eden (regional agglomeration) ya da ekonomik faaliyetlerin alana yayılması esasına dayanan (dispersion) büyüme modellerinden

hangisinin tercih edileceği sorusuna verilecek cevaba göre merkezî hükümetlere bölgesel düzeyde politika üretme hususunda önemli bir alan açılmaktadır.

1.6. BÖLGESEL KURUMLAR VE GLOBAL ÜRETİM AĞLARIYLA ENTEGRASYON

Bölgesel kalkınma sürecinde üç önemli esas öne çıkmıştır; bölge içinde ölçek ekonomisi potansiyeli, yerel ekonominin global üretim ağlarıyla bağlantısının bulunması ve bölgesel potansiyeli değerlendirerek ekonomiyi global üretim ağlarına açacak bölgesel kurumların (regional institutions) varlığı(Coe,Hess,Yeung,Dicken,Henderson,2004:470). Bölgesel kurumların varlığı sistem başarısızlıklarının çözümünde hayati öneme sahiptir. Bölgesel kurumlar, yerel aktörlerin üretim ağları yoluyla global anlamda teknolojik yeniliklerden haberdar olmalarını sağlayarak, bölgesel kalkınma sürecinde önemli bir katalizör görevi görmektedirler. Politik müdahalelerin en önemli amacı bir bölgede belirli bir rutinin içine giren firmaların, politika üreticileri, ticaret odaları, üniversiteler, kamu kurumları ve araştırma merkezleri rehberliğinde girdikleri rutinden dışarı çıkmalarını sağlamak ve hem bölge içinde hem de bölge dışında sektördeki değişikliklerden haberdar olabilecekleri belirli ilişki ağlarına doğrudan katılmalarını teşvik etmek olmalıdır ki bu süreç öğrenen bölge (learning region) ya da öğrenen küme (learning cluster) olarak adlandırılmaktadır(Hassink,2005:3).

Öte yandan firmaların bilgi taşmalarından faydalanma kapasiteleri de birbirinden farklıdır. Burada avantajlı olan firmalar, dış dünyayla belirli bir ilişki ağına dâhil olarak elde ettiği bilgiyi kullanabilme kapasitesine sahip olan firmalardır. Bölgesel kalkınma politikaları, bölgeler arası bilgi taşmalarını ve beşeri sermaye hareketliliğini sağlayabilecek bir ilişkiler ağını tesis etmeye ve firmaları dış dünyaya açmaya yönelik olarak kurgulanırken aynı zamanda bölgedeki firmaların dış dünyadan elde edecekleri bilgiyi kullanabilme kapasitelerini de arttırmaya yönelik olmalıdır. Bilgi transferi sağlanırken ve bölgesel kalkınma politikaları tasarlanırken, bilginin kullanımının tüm bölgeye yayılabilmesi için kamu, sanayi ve üniversitelerin bir arada çalışabilecekleri ve bilgi paylaşımında bulunabilecekleri bölgesel bazlı stratejik takım çalışmalarının yapılması ve özellikle üniversitelerin uzmanlıklarından faydalanılması adeta zorunluluk haline gelmiştir(Goddard,Chatterton,1999:695).

1.7. BÖLGELERE ÖZGÜ (TAILOR MADE) KALKINMA POLİTİKALARI TASARIMI

Geleneksel bölgesel kalkınma politikalarında en çok tercih edilen model bölgesel farklılıkları dikkate almadan belirli bir politikanın tüm ülkeye uygulanmasına (one size fits all) yönelik politikalarlardır. Ancak elde edilen tecrübeler her bölge için tek bir doğru olmadığını, her bölgenin ayrı ayrı ele alınarak terzi usulü (tailor made) politika üretilmesinin zorunluluğunu ortaya koymuştur(Tödtling&Trippel,2005:1211).

Her bölgenin sahip olduğu potansiyel ve gelişme rotası birbirinden farklıdır. Kaldı ki bölgeler arasındaki farklılığın tarihi genellikle binlerce yıl öncesine dayanır. Örneğin, tarihsel gelişme içerisinde İtalya'nın kuzeyi yüksek teknolojiye dayalı ekonomik faaliyetlerde uzmanlaşıp merkezî bir bölge haline gelirken, güneyi daha çok küçük işletmelerin konuşlandığı sanayi yapısına sahip bir çevre bölge (peripheral region) olarak konumlanmıştır. İtalya'nın kuzey bölgesi, bilim ve teknolojik alt yapı, güçlü Ar-Ge yapısı, teknolojik yeniliklerin tüm bölgeye yayılabileceği bir ilişki ağı, etkili bölgesel politikalar, esnek ve gelişmelere uyum sağlayabilen bir kurum alt yapısı ve üretilen bilgi birikiminin üniversiteler, araştırma enstitüleri, sanayi odaları gibi kurumlarla firmalar arasında kurulan iş birliği ve sahip olunan sıkı bağlar yoluyla aktarımını sağlayabilecek bir yapı ile bugün İtalyan sanayisinin teknolojik açıdan kalbi konumuna yükselmiştir(Iammarino,2005:18).

1980'li yıllardan sonra, İtalya'nın güneyinde yer alan Etna Vadisi'nde (Etna Valley) terzi usulü uygulanan bölgesel kalkınma politikaları sonrasında bu bölge İtalya sanayisi için son derece önemli bir merkez haline dönüşmüştür. Etna Vadisi'nin kalkınma coğrafyasını oluşturan kümülatif nedenselliğe yol açan 3 ana tetikleyici faktör vardır. Bunlar mikro-elektronik alanında global şirketlerin bu bölgeye çekilerek yatırım yapmalarının sağlanması, üniversite ve diğer araştırma merkezlerinin sinerjik katkıları ve bölgenin tercih edilebilir bir ekonomik atmosfere sahip olmasında bölgesel kalkınma politikalarının rolü olarak sıralanabilir ki Etna Vadisi örneği kamu, üniversite ve sanayi iş birliğinin en başarılı örneklerinden birisi olarak değerlendirilmektedir(Ruggiero,2005:19).

Bir bölgede başarılı olan bir sektör yatırımının kopyalanarak diğer bölgelerde de uygulanabilirliği tartışılabilir. Ancak bir bölgenin kalkınmasında başarılı olan ya da olacağı tahmin edilen bir sektör yatırımının diğer bölgeler için teşvik edilmesi (picking the winner) olarak tanımlayabileceğimiz politikaların sistem başarısızlığına yol açabilecek yönleri bulunmaktadır. Çünkü hangi sektörün hedef olarak seçileceği tam olarak saptanamamakta,

aynı zamanda seçilen sektör ile ilgili politikaların diğer bölgelerde işe yarayacağı konusunda bir garanti bulunmamaktadır. Ayrıca bir bölge hangi sektörde gelişme potansiyeline sahipse bilgi taşmalarının da o sektör için teşvik edilmesi gerekir ki aksi halde kamu kaynaklarının boşa harcanması riski ortaya çıkar(Boschma,2009:17). Bölgesel kalkınmaya yönelik politika uygulamalarında bölgeyi sahip olduğu potansiyel ve gelişme rotasından koparmamak temel unsurdur. En etkili bölgesel kalkınma politikaları, o bölgenin sahip olduğu potansiyeli ve gelişme alanını en fazla değerlendirmeye yönelik olanlardır(Boschma,2009:19). Yeni bölgesel politikalar, bilgiye dayanan yaratıcı endüstrilere odaklanma, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini tesis etme, negatif kilitlenmeyi engelleme ve firmaların kapılmış oldukları patika bağımlılığından kurtulmalarını sağlamak için özellikle bölge dışındaki bilgi taşmalarının bölgeye transferini sağlamaya yönelik uluslararası firmaların bölgede yatırım yapmalarını teşvik etme, yatırım ortamını iyileştirme ve bir konuda uzmanlaşmış tecrübeli girişimcilerin kuracakları yeni işletmelerin (spinoff) kuruluş ve iş yapış süreçlerini destekleme esaslarına dayanmaktadır(Tödtling&Trippel, 2005:1204).

Bu çerçevede, ekonomik kalkınmayı geleneksel politikalar yerine aşağıdan yukarıya yönlü, bölge odaklı, firmaların içsel büyüme mekanizmalarından faydalanmalarını ve rekabet güçlerini arttırmayı amaçlayan, daha çok danışmanlık ilişkileri tesis etme ve iletişim ağlarına ulaştırma, eğitim gibi yumuşak politika araçlarının (soft policies) kullanımını öngören stratejiler ağırlık kazanmış, bu tür politikaların merkezî hükümetler kanalıyla uygulanması yerine ekonomik kalkınma sürecinde inisiyatif alabilecek, yarı otonom, klasik kamu kurumlarından farklı olarak özel sektör mantığı ile çalışan yerel kurumların önemi artmıştır(Halkier,2006:4). Bu bağlamda, yeni bölgesel kalkınma politikalarına şekil veren içsel büyüme mekanizmalarının etkilerini deneysel anlamda test edebilecek çalışmalara da ihtiyaç vardır. Ancak bu çalışmalar sonrasında içsel büyüme teorisinin bölgesel kalkınma sürecindeki etkileri ölçülebilecek ve sonrasında bu potansiyel etkilerin faydalı şekilde kullanılmasına zemin hazırlayan politikaların üretilebilmesi mümkün hale gelecektir(Martin&Sunley,1998:220; Barro,1990:120).

2. BÖLGESEL KALKINMA SÜRECİNDE KALKINMA AJANSLARI

Günümüzde bölgesel kalkınma yaklaşımının ve bölgesel kalkınma politikalarının merkezinde teknolojik yenilikler ve öğrenme, bilgi edinimi, bilgi birikiminin (accumulation) diğer aktörlere transferi ve tüm bu süreçlerin etkin şekilde yönetilmesi bulunmaktadır(Lagendijk,Cornford,2000:4). Modern bölgesel kalkınma yaklaşımı, bölgelerin sahip olduğu potansiyel (regional assets) değerlendirilirken aynı zamanda bölge dışındaki üretim ağlarında (production networks) bulunan bilginin bölgeye aktarımını zorunlu kılan stratejik bir kenetlenmeyi (strategic coupling) gerektirir(Coe vd.,2004:481). Bölgesel kalkınma, bölge içindeki ekonomik aktörler için değer yaratma ve geliştirme işlevini hızlandıran bu stratejik kenetlenme mekanizmasının çalışma kabiliyetiyle doğru orantılıdır. Bu mekanizmanın sağlıklı işleyebilmesi için, farklı bölgelerde bulunan ekonomik aktörlerin bölge dışında ya da içindeki bilgiye ulaşmalarını sağlayacak ara kurum ya da organizasyonlara ihtiyaç vardır.

Ekonomik kalkınma aşamasında ulusal amaçlar, stratejiler ve planların yerel aktörlerce de paylaşılması ve bunların efektif şekilde gerçekleştirilebilmesi için yerelde örgütlü bir uygulama alt yapısına sahip olunması gerekmektedir(Canzanelli,2010:7). Yerelde örgütlenme, diğer bölgeler ve kurumlarla iletişim halinde olmak suretiyle bölgesel kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesi ve projelerin amaçlara uygun şekilde gerçekleştirilmesi açısından son derece önemlidir. Yerel ağların ve koordinasyonun olmadığı bir planlama yapısında kaynakların israfı, başarısızlık ve kaotik düzenin hakim olması kuvvetle muhtemeldir. Teknoloji transfer ofisleri, üniversiteler ve Kalkınma Ajansları gibi yerel kurumlar yeni bölgesel kalkınma yaklaşımında iş destekleme altyapısını (business support infrastructure) oluşturan ve yenilik, öğrenme, bilginin transferi ve süreç yönetimi konularında destekleyici kurumlar olarak öne çıkmışlardır(Lagendijk,Cornford,2000:4).

Son yıllarda birçok OECD ülkesinde bölgesel kalkınma sürecinde ekonomik faaliyetlerin bir kısmının ya da çoğunun doğrudan halka hitap eden (citizen facing) standart belediyeçilik faaliyetleri olarak yönetilebileceği bir yapıdan ziyade, piyasaya hitap eden (market facing) Bölgesel Kalkınma Ajansları yoluyla ele alınmasına yönelik uygulamaların oldukça yaygınlaştığı görülmektedir(Mountford,2009:2). Bölgesel Kalkınma Ajansları (Regional Development Agencies-RDA), 1950'li yıllardan sonra uygulanan bölgesel kalkınma politikaları sonrasında merkezî hükümetlerin bölgedeki temsilcisi konumuna

yükselen, mevcut politikaların iyileştirilmesi ve yeni bölgesel politikaların üretilmesinde önemli rol oynayan, teknolojik yeniliğin kaynağı konumunda bulunan ve gelecekte bu anlamda oldukça önemli işlevler üstlenebilecek potansiyele sahip kurumlar olarak dikkat çekmektedirler(Hughes, 1988:615).

Ortak bir tanımı olmamakla birlikte Bölgesel Kalkınma Ajansları genel itibarla ekonomik gelişmeyi teşvik etmek için tasarlanan ve merkezî hükümet ya da bölgesel idare tarafından kamu kaynağı kullanılarak finanse edilen bölgesel bazlı kurumlar olarak tanımlanabilirler(Halkier,2011:2). Bir başka tanıma göre Bölgesel Kalkınma Ajansı sektörel ya da genel kalkınma problemlerini teşhis eden, bunların çözümleri için mevcut fırsatlar ve metodolojiler bütününden en uygun olanları seçen ve nihayetinde en iyi çözüm yolunu bulan projeleri destekleyen operasyonel bir yapıdır(EURODA,1999:16). Kalkınma Ajanslarının genel geçer bir tanımı olmamakla birlikte, ana amaçlarının belirli bir coğrafi bölgenin içsel potansiyelini değerlendirmek amacıyla faaliyetler gerçekleştirmeleri olduğu söylenebilir. Kalkınma Ajanslarının öne çıkan ortak özellikleri belirli bir bölgeye yönelik olarak faaliyet göstermeleri, kâr amacı gütmeyen sosyal fayda ya da kamu yararı için çalışmaları, yönetim, finans ya da idari konularda bölgesel ya da merkezî otoriteyle önemli bağlarının bulunmasıdır.

Merkezî olarak üretilen bölgesel kalkınma politikaları, yatırımcıların sanayileşmesi istenen bölgelere rağbet etmesi için geleneksel teşvik yöntemlerine uygun olarak kurgulanırken, Kalkınma Ajansları, bölgesel rekabet ve bölgesel kalkınma, küçük ve orta ölçekli firmaların içsel büyüme sürecinden faydalanmaları ve iş geliştirme yatırımlarının (inward investments) teşvik edilmesi gibi konulara odaklanmaktadır(Clark,Huxley, Mountford,2010;77). Bu açıdan Bölgesel Kalkınma Ajansları katı bir merkezî yönetim (managerialism) anlayışından, bölgesel bazlı küçük ve orta ölçekli firmaların desteklenmesi (entrepreneurialism) yaklaşımına geçişte adeta uygulamalı bir manifesto olarak kabul edilebilir(Pike vd. 2006:133).

Kalkınma Ajansları, birçok ülkede küçük ve orta büyüklükteki işletmelere destek vermektedirler. Büyük şirketler bölgesel kalkınma sürecinin ilk aşamalarında özellikle istihdam yaratmak, yabancı yatırımcılar ve servisleri bölgeye çekmek gibi çok önemli fonksiyona sahiptirler. Ayrıca büyük firmaların, merkezî hükümetlerin yatırım için sağladığı yatırım yeri tahsisi, vergi istisna ve muafiyetleri, istihdam kolaylıkları gibi birçok

teşvik mekanizmasından doğrudan faydalanabilme yetenekleri vardır. Büyük ölçekli doğrudan yatırımların geri dönüş süreleri uzun olduğu için bu firmaların yerleştikleri bölgeden kolay ayrılma esneklikleri de bulunmamaktadır. Dolayısıyla ekonomik kalkınmanın ilk aşamasında, kamu müdahaleleri ve teşvik mekanizmalarından genellikle büyük ölçekli firmalar faydalanmaktadır.

Kalkınma sürecinin ileriki aşamalarında ise küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) sayılarının hızla arttığı görülür. KOBİ'ler, ana firmadan ayrılan tecrübeli çalışanların kurduğu benzer sektörde faaliyet gösteren firmalar olabileceği gibi, ana sektöre yakın olmak isteyen yan sanayi ve diğer tedarikçi firmaların kümelenmesi (clustering) suretiyle de oluşabilir. Günümüzde Kalkınma Ajanslarının daha çok KOBİ'lere ait mikro projelerin desteklenmesi, birlikte iş yapma kapasitesinin artırılması, firmaların bölge dışından bilgi alabilmesinin temini, kalite süreçlerinin geliştirilmesi, beşeri sermayenin eğitim düzeyinin artırılması, uzmanlık gerektiren alanlarda firmalara danışmanlık sağlanması gibi içsel büyüme mekanizmalarından faydalanabilmelerini temin için çalışmaları gerektiği savunulmaktadır(Mountford,2009:8).

Kalkınma Ajansları sadece yerel olarak faaliyet gösteren kurumlar değil, aynı zamanda ulusal hatta uluslararası kurumların bölge içindeki kolları olarak düşünülmelidir. Bölge içi kaynaklar, global üretim ağlarının stratejik ihtiyaçlarına uygun olarak değerlendirilebildiği sürece bölgesel kalkınma sürecinde avantajlı olabilirler. Bölgesel kaynakların global üretim ağlarının stratejik ihtiyaçlarına uygun şekilde kullanımı, sahip olunan bölgesel avantajlarının değerlendirilmesini teşvik edecek ve bölgeyi global üretim ağlarına dahil edecek bölgesel kurumların varlığını gerektirir. Kalkınma Ajansları bölge içinde beşeri sermaye yatırımlarını destekleme, katma değer üreten faaliyetleri ve değer yaratımını (creation of values) teşvik etme, yeni yatırımları (start-up) çekme ve tedarik bağlantılarının (supplier networks) oluşmasını temin etme, girişimcilik faaliyetlerini ve birlikte iş yapma kültürünü geliştirme gibi faaliyetler yürüterek bölgesel kalkınmada katalizör görevi üstlenmektedirler. Kalkınma Ajansları, bilgi taşmalarını ve teknolojik transferleri teşvik ederek değer geliştirme (value enhancement) ve oluşan değeri transfer etme (value capture) konularında da işlev sahibidirler(Coe vd.,2004:470). Ekonomide değer üretilebilmesi, teknolojik yeniliklerin ve bilgi transferinin bölge içine yönelmesini sağlayacak şekilde global üretim ağlarına dahil olmayı gerektirir. Global üretim ağı sistemlerine dâhil olan bir sanayide üretime ilişkin teknolojik bilgi ve uzmanlık içeren

değerlerin transferi daha hızlı olmaktadır. Global bilgiye ulaşılmasında ve elde edilen bilginin terzi usulü çalışılarak bölgenin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde faydalı bilgiye dönüştürülmesinde adeta bir köprü görevi gören üniversitelerle Kalkınma Ajanslarının ortak iş birliği projeleri içinde olması şarttır(Goddard,Chatterton,1999:694).

Piyasa ve sistem başarısızlıklarına bölgesel kalkınma politikaları çerçevesinde müdahale etme zorunluluğu Kalkınma Ajanslarını kurumsal sosyal sorumluluk (Corporate Social Responsibility) anlayışı çerçevesinde de gündeme getirmiştir. Personelin eğitilmesine ya da düşük kârlılıkla satılan bir ürünün geliştirilmesine ilişkin yatırımlar yatırım geri dönüş süresinin uzun olmasından dolayı kâr maksimizasyonu peşinde koşan yatırımcılar tarafından tercih edilmeyebilir ya da sürekli ertelenebilir. Firmalar tarafından sürekli ertelenen ancak ekonomik faydası itibariyle tüm toplumu ilgilendiren bu tip sosyal fayda içerikli yatırımların teşvik edilerek elde edilecek faydaların mümkün olduğunca fazla kişiye ve kuruma yayılması hedeflenmelidir. Piyasa ekonomisine dayalı sistemde özel sektörün yapmayı tercih etmeyeceği sosyal fayda içerikli bu tarz yatırımları teşvik etme bağlamında Kalkınma Ajansları önemli rol oynamaktadır(Jenkins,2005:530).

3. TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARI

1933 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan Tennessee Valley Authority, Kalkınma Ajanslarının en eski örneği olarak kabul edilmektedir(Doğruel,2012:40). 1950'li yıllardan sonra başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkeleri ve dünyanın geri kalan coğrafyasında binlerce Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında savaşın yol açtığı hasar ve sanayide oluşan yıkımdan sonraki inşa döneminde bölgesel kalkınma ve adem-i merkezîyetçi politikalar yoğun şekilde gündeme gelmiştir. Savaş sonrası dönemde, Fransa, Almanya ve Belçika'da, öncelikle bu bölgelerde acilen tekrar ekonomik gelişmenin başlamasına ön ayak olması için kurulan Kalkınma Ajansları, Kuzey Amerika'da endüstrinin desantralizasyonu, Doğu Asya'da hızlı kentleşme sürecinin planlanması ve yönetilmesi ile sanayileşmenin sağlanması, günümüzde Latin Amerika, Güney Asya, Afrika ve Batı Avrupa'da ise ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi amacıyla kurulmuşlardır(Mountford,2009:2). Dolayısıyla, Kalkınma Ajanslarının kuruluş gerekçelerinde ortak bir çıkış noktası olmadığı gibi Ajansların hedefleri de birbirinden farklı olabilmektedir. Örneğin Belçika'daki bir Kalkınma Ajansı bölgesindeki tarımsal dinamizmi arttırmak için kurulurken İngiltere'de bir Kalkınma Ajansı sanayi atıklarının

rehabilitasyonuna odaklanmaktadır(EURODA,1999;16). Her Kalkınma Ajansı kendi bölgesinin yapısına göre planlanan kalkınma hedeflerine ulaşılması için farklı metotlar belirleyebilmekte ve farklı destek ya da yönlendirme mekanizmaları tercih edebilmektedir. Günümüzde faaliyet gösteren Kalkınma Ajanslarının sayısının 15 bini aştığı gözlenmektedir(Mountford,2009:2).

Gelişmiş ülkelerdeki Kalkınma Ajanslarının faaliyetleriyle gelişmekte olan ülkelerdeki Kalkınma Ajanslarının faaliyetleri de birbirlerinden farklıdır. Gelişmekte olan ülkelerde Kalkınma Ajansları daha çok fakirliğin azaltılması, planlama faaliyetlerinde kapasitenin geliştirilmesi, çevrenin korunması, kadınların ekonomik yaşama katılmalarının sağlanması gibi hedefler üzerinde yoğunlaşmaktadırlar(Clark vd. 2010;30). Sosyal ve kurumsal anlamda zayıf yerel ekonomik yapıya sahip olan ülkelerdeki bölgesel kalkınma politikalarının başarılı olma şansı oldukça azdır(Pike vd. 2006:14). Bu ülkelerde daha çok merkezî hükümetler tarafından ele alınabilecek olan alt yapı ve üst yapı gibi temel yatırımların gerçekleştirilmesi önceliklidir ve Kalkınma Ajanslarının bu alanlarda yapabilecekleri sınırlıdır. Bu açıdan Kalkınma Ajanslarının temel alt yapı sorunlarını çözmüş ekonomik yapıya sahip ülkelerde daha işlevsel çalıştığı ileri sürülmektedir(Mountford,2009:4).

Kalkınma Ajanslarının, şehirlerin kalkınma süreçlerine önderlik etmek; daha çok içsel büyüme mekanizmalarını harekete geçirecek şekilde istihdam, girişimcilik ve teknolojik yenilik süreçlerini yönlendirmek; kamu otoritesinin müdahalelerinin yerelde entegrasyonun sağlamak; bölgelerin globalleşmesi için çalışarak uluslararası yatırımcıları bölgeye çekmeye çalışmak ve uzun dönem stratejik kararların alınması konusuna odaklanmak üzere temelde beş ayrı hedef için kuruldukları söylenebilir(Mountford,2009:8). Nitelikleri itibariyle Kalkınma Ajanslarının kendilerine özgü bir hukuki statüde kurulmuş olmaları, faaliyetleri itibariyle bağımsız olmaları, kâr amacı gütmemeleri ve çok paydaş içeren bir yönetim mekanizmasına sahip olmaları gerekmektedir(Dünya Bankası,2009).

Ulusal hedeflere ulaşılmasında yerel aktörler olarak Kalkınma Ajanslarının merkezî hükümetle aralarında olan koordinasyon son derece önemlidir. Efektif çalışan bir Kalkınma Ajansının iyi tasarlanmış bir yerel kalkınma modelinin bir aktörü ve uygulayıcısı olması fakat aynı zamanda merkezî otorite ile uyum içinde çalışması

gerekmektedir(Mountford,2009;4). Kalkınma Ajanslarının kuruluş aşamasında idari yapılarının, yönetim şekillerinin, merkez ile olan ilişkilerinin ve Ajansların destek ve yönlendirme mekanizmalarının çok iyi tasarlanması, Ajansların işlevselliği anlamında kritik öneme sahiptir.

3.1. KALKINMA AJANSLARININ KURULUŞU

Sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak ekonomik refahın mekânda dengeli dağılımının sağlanmasına yönelik bölgesel kalkınma politikaları, 1963 yılından beri ülkemizde uygulamaya konulan tüm beş yıllık kalkınma planlarının öncelikleri arasında yerini almıştır. Bu amaçla 1963-1967 yılları arasında uygulanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yatırımlarda geri kalmış bölgelere öncelik tanıma ve belirli sektörlerin teşvik edilmesi hedeflenmiş, sonraki planlarda Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) kavramı geliştirilmiştir. 1979-1983 yılları arasında uygulanan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında mekânsal örgütlenme ilk kez ulusal kalkınma politikası olarak benimsenmiştir. Bölgesel bazlı planlamanın önem kazanması ile birlikte 1990 yılından sonraki ulusal ölçekli kalkınma planlarında bölge etkisi daha fazla görülmeye başlanmıştır.

2001-2005 yılları arasında uygulanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında mekânın ekonomik ve sosyal gelişmenin bir yansıması olmasından çok ekonomik gelişmenin belirleyicisi olduğu, bu anlamda yerel dinamiklerin çok daha fazla önem kazandığı vurgulanarak Kalkınma Ajanslarının kuruluşuna zemin hazırlanmıştır. Bu dönemde bölgesel gelişme stratejileri ve il gelişme stratejileri alanlarında çalışma yapmak üzere özel ihtisas komisyonlarının kurulmasına karar verilmiştir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kalkınma Ajanslarının kurulmasından önceki son ulusal plandır ve bu planla birlikte bölgesel kalkınma perspektifinde mekâna bakışta önemli bir değişiklik yaşanmıştır. Önceki tüm planlarda mekân sadece ekonomik ve sosyal özellikleri ile tanımlanan bir kavram iken, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte mekân artık ekonomik ve sosyal gelişmenin bir boyutu ve gelişmenin bir öznesi haline gelmiştir(Doğruel,2012:73). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte bölgesel plan ve programların hazırlığını yapmak, uygulama ve koordinasyonu gerçekleştirmek üzere ihtiyaç duyulan merkezlerde yerel birimlerin oluşturulması amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) görevlendirilmiştir.

Sekizinci Kalkınma Planından sonraki dönemlerde hazırlanan tüm planlarda bölgeye bakış salt mekânın fiziksel olarak planlanmasından ibaret olmamış, hatta Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (2007-2013) bölgesel gelişmenin sağlanması planın beş ana ekseninden birisi haline gelmiştir. 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında ise planın dört temel gelişme ekseninden birisi yaşanabilir mekânlar ve sürdürülebilir çevre olarak benimsenmiştir. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında özellikle bölgesel gelişme ve bölgesel rekabet edebilirlik, mekânsal gelişme ve planlama, kentsel dönüşüm, uluslararası iş birliği kapasitesinin artırılması ve bölgesel işbirlikleri konularına vurgu yapılmıştır(Çağlar,Acar,2013:4).

Kalkınma planlarının hedef ve stratejilerine uygun olarak bölgeler arası gelişmişlik farklarının dengeli bir yapıya kavuşturulması için benimsenen politika ve araçların başında merkezî olarak hazırlanan bölge planları bulunmaktadır. Bu amaçla DPT tarafından hazırlanan başlıca bölgesel planlar Doğu Marmara Planlama Projesi, Antalya Projesi, Çukurova Bölgesi Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Anadolu Projesi Ana Planı ve Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı olarak sıralanabilir. Ancak bugüne kadar merkezî şekilde hazırlanan bölge planları bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasında istenen etkiyi yapmamış, kısmen GAP projesi hariç olmak üzere diğer bölge planları başarıya ulaşamamıştır. Bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için her bölgenin sahip olduğu potansiyelin değerlendirilmesi ve bölgesel dinamiklerin harekete geçirilmesi, kalkınma politikalarının yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya örgütlenmesini temin etme amacıyla yerelde iş birliği içinde çalışacak birimlerin kurulması zorunlu hale gelmiştir.

Diğer yandan bölgesel gelişme ile ilgili Avrupa Birliği'ne (AB) uyum süreci kapsamında yerleşim merkezlerinin kademelendirilmesi çalışmaları başlatılmıştır. AB İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (NUTS) uygun şekilde, ülkemizde 3 düzey halinde istatistikî bölge sınıflandırması çalışması yapılmış ve bölgesel politikaların belirlenmesinde esas alınmak üzere 2002 yılından itibaren yürürlüğe girmiştir. AB müzakereleri kapsamında 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde Düzey 2 bölgeleri esas alınarak bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması, bu amaçla bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesi ve bölgesel kalkınma planlarını uygulamak üzere bölge birimlerinin kurulması talep edilmiştir. Bu kapsamda DPT tarafından hazırlanan 2004-2006 dönemi Ön Ulusal Kalkınma Planı, Yüksek Planlama Kurulu tarafından

onaylanmıştır. Ön Ulusal Kalkınma Planında yönetim otoritesi olarak DPT belirlenmiş, uygulamaya ilişkin görevlerin ara kurumlar ile paylaşılması, bölgesel gelişme politikalarını yerelde uygulayacak kurumsal bir mekanizmanın geliştirilmesi ve bu alandaki program ve projelerin yönetimine ilişkin bazı görevlerin Kalkınma Ajanslarına devredilmesi öngörülmüştür.

Sonuç olarak bölgeler arası gelişmişlik farkları ve geçmişte uygulanan merkezi planlardaki yetersizlikler, yerel ve global olarak rekabet edebilme gerekliliği, AB uyum sürecindeki yükümlülükler, kamu kaynaklarının rasyonel dağıtılması zorunluluğu, modern kalkınma politikalarının önem kazanması ve yerel örgütlenme taleplerindeki artış, bölgesel planların katılımcı bir yaklaşımla hazırlanması ihtiyacı gibi sebeplerle esnek bir yapıya ve zengin beşeri sermayeye sahip, teknik kapasitesi yüksek, bölgesel gelişmenin hızlandırılmasını odak olarak benimseyen Kalkınma Ajanslarının kurulması zorunluluk haline gelmiştir. 2006 yılında çıkarılan 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ve müteakiben yapılan ikincil mevzuat çalışmaları ile Kalkınma Ajanslarının kuruluşuna ilişkin yasal süreç tamamlanmıştır. Aynı yıl Bakanlar Kurulu kararı ile Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajansları kurularak faaliyete başlamıştır. 2008 ve 2009 yıllarında alınan Bakanlar Kurulu kararlarıyla, Tablo 2’de görüldüğü üzere, 26 düzey 2 bölgesinin tamamında Kalkınma Ajansı kurulmuştur.

Tablo 2 : Türkiye’de Faaliyet Gösteren Kalkınma Ajansları

Kuruluş Yılı	Düzye 2 Bölgesi	Kalkınma Ajansı	Kısaltma	Kapsadığı İller
2006	TR31	İzmir Kalkınma Ajansı	İZKA	İzmir
	TR62	Çukurova Kalkınma Ajansı	ÇKA	Adana, Mersin
2008	TR10	İstanbul Kalkınma Ajansı	İSTKA	İstanbul
	TR52	Mevlana Kalkınma Ajansı	MEVKA	Karaman, Konya
	TR83	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı	OKA	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat
	TRA1	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı	KUDAKA	Bayburt, Erzincan, Erzurum
	TRB2	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	DAKA	Bitlis, Hakkari, Muş, Van
	TRC1	İpekyolu Kalkınma Ajansı	İKA	Adıyaman, Gaziantep, Kilis
	TRC2	Karacadağ Kalkınma Ajansı	KARACADAĞ	Diyarbakır, Şanlıurfa
TRC3	Dicle Kalkınma Ajansı	DİKA	Batman, Mardin, Siirt, Şırnak	
2009	TR21	Trakya Kalkınma Ajansı	TRAKYAKA	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ
	TR22	Güney Marmara Kalkınma Ajansı	GMKA	Balkesir, Çanakkale
	TR32	Güney Ege Kalkınma Ajansı	GEKA	Aydın, Denizli, Muğla
	TR33	Zafer Kalkınma Ajansı	ZAFER	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak
	TR41	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı	BEBKA	Bilecik, Bursa, Eskişehir
	TR42	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	MARKA	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova
	TR51	Ankara Kalkınma Ajansı	ANKARAKA	Ankara
	TR61	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı	BAKA	Antalya, Burdur, Isparta
	TR63	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı	DOĞAKA	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
	TR71	Ahiler Kalkınma Ajansı	AHİKA	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde
	TR72	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı	ORAN	Kayseri, Sivas, Yozgat
	TR81	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı	BAKKA	Bartın, Karabük, Zonguldak
	TR82	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı	KUZKA	Çankırı, Kastamonu, Sinop
	TR90	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	DOKA	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
	TRA2	Serhat Kalkınma Ajansı	SERKA	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
TRB1	Fırat Kalkınma Ajansı	FKA	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli	

Kaynak; DDK.

3.2. KALKINMA AJANSLARININ İDARİ YAPILARI

Türkiye’de Kalkınma Ajansları kamu tüzel kişiliğini haiz olmakla birlikte iş ve işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi kurumlar olarak kurulmuşlardır. Kalkınma Ajansları, merkezî idarenin klasik taşra teşkilatı kapsamı haricinde kurulmuş ve kuruluş aşamasında merkezî yönetimin hiyerarşik denetimi dışında bırakılmışlardır. Ajansların bölgesel merkezî idare ya da yerel yönetim kapsamında da tanımlanamayacağı açıktır. Yerinden yönetim ilkesi açısından değerlendirildiğinde Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarının hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşu olarak kabul edilmesi görüşü ağırlık kazanmıştır(Tamer,2008:132).

Kalkınma Bakanlığı’nın Kalkınma Ajansları üzerindeki sorumluluğu koordinasyon ile sınırlıdır ve Ajansların Bakanlıkla ilişkisi ‘ilgili kuruluşlar’ olarak tanımlanmıştır. Bu açıdan Ajansların merkezî otoriteden kısmen bağımsız karar alabilen kurumlar olarak yerinden yönetim mekanizmaları çerçevesinde faaliyet göstermesi hedeflenmiştir. Ancak

Ajansların yıllık çalışma programlarının Bakanlık tarafından onaylanması, desteklenecek proje ve faaliyetlerin Bakanlık iznine tabi olması, Ajans Genel Sekreterlerinin Bakanlık tarafından atanması gibi yasal düzenlemeler nedeniyle Ajanslar ile Kalkınma Bakanlığı arasında idari vesayeti aşan hiyerarşik ilişkiye yakın bir bağın kurulduğunu kabul etmek gerekir(Tamer,2008:155). Bu açıdan Türkiye'deki Kalkınma Ajansları uygulaması merkezi yetkilerin dağıtılmasından çok yetki yaygınlaştırılması politikasının bir tezahürüdür(Doğruel,2009:48).

Kalkınma Ajanslarının yönetim yapıları tamamen yerel odaklı tasarlanmıştır. Ajansların Yönetim Kurulunda valiler, belediye başkanları, genel meclis başkanları ve ticaret ve sanayi odası başkanları bulunmaktadır(Kur.Kan.,2006:9688). Yönetim Kurulu karar organıdır. Ayrıca istişare amaçlı olarak kurgulanan ve azami 100 üyeden oluşan bir Kalkınma Kurulu oluşturulmuştur. Kalkınma Kurulu üyeleri, Ajansın bulunduğu bölgede faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşmaktadır. Kalkınma Kurulları, yılda en az 2 kez toplanarak yerel potansiyeli değerlendirmek ve bölgesel kalkınmaya ilişkin strateji geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla çalışmalar yapmak üzere tasarlanmıştır(Kur.Kan.,2006:9687). Kalkınma Kurullarında görüşülen konuların ve alınan kararların Ajans Yönetim Kurullarında gündem olarak görüşülmesi, ayrıca bölge planlarının hazırlanmasında Kalkınma Kurulunda temsil edilen yerel aktörlerin en üst düzey temsilcilerinin katılımcı bir anlayışla planlama sürecine dahil edilerek fikir ve düşüncelerinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu sayede merkezi olarak hazırlanan ulusal planlar ülkenin tamamını kapsayan 26 bölgeden gelen bölge planlarının katkısıyla yerel dinamikleri daha etkin değerlendiren katılımcı bir çerçevede hazırlanacak, ulusal ve bölgesel planlar ile kalkınma politikalarının yerelde sahiplenme düzeyi ve başarı olasılığı artacaktır.

Kalkınma Kurulundan gelen önerileri değerlendirecek ve Yönetim Kurulunda alınan kararları uygulayacak olan icracı birim Ajans Genel Sekreterliğidir. Ayrıca her ilde, buldukları bölgeye yatırımcı çekmeye çalışan ve yatırımcıların bürokratik işlemlerini takip eden, Genel Sekreterliğe bağlı olarak faaliyet gösteren Yatırım Destek Ofisleri (YDO) kurulmuştur. Genel Sekreterliğin organizasyon yapısı 5449 sayılı kanun, buna bağlı olarak çıkarılan ikincil mevzuat ve Bakanlıkça hazırlanan kılavuzlarla belirlenmiştir.

Ajansların özel sektör ve kamu sektörü arasında bir köprü vazifesi görmesi ve bölgesel politikaların kurgulanması ve uygulanmasında adeta bir katalizör olarak çalışması ancak nitelikli bir personel yapısıyla mümkün olacağı için, Kalkınma Ajanslarında istihdam edilecek personelin iş kanunu hükümlerine tabi, performans hedeflerine bağlı olarak ve özel sektör mantığı içinde çalışması kurgulanmıştır. Bu amaçla özellikle özel sektör tecrübesi olan, yabancı dil bilen, kariyer sahibi kişilerin Ajanslarda istihdamı hedeflenmiştir. Ajans kurucu Genel Sekreterleri de çoğunlukla özel sektör tecrübesi olan, firmalarda üst düzey yöneticilik yapmış kişiler arasından seçilmiştir.

Ajansların gelirleri, bölgedeki belediyeler, il özel idareleri, ticaret ve sanayi odaları ile merkezî transfer ödeneğinden aktarılacak paylar olarak belirlenmiştir(Kur.Kan., 2006:9692). Bu yönüyle Türkiye'deki Ajansların gelirlerinin çoğunluğu kamu kaynaklı fonlardan oluşmaktadır. Ancak yaklaşık yüzde iki oranında bir pay bölgedeki ticaret ve sanayi odalarından, dolayısıyla özel sektörden gelmektedir. Ajanslar arasında değişmekle beraber her bir Ajansın yıllık ortalama bütçesinin yerel paylarla beraber 25 Milyon TL olacağı, ortalama yüzde 4,6 oranındaki cari giderler hariç olmak üzere bütçenin tamamının bölgesel kalkınma amaçlı proje ve faaliyetlere harcanacağı öngörülmüştür.

Ajansların, yerel yönetimler, vakıflar, dernekler, birlik ve diğer sivil toplum örgütlerinin işlevlerini zayıflatmaması ve faaliyet alanlarını daraltmaması, aksine onlarla birlikte belirli iş birliği projeleri içinde yer alması hedeflenmiştir. Bu amaçla, yerel yönetimler ile bölgedeki kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının Ajanslardan proje desteği veya teknik destek alabilmesine imkân veren bir yapı oluşturulmuştur. Ajansların uygulayıcı ve yatırımcı kurum ve kuruluşların yerine geçmemesi, mükerrer uygulamalara yol açmaması ve gereksiz yetki çatışmalarına girmemesi esas olarak benimsenmiştir.

Kalkınma Ajansları, kamu kurumlarının tabi olduğu Kamu İhale Kanunu, Devlet İhale Kanunu ve Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu gibi kanunlardan muaf tutulmuştur. Kalkınma Ajanslarının satın alma faaliyetleri Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan usul ve esaslarla düzenlenmiştir. Bu açıdan birçok kamu kurumuyla kıyaslandığında Ajanslara oldukça esnek hareket etme imkânı sağlandığı söylenebilir.

Kalkınma Ajansları esnek hareket edebilen, küçük fakat etkin ve dinamik birimler olarak tasarlanmıştır. Ajanslar kurulurken öngörülen denetim mekanizmaları her yıl yapılan bağımsız (dış) denetim, beş yılda bir yapılan mali yönetim yeterliliği ve iç

denetimdir(Kur.Kan.,2006:9695). Ancak kamu tüzel kişiliğe sahip olmaları ve gelirlerinin çoğunun kamu fonlarından oluşması nedeniyle Ajanslar, başlangıçta öngörülmesine de, Sayıştay Kanununun kamu fonu kullanan tüm kurumları denetleyecek şekilde güncellenmesi ile birlikte 2010 yılından itibaren Sayıştay denetimine de tabi tutulmuştur. Sayıştay denetimi ile birlikte Ajanslarda aynı dönem için birden fazla denetim mekanizması oluşmuştur. Birden fazla denetim mekanizmasının tesis edilmesi, Ajansların başlangıçta öngörülen esnekliklerini kısıtlayan bir rol oynamıştır. Ancak Ajansların diğer kamu kurumlarının tabi olduğu birçok mevzuata tabi olmaması ve personelin devlet memuru statüsünde istihdam edilmemesi, Sayıştay'ın Ajansları denetlemesi hususunda bir yetki karmaşasına yol açmıştır. Bu açıdan Sayıştay'ın Ajanslara yaptığı denetimlerde sorgu yazma ve yargılama aşamalarına geçilmediği, denetimlerin daha çok bulgu ve uyarı odaklı olduğu gözlenmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarının, özel kanunla kurulan ve kendilerine has yasal mevzuatı bulunan, kamu tüzel kişiliğini haiz, personel rejimi dahil tüm iş ve işlemlerinde özel hukuk kurallarına tabi, standart kamu kurumlarının tabi olduğu birçok yasadan muaf, esnek çalışma ve harcama yapma serbestisine sahip, gelirleri itibariyle büyük oranda kamu fonu kullanan, yerelde mukim üst düzey kamu ve özel sektör yöneticileri tarafından temsil edilen ancak Kalkınma Bakanlığı'nın koordinasyonunda faaliyet gösteren yerel birimler olarak tasarlandığı ifade edilebilir. Başlangıçta merkezî yetkilerin yaygınlaştırılması yaklaşımıyla tasarlanan Kalkınma Ajanslarının, 10 yıllık uygulamanın ardından elde edilen tecrübeler ve sonradan yapılan yasal düzenlemeler sonunda hiyerarşik olarak daha fazla merkezîleşme ve kendisine verilen yetkilerin bir kısmını tekrar merkezî otoriteye iade etme eğiliminde oldukları gözlene de yine de Ajansların standart kamu kurumlarıyla kıyaslandığında hala esnek ve dinamik bir yapıya sahip oldukları söylenebilir.

3.3. KALKINMA AJANSLARININ TEMEL FONKSİYONLARI

Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının temel fonksiyonu, bölgesel ve yerel kalkınma gibi çok sektörlü, yatay ve mekân boyutu olan bir konuda koordinatör, organizatör ve katalizör olarak rol alması, kaynak tahsis mekanizmasını kullanarak bütün ilgili kurum ve kuruluşları koordine etmesi, yerel aktörleri harekete geçirmesi, özel sektöre, yerel yönetimlere, sivil topluma ve kamu kuruluşlarına teknik, idari ve mali destek sağlayarak uygulamaların ve yatırımların bölgesel/yerel/ulusal kalkınma bakımından etkinliğinin

artırılmasını sağlaması olarak belirlenmiştir(Kur.Kan.,2006:9686). Bu fonksiyonu icra ederken Kalkınma Ajanslarının gerek merkezî gerekse de yerel kurumlarla yetki çatışması içine girmemesi çok önemli görülmektedir. Kalkınma Ajanslarının kurulmasıyla, merkezî kurumlarla yerel aktörler arasında köprünün kurulması, kalkınma planlarının hazırlanmasında ve politik kararların alınmasında aşağıdan yukarıya yönlü bilgi transferinin sağlanması ve bölgesel politikaların uygulanması sürecinde kamunun bölgede yönlendirici ve destekleyici fonksiyonunun öne çıkarılması hedeflenmiştir.

Türkiye’de Kalkınma Ajansları, öncelikle bölgelerin sahip oldukları kaynakları katılımcı bir anlayış çerçevesinde tespit ederek yerel aktörler ve dinamikler arasında sinerji oluşturacak şekilde tüm kaynakları harekete geçirecek ve bölgesel kalkınma çabalarının etkisini arttıracak şekilde tasarlanmıştır. Kalkınma Ajanslarının bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşılmasında icracı yerel aktörler yerine geçmeden tüm paydaşları yönlendirici, destekleyici ve koordine edici yönünün ön planda tutulması amaçlanmıştır. Ajanslar, sahip oldukları destek mekanizmalarıyla bölgede proje üretme ve uygulama kapasitesini arttıracaklardır. Ayrıca bölgedeki kaynakların etkin ve verimli olarak kullanılması, mükerrer yatırımların ve kaynak israfının önüne geçilmesi amacıyla proje ve yatırımlarda Kalkınma Ajanslarının koordinasyon fonksiyonuna oldukça önem verilmiştir. Bu amaçla il içinde kamu kurumlarının belirli ölçekteki yatırım programı tekliflerinin bölge planlarına uyumu ve bölgesel bütünlüğün sağlanması amacıyla Ajansların kamu ve özel sektör temsilcilerinin üst düzey yöneticilerinden oluşan yönetim kurullarında görüşülmesi ve tartışılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarının bir diğer fonksiyonu, merkezî olarak yapılan planlama çalışmalarına bölgesel odaklı katkıda bulunma faaliyetleridir. Bölgelerden uzak, merkezî olarak ve yeterli bilgiye ulaşılmadan yapılan, son derece katı, statik ve her şeyi kontrol esasına dayalı ulusal planların işlevsiz olduğu ve yerelde sahiplenilmediği tecrübe edilmiştir. Planlamanın yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya yönlü olarak yapılması sayesinde optimum ölçekli bölgesel planlama merkezlerinin tasarlanarak ulusal planlamanın bu merkezlerde kurulacak yerel birimlerin koordinasyonunda katılımcı bir anlayış ile yerel dinamiklerle iletişim ve etkileşim içinde gerçekleştirilmesi, her bir bölgenin kendine özgü dinamiklerinin ulusal plana yansıtılması ihtiyaçtan öte adeta bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu açıdan Kalkınma Ajanslarının bölge planları hazırlama sürecinde yerel aktörlerle merkezî otorite arasında koordinasyonu sağlayan bir fonksiyon

icra etmesi planlanmıştır. Bu sayede ulusal planlar hem daha gerçekçi hazırlanacak hem de Kalkınma Ajansları eliyle yürütülecek farklı finansal destek mekanizmaları geliştirilerek ulusal planların bölgesel etkileri arttırılacaktır.

Ajanslarla iş birliği içinde hazırlanacak olan bölgesel gelişme stratejileri ve planları il düzeyinde yürütülen fiziksel plan çalışmalarını için stratejik bir çerçeve oluşturmaktadır. Ajansların yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına sağlayacağı destek, planların mekânsal, bölgesel ve sektörel bütünlüğüne katkı sağlarken, yerel ölçekte bu alanlarda oluşabilecek teknik açığı da kapatacaktır. Bu sayede plan yapma pratiği merkezden yerele doğru mekân planlamasını da içerecek şekilde uygun bir kademelenme ve uyum içinde gerçekleştirilmiş olacaktır.

Kalkınma Ajanslarının ülkelerin gelişmesinde önemli bir rolü olan KOBİ'lerin ve yerel girişimcilerin desteklenmesi açısından önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Ajansların destekleri sadece parasal destek mekanizmalarıyla sınırlı değildir. Küresel rekabetin hız kazandığı günümüzde bölge içindeki dinamiklerin harekete geçirilmesi önemli olduğu kadar, bölge dışındaki bilginin bölge içine transferi de önem kazanmıştır. Kalkınma Ajansları, bölge içinde üretim yapan ve rutinin dışına çıkma kabiliyeti olmayan firmaların saplandıkları patika bağımlılığından kurtulmalarını ve uluslararası üretim ağlarına dâhil olmalarını sağlamak amacıyla katalizör görevi görmek üzere kurulmuşlardır.

Ajansların önemli fonksiyonlarından birisi de bölgede proje yapma ve uygulama kültürünün gelişmesine sağladığı katkıdır. Uygulamada, maliyet paylaşımı (eş finansman) ilkesi esas alınarak proje ortaklığı anlayışı içinde uygulanan projelerin daha başarılı olduğu görülmüştür. Bu sayede projeler yerel aktörler tarafından daha fazla içselleştirilmektedir. AB'nin benimsediği proje modeline uygun bu yaklaşım proje hazırlama ve uygulama kültürünün bölge içinde gelişmesine zemin hazırladığı gibi projelerin başarısını da arttırmaktadır. Ayrıca Ajansların projelerin uygulanması aşamasındaki izleyici ve denetleyici rolü AB kaynaklı projelerin, merkezî teşviklerin ve bölgesel projelerin verimliliğini ve başarısını arttıran önemli bir unsurdur. Özellikle AB kaynaklı fonların kullanılmasında farklı bölgelerde uygulanan projelerin yerinde izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinde yerel kurumların varlığı ve etkinliği son derece önemlidir. Proje uygulamalarını ve kamu teşvik ve desteklerini izleme, değerlendirme ve raporlama fonksiyonu Kalkınma Ajanslarının en önemli işlevlerinden birisidir.

Türkiye’de tüm bu fonksiyonları icra etmek üzere kurulan Kalkınma Ajanslarına kuruluş kanunuyla bir takım görev ve sorumluluklar verilmiştir. Bunlar; bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini geliştirmek; bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak; bölgenin iş ve yatırım imkânlarının ilgili kuruluşlarla iş birliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak; yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla iş birliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek; Türkiye’nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak; bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak, bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Kalkınma Bakanlığına bildirmek; bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak, bu kapsamdaki projelere destek sağlamak ve Ajansa tahsis edilen kaynakları bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak olarak özetlenebilir(Kur.Kan.,2006:9695).

Üçüncü Bölüm

FİNANSAL DESTEK MEKANİZMALARININ ETKİNLİĞİ : BEBKA ÖRNEĞİ

1. KALKINMA AJANSLARI FİNANSAL DESTEK MEKANİZMALARI

Türkiye’de ilk Kalkınma Ajansının kurulduğu 2006 yılından bu yana geçen 10 yıllık sürede belirli bir uygulama tecrübesi oluşmuştur. Her Kalkınma Ajansının, ait olduğu bölgedeki dinamiklere göre şekil aldığı, stratejik hedeflerini ve çalışma programlarını bölgelerin kaynak ve potansiyeline göre belirlemeye çalıştığı gözlenmektedir. Kalkınma Ajanslarının her biri bölgesel farklılıkların etkisiyle farklı alanlara odaklanmışlar, faaliyetlerini bölgelerin durumuna göre farklılaştırmışlardır. Tüm Kalkınma Ajanslarının ortak özelliğinin ise, ortalama 25 Milyon TL olan yıllık bütçelerinin büyük bir kısmını, projelerin sektör, öncelik ve alanları bölgesel dinamiklere göre değişse de, yerel projelere finansal destek sağlamada kullanmaları olduğu görülmektedir.

1.1. KALKINMA AJANSI DESTEKLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ, HEDEFLERİ, TÜRLERİ

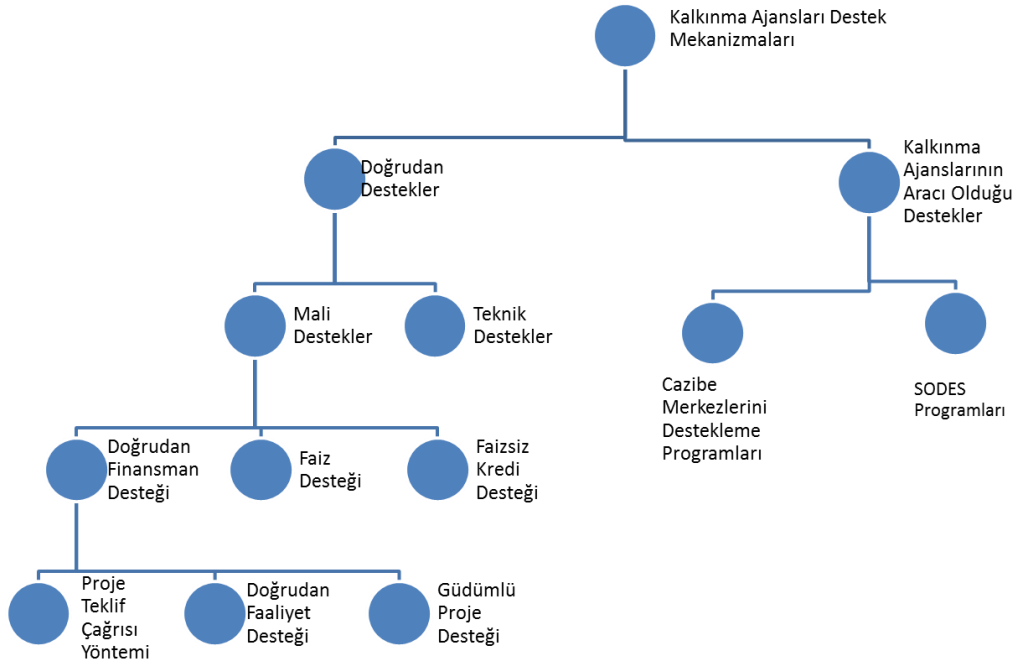
5449 sayılı kuruluş kanununun Kalkınma Ajanslarına yüklediği misyon gereğince Ajanslar, bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyetlerle bu amaca yönelik olarak hazırlanmış projelere destek olmak üzere görevlendirilmişlerdir. Kalkınma Ajanslarının destek mekanizmalarına ilişkin ilke ve kurallar Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği ile Kalkınma Bakanlığı tarafından çıkarılan Kalkınma Ajansları Destek Yönetim Kılavuzu’nda ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Her Kalkınma Ajansı faaliyette bulunduğu bölge özelinde olmak üzere yerel aktörler tarafından geliştirilen proje ve faaliyetlere belirli ilke ve esaslar içinde mali ve teknik anlamda destek olarak bölgesel kalkınma sürecinde önemli bir rol üstlenmektedir.

Kalkınma Ajanslarının sahip oldukları destekleme mekanizmalarının belirli temel özellikleri bulunmaktadır. Öncelikle Ajanslar tarafından desteklenecek projelerin ulusal plan ve stratejilere, bölge planlarına ve Ajansların Bakanlık tarafından onaylanmış kendi çalışma programlarına uygun olması gerekmektedir. Aynı şekilde Ajanslar tarafından

desteklenecek olan proje ve faaliyetlerin, ulusal plana uygun olarak hazırlanmış daha küçük ölçekli yerel planları da tamamlayıcı bir fonksiyona sahip olması beklenmektedir..

Kalkınma Ajansları tarafından desteklenecek proje ve faaliyetlerin, kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğini sağlayan ve çeşitli ortaklıkların gelişmesine katkıda bulunan; bölgenin yerel kalkınma kapasitelerinin gelişmesine ivme kazandıran; bölgenin kaynak ve imkânlarını tespit etmeye, sosyo-ekonomik gelişmeyi hızlandırmaya, bölgelerin rekabet gücünü ve yenilik kapasitesini arttırmaya hizmet eden; bölgenin iş ve yatırım imkânlarını tanıtan; yönetim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme, eğitim ve beşeri sermayenin kalitesinin artırılmasına yönelik konularda başta KOBİ'ler olmak üzere yeni girişimcileri ve diğer yerel aktörleri destekleyen özelliklere sahip olması hedeflenmiştir.

Şema 2: Kalkınma Ajansları Finansal Destek Mekanizmaları

Kaynak: DDK.

Kalkınma Ajanslarının sahip olduğu destek mekanizmaları Şema 2'de görülmektedir. Buna göre Ajansların aracı kurum olarak görev üstlendiği destek türleri olan cazibe merkezlerini destekleme programlarıyla SODES programları özellikle doğu illerindeki Ajansların diğer kamu kurumlarıyla iş birliği içerisinde az gelişmiş illerin

desteklenmesine yönelik desteklerdir. Bu desteklerin uygulama alanı birkaç Ajansla sınırlı kalmıştır.

Doğrudan destekler, Ajansların bizzat kendilerinin hazırlayıcısı ve uygulayıcısı olduğu destek türü olup mali ve teknik destekler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Teknik destek doğrudan bir finansal kaynak transferi olmayıp, bölgesel kalkınma politikalarına uygun olarak yerel aktörler açısından önem arz etmesine rağmen kapasite eksikliğinden ya da yeterli kaynak ayrılamamasından dolayı uygulama imkânı bulamayan, daha çok eğitim ve planlama çalışmalarına katkı sağlama gibi ya doğrudan Ajans personeline yerine getirilen ya da Ajans kaynağı kullanılarak profesyonel hizmet satın alımı yoluyla gerçekleştirilen bir destek türüdür. Bugüne kadarki uygulamalarda teknik desteklerin Ajanslar tarafından dışarıdan hizmet satın alımı yapılarak yerel aktörlerin genellikle eğitim alanlarındaki ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla gerçekleştirildiği gözlenmiştir. Proje başına 15 Bin TL harcama üst limiti olan teknik desteklerin toplam bütçesi, Ajans bütçesinin yüzde ikisi ile sınırlandırılmıştır. Bu yönüyle diğer destek mekanizmaları içinde teknik desteklere ayrılan Ajans bütçesi nispeten çok düşük düzeyde kalmaktadır.

Mali destek ise, desteklenecek proje ve faaliyetlerin gider bütçelerinin önceden belirlenerek belirli bir oranda karşılanması esasına dayanan nakdî bir transferdir. Mali destekler, doğrudan hibe verilerek gerçekleştirilebileceği gibi, desteklenecek olan kurumların katlandığı maliyetlerin bir kısmının veya tamamının Ajans tarafından karşılanması ya da faizsiz kredi imkânı sağlanması şeklinde de olabilmektedir. Faiz Desteği ve Faizsiz Kredi Desteği 2016 yılına kadar hiçbir Ajans tarafından uygulanmamış olup bu desteklerin uygulanması için yardımcı mevzuat çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ajansların en çok kullandığı destek mekanizması, doğrudan hibe ödemesine dayanan Doğrudan Finansman Desteği türüdür.

Şema 2’de görüleceği üzere Doğrudan Finansman Desteklerinden olan Doğrudan Faaliyet Desteği, proje başına 70 Bin TL harcama üst limitine sahip, 3 aylık bir uygulama süresi ile sınırlı olan, en fazla Ajans yıllık bütçesinin yüzde ikisinin bu destek türüne ayrılabilmesi, kâr amacı gütmeyen yerel aktörler tarafından gerçekleştirilmesi planlanan fizibilite, araştırma ve inceleme çalışmalarının teşvik edildiği bir destek mekanizmasıdır.

Yine Doğrudan Finansman Desteklerinden olan GÜdümlü Proje Desteği, Ajansların ilk kurulduğu yıllarda olmasa da sonraki yıllarda birçok Ajans tarafından kullanılan büyük bütçeli diğer bir destek mekanizmasıdır. GÜdümlü Proje Desteği, Ajans Yönetim

Kurulunun bölgenin potansiyelini harekete geçirebileceğini düşündüğü, bölgedeki diğer kurumlarla birlikte iş birliği içinde fizibilitesi yapılan ve tasarlanan, büyük bütçeli bir destek mekanizmasıdır. GÜdümlü projelerin uygulama dönemi de diğer destek mekanizmalarından daha uzun olmak üzere 2 yıl öngörülmüştür. GÜdümlü projelerde Ajans Genel Sekreterliğinin proje fikrinin üretilmesi, tasarlanması, fizibilitesi, koordinasyonu ve izlenmesinde etkin görev almasına rağmen proje uygulama sorumluluğu yine yerel diğer aktörlere bırakılmaktadır. Bu projeler, ancak kâr amacı gütmeyen kurumlar tarafından hazırlanabilmektedir. 2009-2011 yıllarına ilişkin veriler incelendiğinde 26 Kalkınma Ajansının toplam destek bütçesinin sadece yüzde ikisi güdümlü proje harcamalarına ayrılmıştır(DDK,2012:193). Bunun sebebi, güdümlü proje fikirlerinin geliştirilmesi, olgunlaştırılması ve Bakanlık tarafından onaylanması sürecinin zaman alması, buna mukabil Ajansların ilk kurulduğu yıllarda daha çok kurumsal kapasitelerinin artırılması çalışmalarına ağırlık verilmesi olmuştur. Sonraki yıllarda ise güdümlü proje uygulamaları Ajanslar arasında oldukça yaygınlaşmış ve Proje Teklif Çağrısı gibi Ajansların temel destekleme mekanizmalarından birisi haline gelmiştir.

Kalkınma Ajanslarının en çok kullandığı destek mekanizması ise Proje Teklif Çağrısı yöntemiyle gerçekleştirilen destek türüdür. Ajanslarda en çok bütçe bu destek için ayrılmaktadır. 2009-2011 yılları arasında Türkiye'deki 26 Kalkınma Ajansının toplam destek bütçesinin yüzde doksan beşi Proje Teklif Çağrısı destek mekanizması ile dağıtılmıştır(DDK,2012:193).

1.2. PROJE TEKLİF ÇAĞRISI YÖNTEMİ

Proje Teklif Çağrısı (PTÇ), Ajans tarafından öncelikleri ve başvuru koşulları önceden belirlenerek çerçevesi çizilen bir destek programı hakkında potansiyel başvuru sahiplerinin bilgilendirilmesi ve proje sunmaya davet edilmesine ilişkin bir destek çağrısıdır. Bu yöntem, Kalkınma Ajansları tarafından en çok uygulanan finansal destek mekanizması yöntemidir. Ajans tarafından bir kısıtlama yapılmadığı sürece kâr amacı güden ve gütmeyen tüm kurumlar PTÇ'ye başvurabilmektedir. Bu destek mekanizmasıyla desteklenen projelerde uygulama süresi genellikle 1 yıldır. İnşaat içerikli alt yapı projelerinde süre 18 aya kadar çıkmaktadır.

PTÇ yönteminde, öncelikle her Ajans, ulusal plana, bölge planlarına ve Ajansın Kalkınma Bakanlığı tarafından onaylanan yıllık çalışma programına uygun olmak kaydıyla faaliyet gösterdiği bölgenin potansiyelini harekete geçirebileceğini düşündüğü muhtemel

proje konularına ilişkin hazırlıklar yapmaktadır. Genel Sekreterlikçe yapılan çalışmalar Ajansların Yönetim Kurullarında tartışılarak desteklenmesi planlanan sektörler, yatırım alanları ve öncelikler ortaya çıkar ve buna ilişkin bir rehber hazırlanır. Hazırlanan rehberde, o yıl tüm projeler için ayrılacak toplam bütçe (program bütçesi), her bir proje için karşılanacak Ajans katkısı (hibe), Ajans katkısının haricinde proje uygulayıcısının (yararlanıcı) kendi koymasına gereken tutar (eş finansman), programın hedefleriyle projeler için öncelik alanları, uygun başvuru sahipleri, uygun maliyetler ve proje başvuru ve uygulama dönemi ile ilgili diğer teknik detaylar yer alır. Ajanslar tarafından hazırlanan rehberler Kalkınma Bakanlığına görüş ve onay için gönderilir. Bakanlık, tüm Ajanslardan gelen rehberleri inceleyerek ülke çapında desteklenecek olan projelerin en uygun yatırım alanlarına yönlendirilmesi hususunda koordinasyon görevi görmektedir. Bakanlıkça onaylanan rehberler kamuoyuna ilan edilerek PTÇ süreci başlamış olur.

PTÇ'nin etkin şekilde duyurulabilmesi için bölge içinde oldukça aktif bir iletişim stratejisi izlenmektedir. Bu amaçla her Ajans kendi bölgesinde hem şehir merkezlerinde hem de ilçelerde bilgilendirme toplantıları yapmakta, proje yazma ve uygulama eğitimleri vermektedirler. Ayrıca gazete ve dergi ilanları, basın toplantıları, billboard duyuruları ve sosyal medya mecraları da yoğun şekilde kullanılmakta ve PTÇ'nin tüm bölgeye etkin bir şekilde duyurulmasına çalışılmaktadır. Duyuru ve ilan süreçlerinden sonra, son başvuru tarihine kadar geçerli olmak üzere Ajanslar tarafından belirlenen sürelerde proje başvuruları alınır. Alınan başvurular öncelikle evrak eksikliklerinin tespit edilmesine yönelik bir ön inceleme sürecine tabi tutularak eksik olan evraklar tamamlanır, ardından değerlendirme aşamasına geçilir.

Ajansların Yönetim Kurulu ve Genel Sekreterlikleri projelerin değerlendirilmesine ilişkin mekanizmanın dışında tutulmuşlardır. Projeleri değerlendirmek üzere, AB fonlarının dağıtılması mekanizmasına benzer şekilde bağımsız değerlendirici süreci işletilmektedir. Projeler, dışarıdan hizmet satın alınmak suretiyle bağımsız değerlendiriciler tarafından değerlendirilmektedir. Bağımsız değerlendiriciler, proje değerlendirme aşamasında Ajansın bulunduğu merkeze gelerek, Ajans Genel Sekreterliği tarafından belirlenen değerlendirme kriterlerine göre tüm projeleri inceleyerek değerlendirmekte ve puanlamaktadırlar. Değerlendirme mekanizması, her projenin birbirinden farklı en az iki bağımsız değerlendirici tarafından okunarak puanlanması ve belirli bir eşik puanın üzerinde not alan projelerin başarılı sayılması şeklinde çalışmaktadır. İki bağımsız

değerlendiricinin aynı projeye ilişkin vermiş olduğu puanlar arasında 15'ten fazla fark olması durumunda projeyi üçüncü bir bağımsız değerlendirici hakem olarak tekrar değerlendirir ve sonuçta her bir projenin değerlendirme notu ortaya çıkar. Değerlendirme sonucunda başarılı proje listesi, belirli bir eşik puan değerinin üzerinde kalan tüm projelerin başarılı sayılması ve en yüksek puan alan projeden başlamak üzere program bütçesinin el verdiği ölçüde başarılı tüm projelerin desteklenmesi esasına göre oluşur.

Bağımsız değerlendirici aşamasından geçen başarılı projeler, Yönetim Kurulu tarafından seçilen ve bölge içindeki kamu kurumu yöneticileri, akademisyenler ve kâr amacı gütmeyen diğer kurumların idarecilerinden oluşan değerlendirme komitesine sunulur. İyi işleyen bir değerlendirme komitesi süreci, projelerin bölge içinde mükerrer kamu yatırımlarına sebebiyet verilmemesi açısından oldukça önem arz eder. Gerek bağımsız değerlendirici gerekse de değerlendirme komitesi aşamalarında Yönetim Kurulu ve Genel Sekreterliğin proje değerlendirme sürecine müdahale etmemesi esastır. Ancak Genel Sekreterliğin, değerlendirme aşamasında başarılı bulunan projelere ilişkin şişirilmiş faaliyet bütçelerinin piyasa fiyatlarına çekilmesi hususunda gerek görüldüğü takdirde bütçe revizyonu yetkisi bulunmaktadır. Bu aşamada, proje fikri ve uygulamasına ilişkin fikir almak amacıyla yararlanıcılara ön izleme ziyaretleri düzenlenmektedir.

Bağımsız değerlendirici ve değerlendirme komitesi aşamalarından geçen başarılı proje listesi asil ve yedek listeler halinde Yönetim Kuruluna sunulur. Desteklenecek projeler, bölge içi kaynak israfının olmaması ve bölgeye faydası açısından Yönetim Kurulunda tartışılır. Yönetim Kurulu bu aşamada başarılı proje listesinden proje çıkarma yetkisini kullanabilir. Çıkarılan proje yerine yedek listeden sırasıyla en yüksek puanı almış projeler otomatik olarak asil proje listesine dâhil olacaktır. Dolayısıyla mevzuatta tesis edilen değerlendirme mekanizmasıyla proje değerlendirme sürecindeki muhtemel subjektif müdahale yolları mümkün olduğunca kapatılmaya çalışılmıştır.

Yönetim Kurulunca onaylanan başarılı asil ve yedek proje listesi Genel Sekreterlikçe kamuoyuna duyurulmakta ve proje yararlanıcıları sözleşme yapmaya davet edilmektedir. Sözleşmelerin imzalanmasıyla birlikte proje uygulama dönemi başlar. Proje uygulama aşamasında, Genel Sekreterlik bünyesinde faaliyet gösteren İzleme ve Değerlendirme Birimi projenin tüm satın alma ve uygulama süreçlerini yakından takip etmektedir. Öncelikle proje yararlanıcısı belirli bir bankaya yönlendirilerek proje kapsamındaki ödemeler için hesap açılması temin edilmekte, projelerle ilgili tüm

ödemelerin bankada açılan proje hesabından gerçekleştirilmesi zorunlu tutulmaktadır. Ajans personeli, proje hesabını, banka ile yapmış oldukları özel bir protokol çerçevesinde internetten izleyebilmekte, gerektiği durumlarda proje hesabına bloke koydurabilmekte, hatta proje yararlanıcısının bankaya gönderdiği her bir ödeme talebinin Ajans tarafından ön onay alındıktan sonra gerçekleştirilmesini şart koşabilmektedir. Bu açıdan, bugüne kadarki kamu desteklerinden farklı olarak, Kalkınma Ajanslarının sağladığı desteklerin izleme ve denetim süreçlerinin oldukça katı kurallara bağlandığı söylenebilir.

Proje faaliyetlerine ilişkin satın almalar, Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan ve proje yararlanıcısı ile Ajans arasında imzalanan destek sözleşmesinin eki olan bir satın alma rehberine göre gerçekleştirilmektedir. Satın alma rehberi, Kamu İhale Kanununa paralel şekilde hazırlanmıştır. Belirli tutarın üzerindeki satın almalar için ihale düzenlenmesi şart koşulmaktadır. Proje uygulayıcıları olarak yararlanıcılar tarafından yapılan satın alma ve ihalelere Ajans uzmanları gözlemci olarak katılmaktadırlar. Dolayısıyla Kalkınma Ajansları, verdikleri desteklerin nerelere harcanacağıyla olduğu kadar nasıl harcanacağıyla da ilgilenmektedirler.

Kalkınma Ajansları tarafından sağlanan destekler, en fazla 1 yıl süren proje uygulama süresi düşünüldüğünde genellikle 3 seferde ödenmektedir. Her ödemeden önce proje uygulama yerinin Ajans personeline ziyaret edilmesi esastır. Sözleşme imza aşamasından sonra ilk 45 gün içinde proje destek tutarının belirli bir yüzdesi ön ödeme (avans) olarak proje hesabına yatırılır(Pro.Faal.Yön.:2008). Ön ödeme yapılmadan önce Ajans personeli, projenin uygulanacağı yeri görmek ve projenin uygulanmasına ilişkin potansiyel riskleri tespit etmek üzere ilk izleme ziyaretini gerçekleştirir. Projenin uygulanmasına yönelik risk tespit edilmesi halinde, risklerin giderilmesine kadarki süre içinde ön ödeme gerçekleştirilmez. Bu aşamada, proje uygulama süresi içinde bertaraf edilmesinin mümkün olmadığı risklerin tespit edilmesi halinde bu projelerde fesih yoluna gidilebilmektedir.

Proje uygulama süresi baz alınarak yapılan ödeme takvimine göre ara ödeme ve nihai ödemelerden önce iki izleme ziyareti daha gerçekleştirilerek proje uygulama süreci ve harcamalara ilişkin belgeler incelenir. Uygun olmayan harcamalar düşüldükten sonra gerçekleşen proje bütçesi üzerinden Ajansın ödeyeceği destek tutarı ile yararlanıcının karşılaması gereken eş finansman tutarı tekrar hesaplanır. Bu tutarlar, proje faaliyetlerinin gerçekleşme durumu ve onaylanan harcamalara göre başlangıçta sözleşmeye bağlanan

tutarlardan daha düşük olabilir. Neticede proje desteğine ilişkin ödeme, nihaî ödemenin proje hesabına yatırılması ile tamamlanmış olmaktadır.

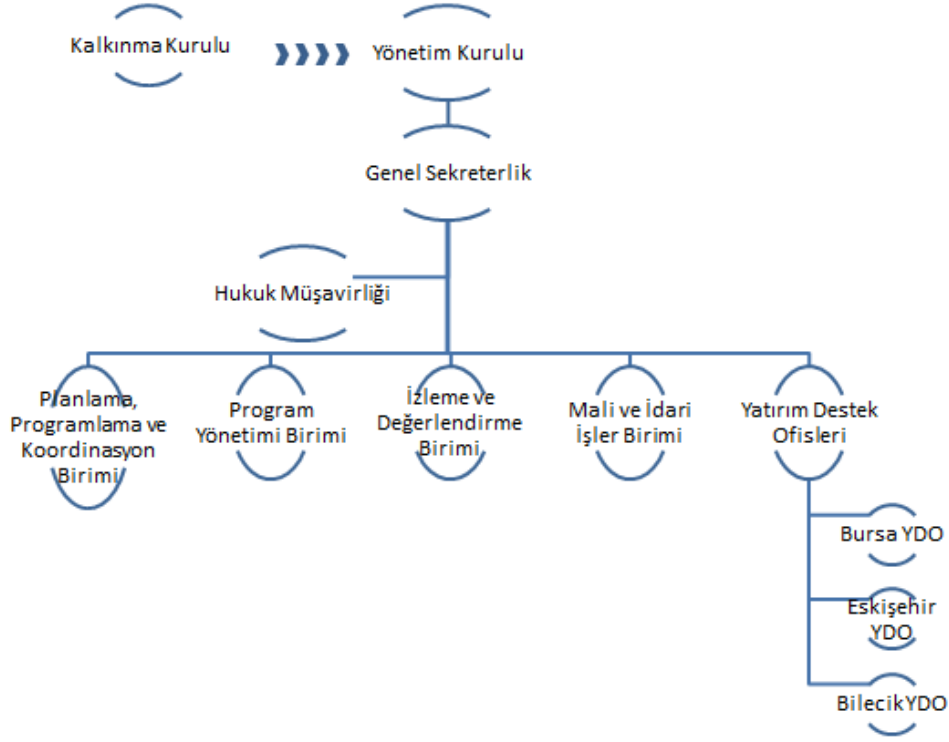
Proje uygulama döneminin bitmesinden sonra, gerek projeyi uygulayan yararlanıcı gerekse de Ajans tarafından proje uygulama dönemi sonrası değerlendirme raporları hazırlanarak projenin sürdürülebilirliği ve bölgeye olan katkısı analiz edilmektedir. Ayrıca, mevzuat gereğince, proje uygulama dönemi sonrasında Ajans tarafından ilgili programa ilişkin tüm projelerin bölgeye olan etkilerinin ölçülmesi talep edilmektedir.

2008-2012 yılları arasında ülke genelinde uygulanan Proje Teklif Çağrısı mekanizmasıyla Kalkınma Ajanslarının tamamında toplam 4.044 projeye 935 Milyon TL hibe desteği verilmiştir(Kalkınma Bakanlığı,2013:76). 2012 yılından sonraki dönemden itibaren olmak üzere PTÇ mekanizmasıyla ülke çapında yılda ortalama 400 Milyon TL'ye yakın finansal kaynak Kalkınma Ajansları yoluyla bölgesel içerikli projelere kullanılmaktadır.

2. BEBKA'NIN KURULUŞU, ORGANİZASYON YAPISI VE FAALİYET ALANI

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), Bakanlar Kurulu kararıyla 14 Temmuz 2009 tarihinde, istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasına göre (NUTS) Bilecik, Bursa, Eskişehir illerini kapsayan bölgede merkezî Bursa olmak üzere kurularak faaliyetlerine başlamıştır. Kurumun en üst düzey karar organıdır Yönetim Kuruludur. Yönetim Kurulu her üç ilin valileri, belediye başkanları, ticaret ve sanayi odası başkanları ile il genel meclisi başkanlarından oluşmaktadır. Yönetim Kurulu, her ay yaptığı toplantılarda BEBKA'nın çalışma programını ve bütçesini kararlaştırarak, finansal desteklerin tasarımını yapmakta, Ajansın gerçekleştireceği faaliyetlerin yönünü belirlemektedir. İcra birimi ise Genel Sekreterliktir. Şema 3'te görüldüğü üzere, Genel Sekreterliğe bağlı toplam 4 birim ve her ilde olmak üzere 3 Yatırım Destek Ofisi (YDO) bulunmaktadır. Ajanstaki birimlerin görev alanları planlama, program yönetimi, izleme ve değerlendirme ve mali/ıdari işler olarak organize edilmiştir. YDO'lar ise daha çok yatırım destek faaliyetleri yapmak ve yatırımcı çekmek üzere kurulmuşlardır.

Şema 3: BEBKA Organizasyon Şeması

Kaynak: BEBKA

Yönetim Kurulundan ayrı olarak, BEBKA'nın faaliyetlerine yön vermek, bölge planı hazırlık çalışmalarında ve diğer faaliyetlerde katılımı sağlamak üzere her üç ilin kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşan ve bölgenin tamamını temsil eden 100 üyelik bir Kalkınma Kurulu oluşturulmuştur. Kalkınma Kurulu daha çok danışma kurulu olarak çalışmakta olup icra yetkisi yoktur.

BEBKA'nın faaliyet alanı Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinden oluşan TR41 Bölgesidir. Bölge, sanayi ve hizmetler sektöründeki katma değer üretimi açısından ön plana çıkmaktadır. Bölgede son dönemde hizmetler sektöründe artış, ancak tarım sektöründe özellikle katma değerli mal üretimi açısından azalış yaşanmaktadır. TR41 Bölgesi illerinin mevcut sanayi yapısının homojen olmadığı, nüfus, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi ve özel sektör-kamu yatırımlarından faydalanma düzeyinin il bazında oldukça farklılaştığı görülmektedir. Sanayi sektörünün ülke geneline kıyasla ön plana çıktığı TR41 Bölgesinde Bursa ve Eskişehir sanayileşmiş iller kapsamında yer alırken Bilecik sanayileşmekte olan iller grubunda değerlendirilmektedir. Bölge genelinde faaliyet gösteren işletmelerin büyük çoğunluğu mikro ve küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır.

Bursa’da otomotiv, tekstil, makine-metal mobilya ve gıda sektörleri ön plana çıkarken, Eskişehir’de seramik, elektrikli teçhizat, gıda ve metal ürünleri sektörlerinde yığılma görülmektedir. Bilecik ilinde ise daha çok doğal kaynaklar odaklı sektörler, seramik, mermer ve metal ürünler üretiminde önemli bir potansiyel bulunmaktadır(BEBKA MDA,2014:232). Bölgedeki yerel potansiyelin harekete geçirilmesi ve desteklenmesine yönelik destek mekanizmalarının geliştirilmesi, kurumların ve paydaşların koordine edilerek ortak hedeflere doğru yönlendirilmesi ve bölgesel ve ulusal kalkınmaya ivme kazandırılması açısından BEBKA’ya oldukça büyük bir faaliyet alanı açılmaktadır.

3. BEBKA’NIN BÖLGESEL KALKINMA ODAKLI ÇALIŞMALARI

BEBKA’nın kuruluş amacı, ulusal kalkınma plan ve stratejilerine uygun olarak bölgesel kalkınmayı hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak, kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini geliştirmek ve kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak olarak belirlenmiştir(Kur.Kan.,2006:9695). Kuruluş amacına uygun olarak yerel potansiyelin tespit edilmesi ve harekete geçirilmesi için öncelikle bölgenin mevcut durumunun ortaya çıkarılması, zayıf ve güçlü yönler ile fırsat ve tehditlerin analiz edilmesi, bölgenin rekabetçi yönlerinin belirlenerek ülke geneli ve global anlamda bulunduğu yerin tespit edilmesi ve bölgenin gelişme eksenlerinin ortaya konması gerekmektedir. Bu alanda hazırlanacak tüm rapor ve analizler, bölgenin bulunduğu reel durum ve uygulanması gereken politikalar hakkında kamu yöneticilerin bilgi sahibi olmalarını sağlayarak kamu yatırımların yönlendirilmesi ve özel kesimin belirli sektörlerle yatırım yapmaları hususunda teşvik edilmesi bağlamında karar alma süreçlerini kolaylaştıracaktır. Alınan kararların isabetli olması ve kaynak israfına yol açılmaması, bölgenin durumu hakkında hazırlanan raporların isabetli politikalar üretmeye imkân verecek nitelikte olmasına bağlıdır. Bu açıdan bölgenin mevcut durumunun analiz edilmesi ve gelişme eksenlerinin belirlenmesine yönelik çalışmaların mutlaka yerel paydaşların da içinde bulunduğu katılımcı bir anlayışla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Katılımcılık, aşağıdan yukarıya yönlü kalkınma modelinin en temel prensiplerinden birisidir. Katılımcı yaklaşım, hazırlanan ulusal ve bölgesel planların yerelde sahiplenilmesi ve başarıyla uygulanması açısından kritik bir öneme sahiptir.

3.2. BÖLGESEL BAZLI PLANLAMA ÇALIŞMALARI

3.2.1. Bölge Planı

II. Bölümde ele alındığı gibi, aşağıdan yukarıya (bottom-up) yönlü kalkınma modelinin en önemli özelliği her bölgenin sahip olduğu potansiyelin tespit edilmesi ve bu potansiyelin öne çıkarılmasına yönelik politikaların geliştirilmesidir(Doğruel,2012:51). Yerel potansiyelin tespit edilebilmesi yerel paydaşların da planlama sürecine dahil edilebildiği bir koordinasyonu gerektirir(Dedeoğlu,Sertesen,2011:2). Bu açıdan Kalkınma Ajanslarının kurulduğu ilk yıldan itibaren en önemli fonksiyonu bölgenin potansiyelini tespiti yönelik çalışmalar yapmak ve yerel paydaşların ulusal plana veri akışını sağlamasını mümkün kılacak bir platform sunmak olmuştur. Ajansların hazırlamış oldukları bölge planları tam da bu amaca hizmet eder bir mahiyet arz etmektedir. 2007-2013 dönemini kapsayan 9. Ulusal Kalkınma Planı ile birlikte, tüm ülke genelinde geçerli olmak üzere ilk kez yerel paydaşların planlama sürecine metodolojik olarak dahil edildiği bir geçiş dönemi yaşanmıştır. 9. Kalkınma Planını yürürlükteyken kurulan Kalkınma Ajansları faaliyete geçtikleri yıl ilk iş olarak, yürürlükte olan ulusal plana uygun olmak üzere Ajansların kuruluş yılından itibaren ulusal planın bitiş tarihine kadarki dönemi kapsayan bölge planları hazırlamışlardır. Kalkınma Ajansların hazırladıkları bölge planlarının yasal statüleri hiyerarşik olarak ulusal planın hemen altında belirlenmiş, böylelikle bölge planlarının tüm paydaşlar açısından bağlayıcı olması hedeflenmiştir.

Merkezî otoritenin, yürürlükte ulusal bir plan olmasına rağmen Ajanslara bölgesel içerikli planlar hazırlatma amacının, Ajansların bölgelerin kalkınmasına yönelik faaliyetlerinin ulusal plana aykırı olmaması, bölge planlarının ulusal planın hedeflerini destekleyici nitelikte olması, bir sonraki ulusal planlama dönemine hazırlık yapılması ve Ajans personelinin bölgesel plan yapma deneyimi elde etmesi olduğu söylenebilir. Olması gereken süreç, öncelikle bölge planlarının hazırlanması, ardından bölgelerden akan bilgilerin harmanlanması suretiyle tüm bölgeleri kapsayan ulusal planın tamamlanmasıdır. Bu yönüyle 9. Kalkınma Planı (2007-2013) yürürlükteyken kurulan Kalkınma Ajansları tarafından yürütülen bölge planı hazırlama süreci, ulusal plan hazırlama aşamasında bölgelerden gelen veri akışından faydalanılmasını öngören aşağıdan yukarıya yönlü (bottom-up) politikalarla çok Türkiye’de halen yukarıdan aşağıya yönlü (top-down) politikaların geçerli olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ancak Kalkınma Ajansları modelinin ülke için yeni bir uygulama olması ve aşağıdan yukarıya yönlü planlama

modeline geçiş aşamasında bulunulması, Ajanslarda istihdam edilen personelin Ajansların alışma alanı ile ilgili tecrübe eksikliği, yereldeki diğer kamu kurumlarının ve paydaşların Ajanslara ilk başta mesafeli bakışı gibi sebeplerle Türkiye için yeni olan bu ilk planlama sürecinde bir takım usul hatalarının yaşanması makul görülebilir. Bölge planlarının aşağıdan yukarıya yönlü kalkınma modeli çerçevesinde ulusal kalkınma planına bölgesel bazlı veri akışını sağladığı asıl planlama sürecinin, 2014-2018 yıllarını kapsayan 10. Kalkınma Planı ile daha iyi yönetildiği ifade edilebilir.

BEBKA, 2009 yılında 9. Kalkınma Planına uygun olarak 2010-2013 dönemini kapsayacak şekilde bölge planı hazırlık çalışmalarına başlamıştır. Daha nce Bursa, Eskişehir, Bilecik Bölgesine ilişkin olarak hazırlanmış onaylı ve yürürlükte olan herhangi bir bölgesel içerikli plan bulunmamaktadır. Bu yönüyle BEBKA'nın hazırladığı Bölge Planı (2010-2013) TR41 Bölgesi için hazırlanan ilk bölgesel plan olma özelliğini taşımaktadır.

Yerel potansiyelin tespiti ve bölgenin rekabetçi yönlerinin belirlenmesi açısından önem arz eden bölge planı hazırlık çalışmalarında en önemli faktörlerden birisi yerel paydaşlara ulaşabilme yeteneğidir. BEBKA'nın ilk kez yerel aktörlere tanışması, 2010 yılında bölge planı hazırlık çalışmaları kapsamında Bursa'da gerçekleştirilen arama konferansıyla gerçekleşmiştir. Bölge planı alıştayına, 3 ilin kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum kesimi olmak üzere bölgeyi en st düzeyde temsil eden toplam 220 kişi katılmıştır. Bölge planı hazırlık çalışmalarında 43 saha ziyareti yapılarak paydaşlarla küçük gruplar halinde yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir(BEBKA FR, 2010:21). Bölge planı hazırlık çalışmaları, hem mühendislikten sosyolojiye kadar çok farklı disiplinlerden gelen ve daha çok özel sektör tecrübesine sahip Ajans personelinin bölgeyi tanınmasına hem de bölgedeki paydaşların BEBKA ve faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmalarına imkân veren bir süreç olma özelliğini taşımaktadır. Bu bağlamda, hem Kalkınma Ajansları politikasının ilk uygulama örneklerini gören merkezî otoritenin Ajanslara olan güveninin sağlanmış olması, hem de bölgelerin sahip olduğu potansiyeli daha detaylı analiz ve bölgesel kalkınmayı hızlandırabilecek dinamikleri daha doğru teşhis edebilecek tecrübeli Ajans personelinin bölge planı hazırlık çalışmalarında önemli bir deneyim kazanmış olmaları gibi sebeplerle bir sonraki planlama sürecinde daha nitelikli bölge planlarının hazırlanması mümkün hale gelmiştir.

BEBKA tarafından hazırlanan 2014-2023 Bölge Planı, Ajans personelinin bölgeyi daha iyi tanıdığı ve plan hazırlama metodolojisine hakim olduğu ikinci planlama çalışmasıdır. Plan hazırlık sürecinde 33 ilçe ziyaret edilmiş, ilçedeki kamu yöneticileri ve özel sektör temsilcileriyle 102 görüşme yapılmış, bölgesel kalkınma önceliklerinin tespitine ilişkin olarak internet üzerinden 101, telefon ile 742, e-posta yoluyla 346 anket çalışması gerçekleştirilmiş, elde edilen verilerin derlenmesi sonucunda ilçelerin sahip olduğu yerel potansiyelin tespit edilerek değerlendirilebilmesine yönelik 33 ilçe raporu hazırlanmıştır(BEBKA BP,2013:33).

Plan hazırlık çalışmaları kapsamında bölgedeki paydaşlardan oluşan 6 ayrı özel ihtisas komisyonu kurulmuştur. Komisyon çalışmaları kapsamında 317 kurum ve 335 katılımcının hazır bulunduğu 18 toplantı yapılmış, 2500 adam saatlik çalışma gerçekleştirmiş, 18 özel ihtisas komisyonu raporu hazırlanmış ve 30 tematik başlıkta SWOT analizi yaparak bölgenin kalkınmasına dinamizm katabilecek öncelik ve stratejiler belirlenmiştir(BEBKA BP,2013:43). Ayrıca bölgedeki kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin davet edildiği geniş katılımlı bir çalıştay düzenlenerek yapılan bölge planı çalışma sonuçları paylaşılmış, bölgeye ait ortak bir vizyon ve kapsamlı bir strateji belirlenebilmesi için ilgili tüm paydaşların fikir ve görüşleri plana yansıtılmaya çalışılmıştır. Hazırlanan raporlar, TR41 Bölgesinin merkezi ile çevre özelliği gösteren yerleşim yerlerinin sosyal, kurumsal ve demografik yapısı, iş gücü yapısı ve istihdam düzeyi, ekonomik görünümü ve sektörel yapısı, lojistik durumu, mekânsal gelişme ve yerleşim özellikleri, ulaşım ve haberleşme alt yapısı ile uygulanan teşvikler ve kamu yatırımları gibi önemli yerel bazlı verileri içermektedir.

Sonuç olarak; BEBKA tarafından gerçekleştirilen bölge planı hazırlama sürecinde ciddi bir literatür taraması yapılarak bölgeye ilişkin tüm veriler toplanmış ve analiz edilmiş, ayrıca mekânsal analizler yapılarak, bölge içi ve bölgeler arası yerleşim yerleri, ulaşım bağlantıları, gelişme koridorları çıkarılmış, mekânsal odaklı gelişme stratejileri üretilmiştir. Bölge planı, bölgenin yerel potansiyelini tespit etme amacına hizmet eden mevcut durum analiziyle bölgenin uluslararası alanda yerini gösteren dış ekonomik coğrafya analizini, bölgesel kalkınma önceliklerinin tespitine yönelik olarak yapılan saha çalışmaları ve analiz sonuçlarını, homojen ve dengeli bir mekânsal gelişim için ana merkezdeki fonksiyonların çevreye ve alt merkezlere kaydırılmasına yönelik alt bölge çalışmaları analizini, mekânsal gelişim alanları ve stratejileri, ekonomik, sosyal ve

mekânsal analizleri ve kümelenme stratejilerini içeren çok kapsamlı bir plan özelliğine sahiptir. Bölge planı, tüm paydaşlarla ve aynı zamanda merkezî otorite ile paylaşarak yapılan geri bildirimler sonrasında nihaî halini almış, yasal onay süreçlerinden sonra ulusal ve yerel tüm paydaşlarla paylaşarak kamuoyunun bilgisine sunulmuştur.

İyi hazırlanan bir bölge planı, ulusal planın yerel kaynaklı güvenilir ve güncel verilerle beslenmesi, bölgenin sahip olduğu potansiyelin tespit edilerek bölgesel kalkınmaya yönelik doğru stratejiler üretilmesi ve kamu politika ve yatırımlarına rehberlik etmesi açısından hayati öneme sahiptir. Böylece, kamu yatırımlarının yönlendirilmesi ve özel sektör yatırımlarının belirli stratejik alanlar için teşvik edilmesinde merkezî ve yerel idarecilerin karar almalarını kolaylaştıran düzenli ve güncel bilgi sağlanmakta, bölgenin katılımcı bir anlayışla yerelden planlanması ve üretilecek strateji ve politikaların yerel paydaşlarca da sahiplenilerek daha başarılı politika sonuçlarının elde edilmesi mümkün olmaktadır.

3.2.2. Kalkınma Kurulu Toplantıları

Aşağıdan yukarıya yönlü bölgesel kalkınma politikalarında bölgelerin sahip olduğu potansiyelin öne çıkarılması ve kalkınma politikaların yerel aktörler tarafından da sahiplenilebilmesi için yereldeki tüm paydaşların bölgesel planlama süreçlerine dâhil edilmesi planlama metodolojisi olarak dikkat edilmesi gereken bir unsur olarak önem kazanmıştır(Dedeoğlu,Sertesin,2011:2). Bu bağlamda, Kalkınma Ajanslarının organizasyonel bir parçası olan Kalkınma Kurulları yılda en az iki kere toplanarak Ajans faaliyetlerinin görüşüldüğü bir istişare heyeti olarak tasarlanmıştır. BEBKA'nın kurulduğu 2009 yılında Bilecik'te ve Bursa'da düzenlenen Kalkınma Kurulu toplantıları ile bölgedeki birçok paydaşın katıldığı Ajansın resmi açılış toplantısı hem BEBKA'nın yerel paydaşlar tarafından bilinirliğini arttıran ve kurumsallaşma adına mesafe kat etmesine hizmet eden, hem de bölgedeki tüm paydaşların bir araya gelerek bölgenin geleceğini ortak bir platformda tartıştıkları bölgesel içerikli ilk organizasyonlar olmuşlardır.

Kalkınma Kurulu, Ajansın bulunduğu bölgede faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden olmak üzere 100 paydaşın temsil ettiği bir istişare heyetidir. BEBKA'nın yapmış olduğu tüm faaliyetler her altı ayda bir toplanan Kalkınma Kuruluna arz edilerek tartışmaya sunulmaktadır. Gelen eleştiri ve öneriler kaydedilerek Yönetim Kuruluna arz edilmekte, böylelikle paydaşlardan

gelen bölgenin kalkınmasına ilişkin tavsiye, öneri ve eleştiriler Ajans karar organına yansıtılmakta, bu sayede paydaşlar/kurumlar arası bilgi taşmalarının sağlanması hedeflenmektedir.

3.3. BÖLGESEL BAZLI VERİ ÇALIŞMALARI

II. Bölümde değinildiği üzere, geleneksel bölgesel kalkınma politikalarının karakteristik özelliği merkezî bir program çerçevesinde yalnızca geri kalmış bölgelerin kalkınmasına odaklanması ve geri kalmış bu bölgelerin merkezî teşviklerle kalkınmalarının temin edilmeye çalışılmasıdır. Modern bölgesel kalkınma modelinde ise merkezî olarak tasarlanan ve yeniden dağıtım esasına dayanarak belirli bölgelerin gelişimini hedefleyen politikalardan çok, her bölgenin sahip olduğu potansiyelin değerlendirilmesi suretiyle bütüncül bir kalkınma stratejisinin benimsenmesi söz konusudur. Dolayısıyla yeni bölgesel kalkınma politikalarında gelişmiş bölgelerin rekabetçi özelliklerinin de öne çıkarılması ve bu bölgelerin de üstün olduğu alanlarda uzmanlaşmaları sağlanarak destek mekanizmalarından faydalanması planlanmaktadır(Storper,1997:12). Bu açıdan modern kalkınma stratejilerinde gelişmiş gelişmemiş bölge ayrımı bir anlamda ortadan kalkmış, her bölgenin kalkınmasına ilişkin birbirinden farklı ancak bütüncül gözle bakıldığında bölgelerin birbirlerine uyum içinde kalkınmasına da imkân veren stratejilerin geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bölge bazlı kalkınma stratejilerinin belirlenebilmesi için ise bölgelerin, hatta alt bölgelerin birbirleriyle somut verilerle karşılaştırılabilmesi gerekmekte, bu açıdan mümkün olduğunca küçük alt bölgelere ilişkin verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgesel bazlı verilere ulaşılarak bölgelerin birbirleriyle kıyaslanması, bir bölgede başarılı olan kalkınma politikasının diğer bölge için de aynen uygulanması yerine her bölgenin kendi potansiyelinin ve rekabetçi özelliğinin belirlenerek buna uygun terzi usulü politikalar geliştirilmesini de mümkün kılacaktır(Tödtling,Trippl,2005:1211).

3.3.1. Kalkınma Göstergeleri Çalışması

Kalkınma Göstergeleri Çalışması, TR41 Bölgesine ve Bursa, Eskişehir, Bilecik illerinin her birine ait bölgesel verilerin bir araya getirilerek raporlanması, bölgelerin birbirleriyle karşılaştırılması ve rekabetçi yanlarının öne çıkarılması açısından önemli bir ihtiyaç olarak tespit edilmiştir. Bölgesel bazlı veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından üretilse de bu veriler hem güncellikten uzak hem de alt bölgelere yeterince inmeyen çalışmalar olarak göze çarpmaktadır. TÜİK'in haricinde diğer kamu kurumları

tarafından yapılan çalışmalar da bulunmakta olup bu çalışmaların bir kısmının yayınlanan bir kısmının ise yayınlanmadan arşivlenen çalışmalar olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla, alt bölgelere ilişkin güncel ve kıyaslanabilir nitelikte bilgi ihtiyacından dolayı Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerine ait olmak üzere 2007-2013 yıllarına ilişkin Kalkınma Göstergeleri Çalışması başlatılmıştır. Bu çalışmada, TÜİK'in TR41 Bölgesine ilişkin en güncel verileri derlenmiş, ayrıca diğer ilgili kurumların yapmış oldukları çalışmalar da gerek yazışma gerekse de yüz yüze görüşme yoluyla temin edilerek bir araya getirilmiştir.

Kalkınma Göstergeleri Çalışması, TR41 Bölgesi ve illerinin ülke ile kıyaslanmasına izin veren 240 göstergeden oluşmaktadır(BEBKA FR,2014:48). Bölgeyle ilgili seçilmiş istatistik ve göstergelerin yer aldığı Anahtar Rakamlar 2013 yayını hem İngilizce hem de Türkçe olarak hazırlanmıştır. Birçok farklı kaynak taranarak TR41 Bölgesinde mekânsal düzeydeki bilgilerin derlenmesi ve bir rapor haline getirilmesinden oluşan bu çalışmayla birlikte bölge illerinin kendi içinde ve ülke geneliyle yıl bazlı olarak kıyaslanabilmesi mümkün hale gelmiş, özellikle bölge ile ilgili bilgi edinmek isteyen yatırımcılarla kamu yöneticilerinin bilgisine sunularak tüm kamuoyu ile paylaşılmıştır.

3.3.2. Sosyal Analiz Raporu

Merkezî yönetimin il bazlı sosyal içerikli sorunların tespiti ve çözümlerine ilişkin politika üretilebilmesini temin etmek amacıyla yerel bazlı analize ihtiyaç duyması üzerine BEBKA tarafından TR41 Bölgesinde sosyal analiz çalışması gerçekleştirilmiştir. Bölgenin demografi, eğitim, sağlık, aile, güvenlik ve adalet, istihdam, sosyal güvenlik, gelir dağılımı ve fırsat eşitliği, konut, yoksulluk, sosyal yardımlar, sosyal hizmetler, sivil toplum ve sosyal hareketler ve kültür konularında belirlenen göstergelere uygun olarak yerel veri temini sağlanmış ve bu veriler kullanılarak il bazlı sosyal analiz raporları hazırlanmıştır.

3.3.3. Ekonomi Göstergeleri Bülteni

BEBKA tarafından her ay TR41 Bölgesi ve illerinin bölgesel kalkınmada önem arz eden temel ekonomik göstergeleri bir araya getirilerek bölgede ve illerde yaşanan ekonomik değişimlerin daha kolay izlenmesi ve takip edilebilmesi amacıyla ekonomi göstergeleri bülteni hazırlanmaktadır. Bültende, TR41 Bölgesinin ekonomik hayatının ve performansının değerlendirilmesinde önemli olduğu düşünülen ve diğer bazı kurumlar tarafından aylık bazda yayımlanan fiyat endeksleri, bölge illerinde açılan-kapanan şirket sayıları, aylık bazda yapılan toplam ihracat, illerin en çok ihracat yaptığı ülkeler ve illerde

ihracatın hangi sektörlerde yoğunlaştığı gibi veriler özet bir rapor halinde sunulmaktadır. Bölge özelindeki verilere ek olarak ülke genelinde makro-ekonomik değişimler analiz edilmekte, böylece bölgenin durumu ortaya konarak ülke geneliyle kıyaslanmaktadır.

3.3.4. Çevre Durum Analizi

Merkezî hükümet tarafından hazırlanan ulusal plan ile yerelde Ajans tarafından hazırlanan bölge planının amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesine hizmet etmek üzere TR41 Bölgesinde çevre problemleri ile ilgili farkındalığın artırılması, bölge illerindeki mevcut çevresel problemlerin tespit edilmesi ve sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesi açısından çevresel problemlerin çözümüne ilişkin proje fikirlerinin üretilmesi amacıyla bölgedeki diğer kurumlarla iş birliği içerisinde çevre durum raporu hazırlık çalışmaları başlatılmıştır.

BEBKA tarafından yapılan çalışmalar kapsamında çevre il müdürlükleri, organize sanayi bölgesi müdürlükleri, belediyeler ve ilgili diğer paydaşlarla yüz yüze görüşmeler ve anketler yapılarak bölgenin çevreye ilişkin problemleri katılımcı bir bakış açısıyla tespit edilmiştir. Ayrıca yüksek katılımlı bir çalıştay düzenlenerek, bölgesel politikaların tasarlanmasında çevresel faktörlerin de dikkate alınmasını sağlama amacıyla ilgili tüm kurum ve kuruluşlar bir araya getirilmiş ve fikir alışverişinde bulunulmuştur. Tüm bu çalışmalar sonunda 2011 yılında hazırlanan raporda, bölgede çevresel problemlerin ilçe bazında mevcut durumu analiz edilmiş, potansiyel çözüm önerileri ve tahmini yatırım maliyetleri ortaya konulmuş ve Çevre Durum Raporu adıyla kamuoyu ve karar alıcılarla paylaşılmıştır.

Raporda belirlenen öncelik ve hedeflerin gerçekleştirilebilmesine hizmet etmek üzere 2011 ve 2014 yıllarında; doğal kaynakların kirliliğinin önlenmesi, mevcut arıtma ve toplama tesislerinin kapasite, verimlilik ve teknolojik açılardan iyileştirilmesi, bölgedeki sanayi işletmelerinin çevreyi ilgilendiren yöntem, ekipman ve teknoloji alt yapısının geliştirilmesi, atıklardan katma değerli ürün veya enerji üretiminin sağlanması, üretimde çevre dostu teknolojilere geçilmesi ve sanayi kaynaklı çevre kirliliğinin azaltılması, izleme ve ölçme sistemlerinin kurulması, yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişin sağlanması gibi konularda hem temel alt yapı yatırımları (hardware) hem de yumuşak kamu politikaları kapsamında giren (software) teşvikler sağlanmıştır. Bu amaçla toplam 28 Milyon TL'lik kaynak ayrılmış ve kullanılmıştır.

3.4. YEREL POTANSİYELİN TESPİTİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Bursa, Eskişehir, Bilecik illerinden oluşan TR41 Bölgesinde harekete geçirilebilmesi halinde bölgesel kalkınmaya ivme kazandırabilecek oldukça önemli bir potansiyel bulunmaktadır. BEBKA'nın bölge planı çalışmaları kapsamında TR41 Bölgesinde yapmış olduğu Mevcut Durum Analizi neticesinde bölgedeki mevcut durum güncel bilgileri içerecek şekilde ortaya çıkarılmıştır. Yapılan çalışmalar rapor haline getirilerek, hem merkezî otoritenin hem de bölgedeki karar alıcıların bilgisine sunulmuştur. Mevcut Durum Analizinde tespit edilen yerel potansiyele ilişkin Ajans tarafından alt bölge bazlı ilave çalışmalar da yapılmıştır. Bu bağlamda, endüstriyel yığılma ve kümelenme potansiyelinin belirlenebilmesi için yapılan veri taraması çalışmaları, istatistiksel analizler, saha çalışmaları, çalıştaylar sonucunda Bursa, Eskişehir ve Bilecik'te yerel potansiyeli olan alanlar tespit edilmiş, karar alıcılar ve paydaşlara raporlanmıştır.

Orta Sakarya Vadisi, Bilecik'in Sakarya nehri boyunca uzanan Gölpazarı, İnhisar, Yenipazar, Söğüt ve Osmaneli ile Eskişehir'in Mihalgazi ve Sarıcakaya ilçelerinden oluşan, mikro-klima özellikleri nedeniyle örtü altı tarımına müsait bir bölge potansiyeline sahip bir alt bölge özelliği göstermektedir. Aynı zamanda bu ilçeler, sahip oldukları tarımsal potansiyel ile mekânsal gelişme alanları olarak öne çıkmaktadırlar. Bu bölgenin sahip olduğu potansiyelin tespit edilerek değerlendirilebilmesi amacıyla BEBKA tarafından çalışmalara başlanılmış, bu anlamda ilgili il ve ilçelerde ilgili tüm kurumlarla yüz yüze görüşmeler yapılmış, üniversitelerde akademisyenlerle görüşülmüş, saha incelemeleri yapılmış, yerel paydaşlarla çalıştay ve toplantılar düzenlenmiş, ilçelerin potansiyeline ilişkin raporlar hazırlanmıştır. Elde edilen veriler derlenip analiz edilerek bir rapor haline getirilmiştir.

Yapılan analizler neticesinde, bölge tarımsal gelişme odağı olarak belirlenmiş, bölge içinde belirli alt bölgeler ise hayvancılık öncelikli gelişme alanı olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla potansiyelin harekete geçirilebilmesi için bölgede bitkisel üretime ve tarıma bağlı sanayiye ek olarak hayvancılığın da desteklenmesi önerilmiştir. Özellikle Eskişehir'de bulunan Mihalgazi ve Sarıcakaya ilçelerinin kırsal kalkınma öncelikli bölgeler olduğu, bu çevre bölgelerden merkeze doğru olan göçün önlenmesi amacıyla kırsal ve tarımsal üretimin turizm ile entegre edilmesi gerektiği, bu amaçla bu alt bölgelerdeki hizmet sektörünün ve sosyal alt yapının güçlendirilmesine ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ormancılık gibi tarım dışı gelir getirici diğer faaliyetler

belirlenerek bölgedeki potansiyele dikkat çekilmiş ve bu faaliyetlerin geliştirilerek eğitim, sağlık, sosyal donatı, ulaşım gibi alt yapı eksikliklerinin giderilmesi ve bölge insanın yaşam kalitesinin artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Özetle, hazırlanan raporda çevrenin sahip olduğu potansiyel ve sorunlar tespit edilerek potansiyelin harekete geçirilebilmesi adına yapılması gereken yatırımlar ve desteklenmesi gereken alanlar belirlenmiş, çevrenin yaşadığı sorunlara ilişkin çözüm önerileri ve tedbirler sunulmuştur.

Orta Sakarya Vadisi Raporunda belirlenen öncelik ve hedeflerin gerçekleştirilebilmesine hizmet etmek üzere 2014 ve 2015 yıllarında kırsal ekonomik gelişim ve kırsal kalkınmaya yönelik olarak finansal destek programları hazırlanmıştır. Bu teklif çağrılarında, kırsalda üretilen tarım ürünlerinin katma değerlerinin ve pazarlama imkânlarının artırılması, kırsalda faaliyette bulunan tarım işletmelerinde ve tesislerinde yürütülen tarımsal faaliyetlerde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması ve kırsalda tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi amacıyla daha çok yumuşak kamu politikaları kapsamına giren (software) teşvikler sağlanmıştır. Bu amaçla toplam 23 Milyon TL'lik kaynak ayrılmış ve kullanılmıştır.

BEBKA tarafından yapılan çalışma ve analizlerde, sağlık alanında hastane poliklinik, tıp merkezi, fizik ve tedavi merkezi gibi birçok kurumla çok sayıda branşta hizmet veren Bursa'nın, başta termal kaynaklar olmak üzere sahip olduğu doğal kaynaklar ile sağlık turizminde gerek tedavi gerekse de tedavi sonrası rehabilitasyon hizmetlerinde önemli bir potansiyelinin olduğu tespit edilmiştir. Mevcut potansiyelin tam olarak belirlenebilmesi ve harekete geçirilmesi amacıyla bölgedeki ilgili kurumlar ve üniversiteler koordine edilerek Bursa İl Sağlık Turizmi Master Planı hazırlık çalışmalarına başlanmıştır. Bu amaçla bölgedeki ilgili paydaş ve akademisyenlerin de katıldığı bir çalışma komisyonu kurulmuştur.

Yapılan ziyaretler çerçevesinde, bölgede bulunan hastane ile tıp ve tedavi merkezlerini temsil eden 16 paydaş, ayrıca oteller, seyahat acenteleri, tur şirketleri ve organizasyon firmalarını temsil eden 11 paydaş ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilerek anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Ayrıca anket Ajans web sitesinden yayınlanarak sektör temsilcilerinin ve diğer paydaşların görüşlerine başvurulmuştur. Sağlık turizmi anketi ile hastanelerin yürüttüğü faaliyetler, kapasiteleri, operasyon maliyeti ve bekleme süreleri

üzerine sorular yöneltilmiş, eşzamanlı uluslararası duruma ilişkin literatür taraması yapılarak Bursa'nın sağlık konusunda sunduğu hizmetlerin uluslararası sağlık kuruluşları ile karşılaştırılması ve rekabet edebilirlik düzeyinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Yapılan tüm çalışma ve analizler sonucunda mevcut durum ve sektörün güçlü ve zayıf yönlerini içeren SWOT analizi yapılarak düzenlenen çalıştay ile tüm ilgili paydaşlar bir araya getirilmiş ve otak akıl yoluyla tüm kesimlerin görüşleri ve önerileri rapor hazırlık sürecine dahil edilmiştir.

Sağlık Turizmi Eylem Planı çerçevesinde analiz edilen medikal sağlık turizmine ilişkin potansiyelin ayrıca ele alınması ve analiz edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaçla, Bursa'nın medikal sağlık turizmi alanında mevcut durumunu tespit etmek, değerlendirmek, medikal sağlık turizmi için genel ve hedef ülkeler özelinde stratejiler geliştirmek üzere ilgili akademisyen ve paydaşlarla birlikte çalışılarak Medikal Turizm Sektöründe Stratejik Pazarlama Analizi çalışması hazırlanmıştır. Ayrıca, Bursa'ya en çok sağlık turisti gelen ülkelere tur operatörleri ile sağlık alanında çalışan profesyoneller davet edilerek Bursa'daki sağlık kuruluşlarının tanıtımı amacıyla saha ziyaretleri, ikili iş görüşmeleri, Bursa destinasyon tanıtımı gibi faaliyetleri içeren medikal ve termal turizmine yönelik bir forum düzenlenmiştir. Sağlık turizmi potansiyelinin harekete geçirilebilmesi adına Azerbaycan'dan ve Ukrayna'dan gelen heyetlere Bursa'nın sağlık turizmi konusundaki potansiyeli tanıtılırken sağlık turizmi açısından neden Bursa'nın seçilmesi gerektiği hususunda bilgilendirici faaliyetler düzenlenmiştir.

Sağlık Turizmi Eylem Planında belirlenen öncelik ve hedeflere ulaşılabilmesi amacıyla, 2015 yılında sağlık turizmin geliştirilmesine ilişkin bir Proje Teklif Çağrısı programı hazırlanarak, özellikle sağlık turizmi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin insan kaynaklarının ve kurumsal kapasitelerinin artırılması, hizmet kalitesinin yükseltilmesi, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gibi, sağlık turizmi alanında temel alt yapı yatırımlarından (hardware) ziyade, yumuşak kamu müdahalelerini (software) içeren yatırımların teşvik edilmesi amacıyla toplam 3 Milyon TL'lik kaynak ayrılmış ve kullanılmıştır.

Endüstriyel simbiyoz alanında bölgede oldukça önemli bir potansiyel öngören BEBKA, dengeli mekânsal gelişme ve sürdürülebilir bir büyümenin sağlanabilmesine hizmet etmek üzere firmalar arasındaki iş birliği ve dayanışmayı arttıran, aynı zamanda

işletmelerin rekabet gücünü arttıran ve çevresel etkileri azaltan potansiyel endüstriyel simbiyoz uygulamalarının tespitine yönelik analizlere başlamıştır. Modern uygulamaların yerinde incelenmesi, endüstriyel simbiyoz konusundaki yeni ve farklı uygulamalardan haberdar olunması ve bu suretle uluslararası alanda oluşan bilginin bölgeye taşınmasının sağlanması amacıyla İngiltere’de hükümet tarafından yürütülen Ulusal Endüstriyel Simbiyoz Programı kapsamında bilgi almak ve uygulamaya yönelik tecrübe paylaşımında bulunmak üzere bir Ajans personeli görevlendirilmiştir. Ayrıca Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) ile endüstriyel simbiyoz konusunda çalışmak üzere iş birliği protokolü imzalanmıştır. Çalışmalar kapsamında, bölgedeki endüstriyel simbiyoz potansiyelinin belirlenmesi, sektörler ve firmalar arasındaki iş birliği alanlarının tespit edilmesi, bölgede bir simbiyoz ağının oluşturulması ve uygulamaya yönelik yol haritası ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla ilgili kamu kurumları ve paydaşlarla görüşmeler, toplantılar, çalıştaylar ve firma ziyaretleri gerçekleştirilerek elde edilen veriler analiz edilmiş ve bir fizibilite raporu hazırlanmıştır. Fizibilite raporunda endüstriyel simbiyoz alanında Bursa’da toplam 94 iş birliği potansiyeli tespit edilmiştir(BEBKA FR,2015:22).

Yapılan çalışmalar sonucunda bölgedeki firmaların üretim proseslerine göre örnek olabilecek uygulamalar belirlenmiştir. Gıda ürünleri imalatı prosesinde oluşan atıkların tarım ve hayvancılık sektöründe girdi olarak, Eskişehir ve Bilecik bölgesinde bulunan seramik sektöründe faaliyet gösteren firmaların üretim proseslerindeki atıkların inşaat sektöründe dolgu malzemesi ve tuğla üretiminde olarak kullanılabilmesi, Bursa’da yığılan tekstil firmalarının imalat proseslerinde oluşan atıkların Doğu Marmara’da yığılan firmaların ağaç ve mantar ürünleri imalatına ilişkin üretimlerinde girdi olarak değerlendirilebileceği gibi örnekler tespit edilmiştir. Firmaların girdi maliyetlerini düşüren, hammaddeye ulaşım kolaylığını ve rekabet güçlerini arttıran, aynı zamanda çevresel performansı olumlu yönde etkileyen endüstriyel simbiyoz uygulaması, firmaların kuruluş yeri tercihlerini de etkilemesi ve bu anlamda üretilecek teşvik politikalarının tasarlanması açısından da üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak değerlendirilmektedir.

Firmaların endüstriyel simbiyoz konusunda iş birliği ve dayanışma içinde olabilmelerini temin etmek üzere bir endüstriyel simbiyoz ağı kurulması kararlaştırılmıştır. BEBKA’nın öncülüğünde kurulacak endüstriyel simbiyoz ağı ile kamu kurumları, ticaret ve sanayi odaları, firmalar, üniversiteler, finansörler, medya ve diğer çözüm sağlayıcıları arasında kurulacak bir ara yüz ile potansiyel endüstriyel simbiyoz uygulamalarının

yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. BEBKA, endüstriyel simbiyoz alanında yaptığı bu çalışmalarla İngiltere ve gelişmekte olan ülkeler arasında bilimsel ve teknolojik iş birliğinin desteklenmesi amacıyla hayata geçirilen Newton-Katip Çelebi fonundan maddi destek almaya hak kazanmıştır.

Yerel potansiyelin tespitine yönelik BEBKA'nın yaptığı en önemli çalışmalardan birisi de Uludağ Sürdürülebilir Turizm Planı çalışmasıdır. Uludağ, kış turizminde ülkenin en gözde merkezi olmasına rağmen, sahip olduğu potansiyelin tamamı kullanılamamaktadır. Uludağ'ın hem kış turizmi itibarıyla, hem de sahip olduğu doğal güzelliklerin 4 mevsim boyunca ulusal ve uluslararası anlamda daha verimli şekilde değerlendirilebilmesi açısından uzman bir teknik ekip kadrosuna ve yeterli tecrübeye sahip uluslararası vizyonu olan bir firma ile sözleşme imzalanarak çalışmalara başlanmıştır. Çalışmalar kapsamında dünyanın en başarılı kış turizmi merkezlerinin planlamasını yapan profesyonellerle çalışılarak Uludağ'da bulunan potansiyel global ve vizyoner bir bakış açısıyla harekete geçirilmeye çalışılmaktadır. Hazırlanacak olan plan, diğer kamu kurumlarının yaptığı klasik anlamda bir yerleşim planı çalışması olmayıp, ekonomik, sosyal ve çevresel dengelerin dikkate alınarak Uludağ ve yakın çevresinde turizm olanaklarının dört mevsime yayılması, geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ile Uludağ'ın kış turizminde uluslararası cazibe merkezi olması amacıyla hazırlanacak bir vizyon planıdır. Hazırlanacak olan raporla karar alıcılara, mevcut sorunların tespiti ve çözüm önerileri ile Uludağ'da bulunan yerel potansiyelin ulusal ve uluslararası anlamda harekete geçirilmesine ilişkin değerlendirme ve uygulama önerilerinde bulunulması hedeflenmektedir.

Bölgedeki yerel potansiyeli harekete geçireceği düşünülen bir diğer proje merkezi hükümet tarafından yapımı gerçekleştirilen Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyol projesidir. Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyol projesinin hayata geçmesiyle birlikte 2030 yılına kadar Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri ve çevresinde ortaya çıkabilecek ekonomik etkilerin analiz edilerek bu etkilerin yönetilmesine yönelik bir değerlendirme raporu hazırlanmasına karar verilmiştir. BEBKA'nın liderliğinde hazırlanan ve ilgili kurum ve kuruluşlara öneriler sunulmasını amaçlayan rapor, çalışmanın ihale edildiği uluslararası bir danışmanlık firması tarafından geliştirilen ekonomik etki analizi modeline ve hem bölgesel hem de ulusal paydaşların görüşlerine dayanmaktadır. Raporda, otoyol inşaatının ulusal ekonomide ortaya çıkaracağı etkiler yanında otoyolun kullanıma açılması ile Bursa,

Eskişehir ve Bilecik Bölgesi ekonomisinde ve bölge için kilit sektörler olan otomotiv, tekstil ve turizm sektörlerinde ortaya çıkabilecek ekonomik etkiler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Rapor sonucunda oluşturulan politika ve öneriler, bölgedeki karar alıcıların bilgisine sunulmuş ve gelen öneriler ışığında politikalara son şekli verilmiştir. BEBKA tarafından yürütülen İstanbul-Bursa-İzmir Otoyolu Etki Analizi, bu alanda ülkemizde yapılan ilk çalışma olma özelliğine sahiptir.

3.5. YEREL POTANSİYELİN HAREKETE GEÇİRİLMESİ VE GİRİŞİMCİLİĞİN DESTEKLENMESİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

BEBKA, TR41 Bölgesindeki yerel potansiyelin tespitine yönelik yaptığı çalışmalar sonrasında, bölgede bulunan potansiyelin ulusal ve bölge planındaki gelişme eksenlerine uygun olarak desteklenmesine ve harekete geçirilmesine ilişkin bir takım faaliyetler düzenlenmektedir. Bu faaliyetlerin bir kısmı hem fikir hem de uygulama aşamasında bizzat BEBKA'nın liderliğinde gerçekleştirilen faaliyetler olup bir kısmı ise yerel diğer aktörlerin düzenlediği BEBKA'nın proje ortağı olarak katıldığı faaliyetlerdir.

BEBKA, bölgede faaliyet gösteren başta Ticaret ve Sanayi Odası olmak üzere ilgili diğer paydaşlarla iş birliği halinde Uluslararası Ar-Ge Proje Pazarı Zirvesi ve eş zamanlı olarak Ar-Ge Proje Pazarı Lif ve Polimer Araştırmaları Sempozyumunun düzenleyicileri arasında yer almaktadır. Ar-Ge Proje Pazarı vasıtasıyla tekstil ve konfeksiyon sektörünün yüksek katma değerli üretim yapabilmesi, global pazarlardaki teknolojik yeniliklerden haberdar olunabilmesi ve bölgeye bilgi taşmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Ar-Ge projesi yapmak isteyen sanayi kuruluşlarının temsilcileri, dünyanın birçok ülkesinden akademisyenler ile Ar-Ge merkezleri ve teknopark araştırmacıları bir araya getirilerek Ar-Ge proje destek programlarına ortak proje önerisi sunmaları sağlanmaktadır. Dünyadaki farklı üniversitelerde görev yapan tekstil mühendisleri bölümlerinin başkanları etkinlikler boyunca bir araya gelerek üniversiteler arası iş birliği faaliyetleri gerçekleştirilmektedirler. Geleneksel hale gelen ve her yıl düzenlenen etkinliklere dünyanın birçok ülkesinden proje sunmak üzere gelen 300'ün üzerinde akademisyen ve ticarileştirilebilir projeleri tespit etmek üzere birçok firma temsilcisi katılmaktadır. Birkaç gün süren etkinliklerde dünyanın değişik bölgelerinden gelen akademisyenler etkinlik boyunca konferans ve sempozyumlarda global pazarlarda yaşanan teknolojik gelişmeler ve yeni uygulamalar

hakkında bilgi vermekte, aynı zamanda proje sahipleri ile firma sahiplerinin yüz yüze görüşmelerinin sağlandığı etkinlikler düzenlenmektedir.

Ar-Ge proje pazarı etkinlikleri yerel olarak başlasa da zamanla ülke genelinde farkındalık oluşturarak etki alanını genişletmiş ve ciddi bir potansiyeli harekete geçirmiştir. 2016 yılında 8. kez düzenlenen etkinliklere hazırlık kapsamında Bursa da dahil olmak üzere diğer birçok sanayi şehrinde toplantılar yapılmakta, firma sahiplerinin çağrıldığı bu toplantılarda etkinliğin amacı ve işlevi anlatılmaktadır. Ayrıca dünyanın değişik ülkelerinde bulunan akademisyenlerle aylar öncesinden iletişime geçilerek etkinlik hakkında bilgi verilmekte ve katılımları teşvik edilmektedir. 2009 yılından beri gerçekleştirilen etkinliklerde bugüne kadar toplam 1.600 proje sunulmuş, bu projelerden 135 adedi üniversite-sanayi iş birliği içinde hayata geçirilmiştir(Tekstile Ar-Ge Dopingi, 2017, Nisan). Etkinlikler boyunca sunulan proje özetleri web sitesinde yayınlanmakta, aynı zamanda kitap haline getirilerek tüm kamuoyuyla paylaşılmaktadır.

BEBKA'nın ilgili paydaşlarla iş birliği içinde Bursa Bilim ve Teknoloji Merkezi'nin ev sahipliğinde düzenlediği diğer bir faaliyet olan bilim şenliği, tasarım ve inovasyon uygulamalarını genç nesillere sevdirmeyi amaçlayan geniş katılımlı bir organizasyondur. 2015 yılında düzenlenen faaliyetlerde 10 sivil toplum kuruluşu, 10 bireysel mucit, 10 üniversite kulübü, 9 bilim merkezi, 3 bilim gösteri ekibi proje ve sunumlar gerçekleştirmiştir. Çeşitli bilim ve inovasyon uygulamalarının sergilenmesi amacıyla kurulan 40 atölye çadırında 60 farklı bilimsel atölye uygulaması ile dünyanın en yeni teknolojilerinden örnek tanıtımlar yapılmış, robot yapma ve yazılım ile çalıştırma, model uçak yapımı, arkeolojik kazı alanı çalışmaları gibi pek çok teknoloji tabanlı uygulama örnekleri sunulmuştur(BEBKA FR, 2015:24).

BEBKA tarafından düzenlenen 'Eğlencenin Ötesinde Oyunlaştırma' semineri adı altında ayrı bir faaliyette, Avrupa'nın önde gelen oyun firmalarının rehberliğinde herhangi bir konunun oyunlaştırılarak cazip hale getirilmesine yönelik teknik ve uygulama örnekleri paylaşılmıştır. Eğlencenin ötesinde oyunlaştırma yaklaşımı ve teknikleri ile farklı sektörlerde ürünleri ve hizmetlerin geliştirilmesi, bilginin duyguya dönüştürülmesi, bu süreçte oyun elemanlarının kullanılması oyunun günlük yaşantıya uyarlanması yönünde katılımcılara teknik bilgiler aktarılmıştır.

BEBKA tarafından ilgili paydaşlarla iş birliği halinde düzenlenen Tasarım Zirvesi ile Ev Stil Fuarı, bölgenin sahip olduğu yerel potansiyelin yerli ve yabancı tüm katılımcılara sergilenmesini hedefleyen geniş katılımlı faaliyetler olarak dikkat çekmektedir. Bölgenin, tasarım ve inovasyon vizyonuna katkıda bulunmak amacı ile düzenlenen Tasarım Zirvesi ve Ev Stil Fuarı'na dünyaca ünlü tasarımcılar, firmalar, akademisyenler ve girişimciler katılmaktadır. Zirve kapsamında dünyaca ünlü tasarım firmalarının temsilcileri katıldıkları konferans ve yaptıkları sunumlarda deneyimlerini paylaşmakta, uluslararası bilgi birikiminin bölgeye taşması temin edilmeye çalışılmaktadır.

Ev Stil Fuarı kapsamında Bursa'nın moda ve tasarımda olan yerel potansiyelinin yerli ve uluslararası katılımcılara tanıtılması hedeflenmektedir. İç mekan ve ürün tasarımında sürdürülebilirlik, kullanıcı odaklı tasarım, rekabet stratejileri ve tasarım yönetimi, tasarım ve yerel kalkınma modelleri, deneyim ekonomisinde yenilik ile fark yaratmak ve 3D teknolojisinin tasarım ve inovasyona etkileri üzerine sertifika programları düzenlenmektedir. Ayrıca öğrenciler için, ünlü tasarım firmaları tarafından, ürün eskiz ve çizim, taşıt ve araba eskiz, ürün anlatım teknikleri, karton maket yapımı, silikon kalıp ile maket yapımı, mimari maket yapımı üzerine çalıştaylar, genel katılıma açık olmak üzere 3D print, yaratıcılık ve günlük objeler ve dokunsal ara yüz konulu çalıştaylar gerçekleştirilmektedir. 2015 yılında tasarım zirvesi ile trend sohbetlerine yaklaşık 1700 kişi katılmış, Zirve ve Fuar'ı yaklaşık 23.850 kişi ziyaret etmiştir(BEBKA FR,2015:28).

BEBKA'nın faaliyet gösterdiği TR41 Bölgesi illerinden Eskişehir, animasyon ve dijital sektörde faaliyet gösteren firmaların kümelenme potansiyeline sahip olduğu bir bölge olarak ön plana çıkmaktadır. Eskişehir'de faaliyet gösteren Anadolu Üniversitesi Çizgi Film Bölümü Türkiye'nin ilk animasyon bölümüdür. Ulusal ve uluslararası çapta başarılı olan birçok animasyon tasarımcısı burada yetişmektedir. Animasyon sektörünün ülke genelinde dinamizm kazanmasında Eskişehir'de bulunan animasyon firmalarının önemli rolü bulunmaktadır.

Ajans tarafından animasyon alanında tespit edilen potansiyelin harekete geçirilmesine yönelik bir takım çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda, sektörde faaliyet gösteren firmaların uluslararası pazarlara açılması, global ağlara dahil olması, yeni ve teknolojik gelişmelerin bölgedeki firmalar tarafından öğrenilmesi ve takip edilmesi amacıyla Anadolu Üniversitesinde Çizgi Film Bölümündeki öğretim görevlileriyle

animasyon sektöründe faaliyet gösteren firmalar bir araya getirilmiştir. Üniversite-sanayi iş birliğinin sağlanmasına yönelik olarak kamu kurumları, üniversite ve firma temsilcileri de dahil olmak üzere bölgedeki ilgili tüm paydaşlarla toplantılar gerçekleştirilmiştir. Eskişehir’de animasyon sektöründeki yerel potansiyelin harekete geçirilebilmesi amacıyla BEBKA tarafından organize edilen ve ilki 2014 yılında gerçekleştirilen Animasyon ve Dijital İşler Festivali düzenlenmiştir. Festivalin ikincisi 2015 yılında gerçekleştirilmiş ve her yıl geleneksel hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Festival kapsamında, Eskişehir’de faaliyet gösteren firma sahiplerinin, animasyon ve dijital işler sektöründe yurt dışı pazarlardaki uygulamaların öğrenilmesi ve global ağlara katılımın sağlanması amacıyla, Fransa’nın Annecy kentinde 1960 yılından beri düzenlenen uluslararası animasyon festivaline ilk kez katılımı sağlanmıştır. BEBKA tarafından Annecy’de festival alanında kurulan stantta Eskişehir firmalarının sektörde yaptığı işler tanıtılmış, yabancı muhataplarla ikili görüşme ve anlaşmalara imkân sağlanmıştır. Anadolu Üniversitesi Çizgi Film Bölümünde okuyan başarılı 4 öğrenci ve 4 akademisyen de Annecy’e götürülerek global pazarlardaki yeni uygulamaların yerinde görülmesi ve bölgeye bilgi taşınmasının sağlanması hedeflenmiştir.

BEBKA’nın gerek Animasyon ve Dijital İşler Festivali kapsamında sektörün dinamizminin harekete geçirilebilmesi adına gerekse de sektördeki ilgili paydaşların Annecy’deki fuara katılmalarını sağlayarak global ağlara dahil olmalarını ve bölgeye bilgi taşınmasının teminine yönelik olarak gerçekleştirdiği faaliyetler, modern bölgesel kalkınma süreçlerinde yerel potansiyelin tespiti ve global ağlara katılımın sağlanması adına üzerinde örnek vaka analizi yapılabilecek bir faaliyet olarak dikkati çekmektedir.

TR41 Bölgesi illerinden Bilecik, mermer sektöründe ülke ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. Bilecik mermerleri ulusal ve uluslararası pazarlarda çok iyi tanınmaktadır. BEBKA, Bilecik’in sahip olduğu yerel potansiyelin değerlendirilmesi, Bilecik mermer sektörünün tasarım uygulamaları ile daha katma değerli ürünler üretebilmesi ve global pazarlarda rekabet üstünlüğünün sağlanabilmesini hedefleyerek bir dizi çalışmalar yapmıştır. Faaliyetler kapsamında, yerli ve yabancı tasarımcılardan oluşan 10 kişilik bir ekip kurulmuştur. Tasarımcı ekibiyle yapılan toplantılar ve firma gezileriyle Bilecik tanıtılmış ve Bilecik’teki mermer sektörü analiz edilmiştir. Saha analiz çalışmalarının ardından yapılabilecek tasarım çalışmaları üzerinde fikir alışverişlerinde bulunularak 30

ayrı tasarım çalışmasının gerçekleştirilmesi planlanmış, tasarlanan ürünlerin pazarlanmasına ilişkin stratejiler geliştirilmiştir. Tasarımcı, üretici, akademisyen ve yatırımcıların katılımının sağlandığı bir zirve düzenlenerek Bilecik'te mermer sektörünün gelişimi, tasarım ve pazarlama süreçlerine ilişkin bilgiler paylaşılmıştır.

BEBKA tarafından girişimciliğin yaygınlaştırılması ve girişim sermayesi çalışmalarının teşvik edilmesi kapsamında, British Council ile iş birliği halinde Bursa ve Eskişehir'de yaratıcı girişimcilik eğitici eğitimi ve yaratıcı girişimciler için çalıştay gerçekleştirilmiştir. Çalıştaya, İngiltere Ulusal Bilim, Teknoloji ve Sanat Vakfı (NESTA) Yaratıcı Girişimci Programının geliştiricisi olan girişimcilik ve danışmanlık sektöründe ve yaratıcı ekonomilerde deneyim sahibi yabancı uzmanlar eğitici ve konuşmacı katılım sağlamışlardır. Ayrıca çalıştaya, reklamcılık, mimari, sanat ve antika, zanaat, tasarım, moda, çizgi film, oyun, film, müzik, performans sanatları, yayıncılık, yazılım, televizyon ve radyo gibi yaratıcılık gerektiren sektörlerden birinde yaratıcı bir fikri, ürünü ya da hizmeti olan veya bu sektörlerden birinde iş kurmuş ve 18 aydan kısa süredir ticari faaliyet yürütmekte olan kişiler katılmıştır.

NESTA ve British Council uzmanları tarafından geliştirilen çalışmalar kapsamında düzenlenen eğiticinin eğitimi programına akademisyenler, eğitmenler ve girişimcilik danışmanlarının yanı sıra Bosna Hersek Kalkınma Ajansı'ndan da (REDAH) 3 uzman iştirak etmiştir. Girişimcilik eğitimi programına ise TR41 Bölgesinde ilgili sektörlerde faaliyet gösteren başvurular içinden 30 katılımcı seçilmiştir. 4 gün süren programda katılımcılara yaratıcı girişimcilik metodolojisi ve yaklaşımı, iş fikri ortaya çıkacak ürün veya hizmetin kullanıcılara sağlayacağı faydalar, hedef kitle, fiyatlandırma, pazarlama ve iş planı hazırlama gibi konularında bilgiler verilmiştir(BEBKA FR,2015:26).

Girişimcilik ve ortak iş yapma kültürünün geliştirilmesine katkı sağlayan ve halen günümüzün en yaygın kalkınma araçlarından birisi olarak görülen kooperatifçilik sisteminin doğru anlaşılması ve yönetilebilmesini temin etmek üzere finansman imkânlarının artırılması, sermaye birikiminin sağlanması, yeni istihdam alanları oluşturulması, üretimin artırılması, tarım ve küçük çaplı üretimlerin sanayiye entegrasyonunun sağlanması gibi amaçlarla yerel potansiyelin harekete geçirilmesi ve atıl kaynakların ekonomiye katılmasının sağlanmasını temin etmek üzere bölgedeki ilgili paydaşların katıldığı panel ve çalıştaylar düzenlenmiştir.

Girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesi ve inovasyon uygulamalarının teşvik edilmesi amacıyla BEBKA tarafından hayata geçirilmesi planlanan faaliyetler üzerinde ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Öncelikle TR41 Bölgesinde melek yatırımcı ağının oluşturulması, girişim hızlandırma ve inovasyon odaklı mentörlük programlarının uygulanması hedeflenmektedir. Melek yatırımcı ağının oluşturulabilmesi için bölgede mevcut durum analizi yapılması ve melek yatırımcı potansiyeli olan yatırımcıların bilgilendirilerek oluşturulan ağa dahil olmalarının sağlanması, ardından akreditasyon çalışmalarına başlanması planlanmaktadır(BEBKA ÇP,2016:32).

Mentörlük programında bölgede büyüme potansiyeli taşıyan, Ar-Ge ve inovasyon yönetim kapasitesini güçlendirmek isteyen girişimci ve KOBİ'lerin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Uluslararası standartlara ve bölgenin ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanan mentörlük programında BEBKA öncülüğünde bir danışmanlık mekanizmasının tesis edilmesi hedeflenmektedir. Program için öncelikle konular belirlenecek, program kapsamında çeşitli sektörlerde mentörlük yapacak deneyimli kişilerden mentör havuzu oluşturulması ve belirlenen kriterlere uyan iş fikirlerinin bu mentörler ile çalışma imkânı bulmaları sağlanacaktır. Belirlenen kriterler doğrultusunda bölgeden seçilecek iş fikirlerinin uygun mentörlerle eşleştirilerek yönetim kapasitelerinin ve rekabetçiliklerinin artırılması hedeflenmektedir.

Son yıllarda Türkiye'de Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yapılan çalışmalar sonucunda kamu-üniversite-sanayi iş birliğinde (KÜSİ) aktörler arasındaki sinerjiyi maksimize ederek kamu-üniversite-sanayi iş birliğini ulusal inovasyon ekosisteminde işler hale getirme ve ülke sanayisini rekabet gücü ve katma değeri yüksek yenilikçi ürünler üretebilen ileri teknoloji ağırlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturma vizyonu benimsenmiştir. Bu vizyonu gerçekleştirmek amacıyla tüm illerde KÜSİ Planlama ve Geliştirme Kurulları oluşturulmuştur. Ayrıca eşzamanlı olarak yapılan çalışmalarla Türkiye'de Ar-Ge yapma kapasitesi olan tüm firmalar tespit edilmiş, Türkiye'nin ithal ettiği ancak ülke içinde mevcut teknolojik alt yapıyla üretimi yapılabilecek ara mallarına ilişkin detaylı raporlar hazırlanmıştır.

TR41 Bölgesinde faaliyet göstermek üzere oluşturulan KÜSİ il heyetinde bölgedeki üniversite temsilcileri, destek veren kamu kurumları ve BEBKA bulunmaktadır. KÜSİ il heyeti, firmaların geliştirmekte olduğu projeler ve geleceğe ilişkin planlar hakkında bilgi

almak, bu projelerin gerek merkezî gerek bölgesel kurumlar tarafından uygulanan teşvik mekanizmalarıyla desteklenme olasılıkları hususunda bilgilendirmede bulunmak, verilen teşviklerin firmalar açısından faydalarını ortaya koymak, dolayısıyla firmaları Ar-Ge yapmaları hususunda teşvik etmek amacıyla belirli bir haftalık program dahilinde bölgede faaliyet gösteren ve Ar-Ge yapma kapasitesi olan tüm firmaları yerinde ziyaret etmektedir.

Bursa KÜSİ il heyeti tarafından 2016 yılının ilk yarısında Bursa’da gerçekleştirilen firma ziyaretlerinin sayısı 80’i aşmıştır. Bu ziyaretlerde firmalar tarafından Uludağ Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi kanallıyla kurulması kararlaştırılan Ar-Ge merkezi sayısı 6’ya ulaşmıştır. Ayrıca, ziyaret edilen firmalar, KOBİ’ler için tasarlanan, 60’tan fazla ülkede 600’den fazla üye organizasyondan oluşan, üye organizasyonlar arasında ticaret sanayi odaları, teknoloji merkezleri ve araştırma enstitüleri bulunan dünyanın en büyük global destek ağı olan Avrupa İşletmeler Ağı (Enterprise Europe Network) hakkında bilgilendirilerek firmaların global olarak iş birliklerinin geliştirilmesini amaçlayan bu ağa dahil olmaları teşvik edilmektedir. Her yıl 70 bin uluslararası iş toplantısının organize edildiği bu iş birliği ağında KOBİ’lere 17 farklı sektör özelinde ortaklık olasılıkları araştırılarak danışmanlık hizmeti verilmektedir.

Bursa’da gerçekleştirilen KÜSİ çalışmalarının, firmaların üretecekleri projelere destek almaları açısından farklı kamu kurumlarının sahip oldukları finansal destek mekanizmaları hakkında farkındalıklarının sağlanması, Ar-Ge uygulamalarının yaygınlaştırılması, bölgedeki firmaların global ağlara dahil olmaları sayesinde uluslararası iş birlikleri ve ortaklıklarının artması, global pazarlarda bulunan bilginin bölgeye taşmasının sağlanması açılarından oldukça verimli sonuçlar ürettiği gözlenmektedir.

3.6. ULUSLARARASI AĞLARA KATILIM VE BİLGİ PAYLAŞIMI

BEBKA, TR41 Bölgesindeki firmaların global pazarlardaki yeniliklerden haberdar olmalarını sağlama adına bir takım faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetlerin bir kısmı bizzat Ajansın uluslararası ağlara dahil olması suretiyle global bilginin Ajans vasıtasıyla bölgeye taşmasının sağlanması, bir kısmı ise bölgedeki firmaların global ağlara dahil olmalarını teşvik etmesi suretiyle bilginin doğrudan firmalar yoluyla bölgeye taşmasının temin edilmesidir.

BEBKA, uluslararası ağlara dahil olarak iş birliklerini geliştirme amacıyla Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği (EURODA) ile Dünya Yatırım Tanıtım Ajansları Birliği’ne

(WAIPA) üye olmuştur. EURODA vasıtasıyla Avrupa'daki diğer Kalkınma Ajansları ile temasa geçilmesi ve belirli alanlarda iş birliği yapılması hedeflenmiştir. Bu amaçla EURODA'nın düzenlediği konferans, bilgilendirme, sempozyum gibi programlara iştirak edilerek sürekli bilgi alışverişinde bulunulmaktadır. Bu bağlamda, yatırım destek ofisleri ile yerli ve yabancı yatırımcılara karşılaştıkları sorunların çözümünde destek veren BEBKA, WAIPA üyeliğiyle TR41 Bölgesine doğrudan yabancı yatırımcı çekmek ve bölgeyi yabancı yatırımcılara tanıtmak için 162 ülkenin içinde bulunduğu bir iş birliği ağına dahil olmuştur.

BEBKA, Almanya'da faaliyet gösteren Hessen Kalkınma Ajansı (Hessen Trade&Invest) ve Bosna-Hersek'te faaliyet gösteren REDAH Kalkınma Ajansı ile iş birliği protokolü imzalamıştır. Protokol kapsamında, ticaret ve yatırım fırsatları konusunda bilgi paylaşımı, firmalar arası ilişkilerin artırılması, bölgesel kalkınma alanında tecrübe paylaşımı ve enerji, turizm, çevre, Ar-Ge ve inovasyon konularında iş birliği yapılmasına ilişkin ortak çalışmalar yürütülmektedir. Örneğin Bursa'ya gelen heyet ile Bursa Deri İhtisas Organize Sanayi Bölgesi ziyaret edilerek, Hessen'de Offenbach şehrinde bulunan deri imalat sektörü ile bu bölge arasında bölgesel iş birliği fırsatları değerlendirilmiştir. Ayrıca Almanya'da faaliyet gösteren Kuzey-Ren Vestfalya Yatırım Ajansı (NRW Invest) ile Bursa'da öne çıkan sektörlerde yenilikçilik ve enerji verimliliği konularında iş birliği sağlanması ve firmalar arasında teknoloji transferi olanaklarının araştırılması kararlaştırılmıştır. Yine Almanya'da bulunan Aachen Belediyesi, Aachen Ticaret ve Sanayi Odası ile Aachen İnovasyon ve Teknoloji Transferi Merkezi temsilcileri Bursa'da ağırlanarak bölgedeki potansiyel yatırım fırsatları hakkında bilgilendirilmişlerdir.

Baden Württemberg Eyaletinde faaliyette bulunan Kalkınma Ajanslarının oluşturduğu heyete Bursa'da TR41 Bölgesinin potansiyeli ve yatırım fırsatları tanıtılmış, bölgesel iş birliğinin sağlanması ve geliştirilmesi açısından iş birliği yapılması kararlaştırılmıştır. Almanya Mittlerer Niederrhein Bölge Sanayi Odası (IHK Mittlerer Niederrhein) üyesi olan Alman sanayiciler ve iş adamları, Kalkınma Ajansı temsilcileri ve üst düzey yöneticilerden oluşan heyet Bursa'da ağırlanarak yatırım ortamı tanıtılmış, bölgedeki firmalarla iletişime geçmeleri ve ticari iş birliği faaliyetleri yapmaları hususunda gereken bağlantılar sağlanmıştır.

Bosna-Hersek'te yazılım sektöründe faaliyet gösteren firma temsilcilerinin Bursa'da bilişim sektörü temsilcileri ve ilgili paydaşlar ile yüz yüze görüşmeler yapmaları ve fikir alışverişinde bulunmaları temin edilmiştir. Yapılan görüşmelerde Bursa'da yapılabilecek muhtemel yatırımlar ve çeşitli iş birliği modelleri görüşülmüştür. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde ekonomi bölümünde okuyan öğrenci topluluğuna Bursa'da ev sahipliği yapılarak bölge ekonomisi hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Barselona Kalkınma Ajansı (ACTIVA) ile yapılan görüşmelerde iş geliştirme ve kuluçka merkezleri uygulamasının benzerinin bölgemizde de gerçekleştirilebilmesine ilişkin uygulama örneği incelenmiştir. Endülüs İnovasyon ve Kalkınma Ajansı (IDEA) ile KOBİ'lerde inovasyon kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik yaptıkları çalışmalar ve teknoparklar yoluyla firmalara sundukları destekler hakkında toplantılar yapılmış, iyi uygulama örnekleri hakkında bilgi paylaşımında bulunulmuştur. İspanya Galiçya İş Adamları Platformu (PEXGA) ile toplantılar yapılarak bölgemizdeki potansiyel ve yatırım ortamı hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Bölgesel kalkınma konusunda en önemli başarı örneklerinden biri olarak gösterilen Emilia Romagna Bölgesi'nde faaliyet gösteren Emilia Romagna Bölgesi Kalkınma Ajansı (ERVET) ile toplantı yapılarak, TR41 Bölgesi ile Emilia Romagna Bölgesi'nde bulunan sektörlerin benzerlikleri masaya yatırılmış, karşılıklı iş birliği fırsatları ve örnek olabilecek uygulamalar değerlendirilmiştir.

Bursa'da gerçekleştirilen iş forumu kapsamında dünyanın farklı ülkelerinden gelen 80 firma temsilcisi bölgedeki firma temsilcileriyle buluşturulmuştur. Forum kapsamında yapılan yüz yüze görüşmelerde potansiyel iş birlikleri ve ortaklıklar hakkında görüş alışverişinde bulunulmuştur. Ayrıca turizm potansiyelinin harekete geçirilebilmesi için 17 Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesinden seyahat acentesi, tur operatörü, yatırımcı ve medya mensubu olmak üzere 155 kişilik heyet Bursa'ya getirilerek bölgedeki ilgili yerel aktörlerle buluşturulmuştur. Bursa'nın sahip olduğu turizm potansiyelini tanıtıcı bir program dahilinde 2 gün süren bir Bursa gezisi etkinliği gerçekleştirilmiş, Bursa'nın tur destinasyonlarına dahil edilmesi hususunda görüşmeler yapılmıştır.

BEBKA, hem bölge illerinin potansiyelini ulusal ve uluslararası alanda tanıtmak hem de bölgedeki yatırımcıların global piyasalardaki yeniliklerden haberdar olabilmelerini sağlamak üzere yurt içinde ve yurt dışında düzenlenen önemli fuarlara katılım sağlamaktadır. 1966 yılından beri düzenlenen ve 180'den fazla ülkeden gelen 170 binin

üzerinde ziyaretçinin katıldığı ITB Berlin turizm fuarı, IMTEC Dubai uluslararası sağlık turizmi fuarı ve ATM Dubai turizm fuarı, 80 binden fazla ziyaretçinin katıldığı WTM Londra turizm fuarı, Cercaie (Bologna) seramik ve Marmomacc (Verona) mermer fuarları bunlardan birkaçıdır. TR41 Bölgesindeki merkez ve çevre bölgelerin sahip oldukları yerel potansiyelin uluslararası alanda tanıtılması, yerel firmaların global piyasalardaki yeniliklerden haberdar ve üretim ağlarına dahil olmaları, iş birliği faaliyetlerinin geliştirilmesi ve ortak hareket etme bilincinin arttırılmasına yönelik olarak ilgili fuarlara firma temsilcileri götürülerek firmaların içinde buldukları patika bağımlılığından ve negatif kilitlenmeden kurtulmaları hedeflenmektedir.

4. BEBKA TARAFINDAN SAĞLANAN FİNANSAL DESTEKLER

BEBKA'nın farklı destek mekanizmaları içinde en çok kullandığı mekanizma Proje Teklif Çağrısı yöntemidir. BEBKA tarafından kullanılan destek mekanizmalarına ayrılan hibe bütçeleri bazında bakıldığında PTÇ yöntemiyle sağlanan desteklerin diğer destek yöntemlerine nazaran oldukça ağır bastığı gözlenmektedir. BEBKA tarafından 2016 yılına kadar PTÇ yöntemi kullanılarak sözleşmesi imzalanmış finansal destek tutarı toplamı yaklaşık 93 Milyon TL, GÜdümlü Proje yöntemi kapsamında sözleşmeye bağlanan finansal destek tutarı toplamı 17,5 Milyon TL'dir (BEBKA Portfolyo, 2016:33). Teknik Destek ve Doğrudan Faaliyet Desteği yöntemleri kullanılarak desteklenen projeler ise göz ardı edilebilecek kadar düşüktür.

BEBKA, faaliyete geçtiği 2009 ile 2016 yılları arasında, 2013 yılı hariç olmak üzere her yıl PTÇ yöntemini kullanarak bölgesel kalkınmaya ilişkin toplam 5 mali destek programı yürütmüştür. BEBKA'nın gerçekleştirdiği ilk PTÇ, 2010 yılında çağrısı yapılan toplam 12 Milyon TL hibe bütçesine sahip Sanayi ve Turizmde Rekabet Gücünün Arttırılması mali destek programıdır. Bu mali destek programının amacı TR41 Bölgesinin sanayi ve turizm sektörlerinde yaratılan katma değer arttırılması ve bölgenin küresel ölçekte rekabet edebilirliğinin sağlanmasıdır. Özellikle Ar-Ge ve inovasyon kapasitesinin arttırılması, ileri teknolojiye dayalı ve katma değerli yeni ürünlere geçilmesi, verimliliğin arttırılması, bölgeye özgü turizm çeşitliliğinin geliştirilmesi, etkin tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yürütülmesi ve sektördeki hizmet kalitesinin arttırılması yoluyla mevcut turizm potansiyelinin en üst düzeyde değerlendirilmesi hedeflenmiştir (BEBKA BR, 2010).

Bu mali destek programına TR41 Bölgesinden toplam 297 başvuru gelmiş, 66 proje destek almaya hak kazanmış, 62 proje desteklenmiştir(BEBKA Portfolyo,2016:40).

2011 yılında ilan edilen finansal destek programı, toplam 16 Milyon TL hibe bütçesine sahip Çevre ve Enerji, Ar-Ge ve Yenilikçilik, Sosyal Kalkınma başlıklı mali destek programıdır. Bu mali destek programının amacı TR41 Bölgesinin Ar-Ge ve yenilikçilik alanlarında kapasite ve iş birliğinin geliştirilmesi ile bölgenin küresel ölçekte rekabet edebilirliğinin sağlanması, bu amaçla KOBİ'lerin uluslararası rekabete açık olabilmeleri için ürünlerinin ticarileştirilmesi hususunda kapasitelerinin güçlendirilmesi, Ar-Ge ve inovasyon alanında ortak kullanıma yönelik altyapının oluşturulması veya var olan altyapının geliştirilmesi, kamu hizmetlerinde yenilikçi uygulama ve süreçlerin geliştirilmesi; çevre ve enerji ile ilgili olarak çevresel kirliliğin önlenmesi, mevcut kontrol ve arıtma tesislerinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, enerji verimliliğinin artırılması ve yenilenebilir enerjiye geçişin sağlanması ile sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunulması; sosyal kalkınma alanında ise engelli, kadın ve yaşlıların yaşam kalitelerinin artırılması, hayatın tüm alanlarına katılımlarının sağlanması, özellikle kadınların ekonomik hayata etkin katılımlarının desteklenerek sosyoekonomik statülerinin güçlendirilmesidir(BEBKA BR, 2011). Bu mali destek programına TR41 Bölgesinden toplam 368 başvuru gelmiş, 63 proje desteklenmiştir(BEBKA Portfolyo,2016:38).

2012 yılında ilan edilen finansal destek programı, toplam 20 Milyon TL hibe bütçesine sahip Sürdürülebilir Sanayi, Turizm Tanıtım ve Turizme Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı mali destek programıdır. Bu mali destek programının amacı TR41 Bölgesinde Ar-Ge ve yenilikçiliği, ortak çalışma ve iş birliği alanlarını geliştirerek bölgenin rekabetçi konumunun çevre dostu bir anlayışla güçlendirilmesi, bu amaçla Ar-Ge, inovasyon, verimlilik ve kalite odaklı gelişmesine, bilgi ve teknoloji üretimine, işgücü niteliğinin artırılmasına yönelik işbirliklerinin ve ortak kullanım alanlarının kurulması ve geliştirilmesi, sanayi kaynaklı çevre kirliliğini azaltmaya yönelik tesislerin yapılması ve mevcut tesislerin kapasitelerinin artırılmasıdır. Turizm ile ilgili olarak ise bölgedeki turizm imkânlarının etkin ve yenilikçi yöntemlerle tanıtılarak bölgenin cazibe merkezi haline getirilmesi, turizmin çeşitlendirilmesi, yaygınlaştırılması ve bölgedeki turizm potansiyelinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla turizme yönelik tarihi, kültürel ve doğal miras envanterinin tespiti, elektronik ortamda tanıtım ve erişiminin sağlanması, bölgenin doğal, tarihi, kültürel varlıklarının ve turizm imkânlarının ulusal ve uluslararası

alanlarda tanıtılması, turizm imkânlarının ve erişilebilirliğin artırılmasına yönelik yeni teknolojilerin ve yenilikçi uygulamaların geliştirilmesi ve kullanılması mali destek programının öncelikleri olarak belirlenmiştir(BEBKA BR, 2012). Bu mali destek programına TR41 Bölgesinden toplam 82 başvuru gelmiş, 33 proje desteklenmiştir(BEBKA Portfolyo,2016:37).

2014 yılında ilan edilen finansal destek programı, toplam 50 Milyon TL bütçeye sahip İş Birliği ve Gelişim, Çevre Dostu Üretim, Çevre ve Sosyal Kalkınmaya Yönelik Küçük Ölçekli Alt Yapı, Kırsalda Ekonomik Gelişim mali destek programıdır. Birbirinden ayrı 5 paket halinde tasarlanan bu mali destek programının amacı TR41 Bölgesinde ortak çalışma kültürü ve işbirliklerinin geliştirilmesi, üretim faaliyetlerinden kaynaklanan çevresel etkilerin azaltılması, kaynak ve enerji kullanımındaki verimliliğin artırılması yoluyla çevre dostu üretime geçişe katkı sağlanması, hizmet ve erişim altyapısını geliştirerek dezavantajlı grupların yaşam kalitesini ve sosyal hayata katılımlarının artırılması, kırsal alanlarda tarım ve sanayi iş birliğinin güçlendirilmesi ve tarım dışı faaliyetler ile ekonomik çeşitliliğin sağlanarak gelir artışına katkı sağlanmasıdır(BEBKA BR, 2014). 2014 yılında çıkılan ve toplam 50 Milyon TL hibe bütçesi olan bu mali destek programı paketlerinin tamamına TR41 Bölgesinden toplam 200 başvuru gelmiş, 63 proje desteklenmiştir(BEBKA Portfolyo,2016:36).

2015 yılında ilan edilen finansal destek programı, toplam 15 Milyon TL hibe bütçesine sahip Sağlık Turizminin Geliştirilmesi ve Kırsalda Ekonomik Gelişim mali destek programıdır. Bu mali destek programının amacı TR41 Bölgesinde var olan sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılarak, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ile sağlık turizminin geliştirilmesi; kırsal alanlarda tarım ve sanayi iş birliğinin güçlendirilmesi ve tarım dışı faaliyetler ile ekonomik çeşitliliğin ve gelir artışının sağlanmasıdır. Programın hedefine ulaşması için belirlenen öncelikler; bölgede sağlık turizmi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin insan kaynaklarının ve kurumsal kapasitelerinin artırılarak sağlık turizmi alanındaki hizmet kalitesinin yükseltilmesi, sağlık turizmi kapsamında tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesidir. Kırsalda ekonomik gelişim ile ilgili olarak belirlenen öncelikler ise; TR41 bölgesi kırsalında üretilen tarım ürünlerinin katma değerlerinin ve pazarlama imkânlarının artırılması, tarım işletmelerinde ve tesislerinde yürütülen tarımsal faaliyetlerde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması, tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin

geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesidir. Bu mali destek programına TR41 Bölgesinden toplam 121 başvuru gelmiş, 49 proje desteklenmiştir(BEBKA BR, 2015).

Sonuç olarak; BEBKA 2009-2015 yılları arasındaki dönemde 14 farklı başlıkta toplam 5 kez PTÇ ilanına çıkmıştır. Bugüne kadar, her destek ilanından sonra destek programlarının etkin duyurusunun yapılabilmesi ve proje yazma kültürünün geliştirilmesi amacıyla Ajans uzmanlarının eğitici olarak görev aldığı yaklaşık 3000 kişiye proje yazma eğitimi verilmiş, 7100 kişiye proje destekleri hakkında bilgilendirme toplantıları yapılmıştır. Proje teklif çağrılarında tamamı TR41 Bölgesinden olmak üzere toplam 1068 proje başvurusu gelmiş, bunlardan 270'i desteklenmiştir. Proje teklif çağrıları destek bütçeleri toplamı 113 Milyon TL'dir. Değerlendirme süreçlerinden sonra başarılı bulunarak desteklenmeye hak kazanan ve sözleşmeye bağlanan projelere ilişkin toplam destek tutarı ise yaklaşık 93 Milyon TL olarak gerçekleşmiştir. BEBKA tarafından desteklenen projeler kapsamında, yararlanıcılar tarafından harcanan eş finansman tutarları da dahil olmak üzere tamamı TR41 Bölgesinde toplam 150,5 Milyon TL'lik bir yatırım hayata geçirilmiştir(BEBKA Portfolyo,2016:34).

5. BEBKA FİNANSAL DESTEK MEKANİZMALARININ ETKİNLİĞİ

2009-2015 yılları arasında BEBKA tarafından yürütülen toplam 5 PTÇ'de Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinde faaliyet gösteren 131 kâr amacı güden, 179 kâr amacı gütmeyen olmak üzere toplam 311 firma/kurum hibe almaya hak kazanmıştır. Bunlardan bir kısmı proje başlamadan ya da başladıktan bir süre sonra sözleşme imzalamaktan feragat etmişler ya da sözleşmeleri çeşitli gerekçelerle fesih olmuştur. Bu çalışmada analiz edilen destekler BEBKA'nın PTÇ yöntemiyle sağladığı finansal destekler olup GÜdümlü Proje desteği, Teknik Destek, Doğrudan Faaliyet Desteği ve bugüne kadar uygulanmayan Faizsiz Kredi Desteği gibi diğer destek mekanizmaları da analiz kapsamı dışında tutulmuştur.

Uluslararası denetim ve danışmanlık firmalarından Ernst&Young (EY), BEBKA'nın 2010, 2011 ve 2012 yılları mali destek programları çerçevesinde desteklediği projelerin bölgesel kalkınma sürecinde yaptığı etkilerin analizine ilişkin 2014, 2015 ve 2016 yıllarındaki desteklerin etkilerini ölçtüğü üzere 3 ayrı rapor hazırlamış olup bu raporların sonuçlarından da yararlanılmıştır. Ayrıca, Devlet Denetleme Kurulu'nun Kalkınma Ajansları hakkında yapmış olduğu araştırma ve incelemeler neticesinde 2012

yılında hazırladığı Türkiye'nin Kalkınma Ajansları Uygulamasının Değerlendirilmesi konulu rapor sonuçlarından da faydalanılmıştır.

5.1. VERİLERİN TOPLANMASI, ANALİZ VE DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ

BEBKA'nın sunduğu finansal destek mekanizmalarının etkinliğini ele alan çalışmanın metodolojisi, yararlanıcılarla yapılan anket çalışması ve yazılı birincil ve ikincil bilgi kaynaklarından elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi ekseninde kurgulanmıştır. Anket sürecinin objektif ve bağımsız bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için İstanbul merkezli bir araştırma şirketi ile birlikte çalışılmıştır. Anket çalışmaları öncesinde BEBKA'nın ve finansal destek programlarının arka planı ile ilgili belgeler incelenmiş, ilgili mevzuat, bölge planı, program başvuru rehberleri ve ekleri, program kapanış raporu, desteklenen projelere ilişkin BEBKA tarafından tutulan kayıtlar analiz edilmiştir.

Çalışmanın en önemli aşamalarından biri olarak yapılan anket çalışması kapsamında, BEBKA'nın 2019-2015 yılları arasında PTÇ usulüyle gerçekleştirdiği mali destek programları çerçevesinde destek almaya hak kazanan 131 KOBİ ve bunlara ilişkin bilgiler içeren uzun bir liste hazırlanmıştır. Listedeki KOBİ sayısı, büyük kısmı projelerden feragat eden veya projeleri feshedilenlerin çıkarılmasından sonra 95'e indirilmiştir. Bu elemelerde, sayılara az da olsa, BEBKA'dan destek alan ancak çok küçük ölçekte faaliyet gösteren ve kurumsal olmayan yararlanıcılar da (bireysel seracılar gibi) filtre edilmiştir. Anket stoğu olarak kabul edilen listedeki 95 KOBİ'nin tamamı telefonla aranarak suretiyle anket çalışması gerçekleştirilmiştir. 50 firma sorulara cevap vermiştir. Dolayısıyla BEBKA'nın ilk kurulduğu 2009 yılından 2015 yılına kadarki 6 yıllık sürede 5 ayrı mali destek programı çerçevesinde finansal destek sağlanan KOBİ'lerin yaklaşık yarısının ankete katılımları sağlanmıştır.

Anket soruları, Kalkınma Ajanslarının BEBKA özelinde bölgesel kalkınmaya olan etkilerinin belirlenmesine yönelik olarak Thünen'den YEC'e kadar bölgesel kalkınma hususunda teorik düzlemde ele alınan ve tezin ilk iki bölümünde özetlenen çalışmalar baz alınarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla her soru, BEBKA'nın bölgesel kalkınma sürecinde bugüne kadar en çok uyguladığı finansal destek mekanizmasının (Proje Teklif Çağrısı usulü), bölgesel kalkınma literatürünün önerdiği ve günümüzde birçok devlet tarafından uygulanmakta olan modern bölgesel kalkınma politikalarıyla ne kadar uyumlu olduğunun ortaya çıkarılması için tasarlanmıştır.

Bu çerçevede toplam 26 sorudan oluşan anket, ilk yerleşim teorilerinden YEC eksenine kadarki süreçte bölgesel kalkınma politikalarının amaçları ve ortaya çıkan engeller açısından ön plana çıkan merkezci ve merkezkaç kuvvetler etrafında şekillendirilmiştir. Literatürün İngilizce olması dolayısıyla kavramların mümkün olan en yakın tercümesi kullanılmıştır. Bu kavramlar; teknolojik yenilik (innovation effect), bilgi taşmaları (knowledge spillovers), beşeri sermaye ve yaparak öğrenme (labor capital & learning by doing), yerel potansiyelin harekete geçirilmesi ve rekabetçi yanların öne çıkarılması (accelerating local potential & competitiveness), bürokratik engeller (political replacement), yetki paylaşımı ya da yaygınlaştırılması (decentralization), aşağıdan yukarıya yönlü kalkınma politikaları (bottom-up), Kalkınma Ajanslarının asıl fonksiyonları (hardware-software-orgware), sosyal fayda içerikli yatırımların önceliği (public utilities), koordinasyon (coordination), ekonomik faaliyetlerin belirli bölgelere yığılması ve kümelenmesi (agglomeration & clustering), beşeri sermaye hareketliliği (labor mobility), yeni kurulan firmalar (spinoff), koordine edici kurumlara olan güven (trustability), negatif kilitlenme ve patika bağımlılığı (lock-in & path dependency), global ağlara erişim (global network), üniversitelerle iş birliği (coordination with universities), kamu girdisi (public input), sürdürülebilirlik (sustainability) ve çarpan etkisi (multiplier effect) olarak ortaya konabilir.

5.2. DESTEK VERİLEN KOBİ'LERİN SEKTÖREL ANALİZİ

Anket stoğunu oluşturan KOBİ'lerin faaliyet gösterdikleri sektörler incelendiğinde (Tablo 3), destek alan firmaların %22'sinin makine imalat sektöründe faaliyet gösterdikleri, bu firmaların tamamının Bursa ve Eskişehir'de faaliyet gösteren firmalar oldukları görülmektedir. Destek verilen Bilecik'teki firmalar ise mermer ve seramik sektörü ile tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Otomotiv sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin neredeyse tamamı Bursa'da faaliyet gösteren firmalardan oluşmaktadır. Bursa'da tekstil sektörü lokomotif sektörler arasında yer almasına rağmen bu alanda desteklenen firma sayısı çok azdır. Bu yönüyle, proje yazma kapasitesi yüksek olan nispeten kurumsallaşmış sektörlerde faaliyet gösteren firmaların BEBKA desteklerinden daha çok faydalandıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 3: Destek Verilen KOBİ'lerin Faaliyet Gösterdiği Sektörler

Sektör	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Toplam	Yüzde
Makine	14	7		21	22%
Tarım	6	2	2	10	11%
Otomotiv	8	1		9	9%
Ambalaj ve Atık Geri Dönüşüm	5	3		8	8%
Mermer ve Seramik	1	3	3	7	7%
Sağlık	4	3		7	7%
Metal	4	2		6	6%
Mobilya	4	1		5	5%
Gıda	3	1		4	4%
Kimya	3		1	4	4%
Savunma ve Havacılık		3		3	3%
Et Ürünleri	1	1		2	2%
Tekstil	2			2	2%
Cam		1		1	1%
Ev ve Servis Ekipmanları	1			1	1%
Kalıp	1			1	1%
Mühendislik		1		1	1%
Raf Sistemleri	1			1	1%
Yalıtım ve Ambalaj	1			1	1%
Yapı İnşaat		1		1	1%
Toplam:	59	30	6	95	

Anket stoğunu oluşturan KOBİ'lerin desteklendikleri alanlara bakıldığında (Tablo 4), firmaların %63'ünün sanayi ve ar-ge konulu projeler ile destek aldığı görülmektedir. Yine bu projelerin büyük bir kısmı Bursa ve Eskişehir'de faaliyet gösteren firmalara ait projelerdir.

Tablo 4: Verilen Desteklerin Konularına İlişkin Dağılımı

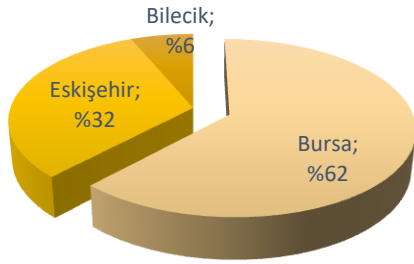
Destek Konusu	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Toplam	Yüzde
Sanayi	17	15	1	33	35%
Ar-Ge	20	5	2	27	28%
Çevre Dostu Üretim	12	5	1	18	19%
Çevre ve Enerji	5	2	1	8	8%
Sağlık Turizmi	3	3		6	6%
Kırsal Kalkınma	1		1	2	2%
Turizm	1			1	1%
Toplam:	59	30	6	95	

5.3. FİNANSAL DESTEK MEKANİZMALARININ ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRMESİ

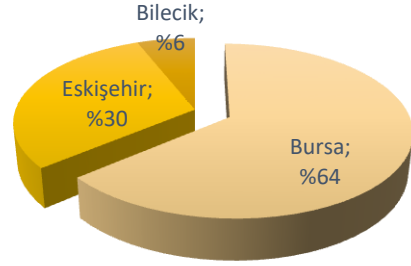
2009-2015 yılları arasında BEBKA'nın finansal olarak desteklemiş olduğu Bursa, Eskişehir, Bilecik illerinde ankete cevap veren 50 KOBİ'nin illere göre dağılımı ile toplam anket stoğunu oluşturan 95 KOBİ'nin illere göre dağılımı (Şema 4) birbirinin neredeyse aynıdır. Dolayısıyla ankete cevap veren 50 KOBİ'nin anket stoğunun tamamını temsil ettiği ifade edilebilir.

Şema 4: 2009-2015 Yılları Arasında Finansal Destek Alan KOBİ'lerin İllere Göre Dağılımı

Anket Stoğu Toplamı (95 KOBİ)

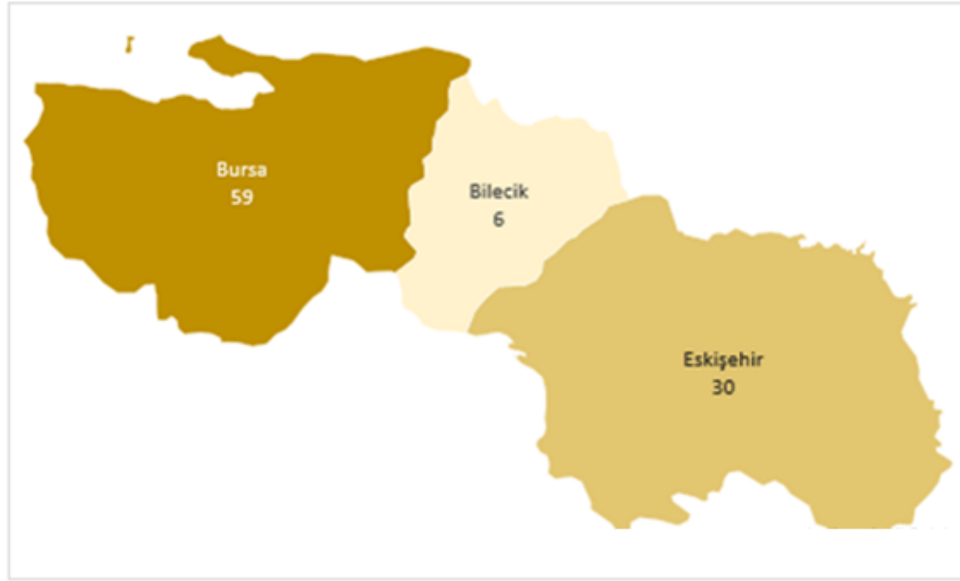

Ankete Katılım (50 KOBİ)

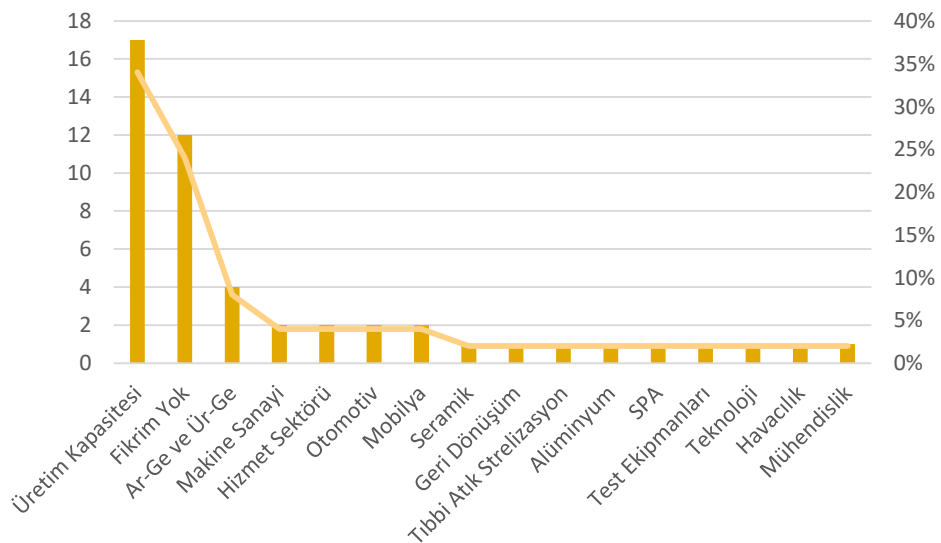
BEBKA'dan destek alan ve aynı zamanda anket stok rakamını oluşturan 95 KOBİ projesinin illere göre dağılımına bakıldığında (Şema 5), en çok projenin ekonomik faaliyetlerin en çok yığıldığı Bursa'da gerçekleştiği görülmektedir. Dolayısıyla, BEBKA finansal destek mekanizmalarının ekonomik olarak faaliyetlerin yığıldığı bölgelerdeki aktiviteleri daha çok desteklediği, bu yönüyle ekonomik faaliyetlerin belirli mekânlara yığılmasını arttırarak merkezci bir özellik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Şema 5: 2009-2015 Yılları Arasında Finansal Destek Alan KOBİ'lerin Merkez ve Çevre Dağılımı

Ankete cevap veren 50 KOBİ'den elde edilen verilere göre, finansal destek alan firmaların yürüttükleri projelerin ana faaliyetlerine bakıldığında (Şema 6), firmaların yarıya yakınının üretim kapasitesini arttırmak için proje yazdığı anlaşılmaktadır. Bölgede sanayinin yığıldığı şehirler sırasıyla Bursa, Eskişehir ve Bilecik'tir. Dolayısıyla BEBKA destekleri, proje faaliyetlerinin ana konuları açısından değerlendirildiğinde ekonomik faaliyetlerin belirli bölgelere yığılmasını teşvik etmektedir.

Şema 6: 2009-2015 Yılları Arasında Desteklenen Projelerin Ana Faaliyetlerinin Dağılımı

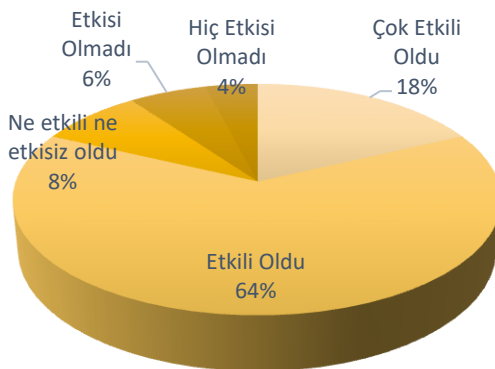

Merkezcil kuvvetler, uygulanan bölgesel kalkınma politikaları sonucunda ekonomik faaliyetlerin belirli bölgelere yığılmasını teşvik eden bir etkiye sebep olurken, merkezkaç kuvvetler ise tam tersine merkezleşmeyi azaltan ve ekonomik faaliyetlerin çevreye yayılmasını sağlayan bir etkiye neden olmaktadır. Bölgesel kalkınma politikaları tasarlanırken, devletlerin bölgeselleşmeye dayalı bir ekonomik kalkınma mı yoksa bölgeler arası farkların azaltılması suretiyle dengeli bir büyüme mi tercih edecekleri bağlamında desteklerin merkezcil ve merkezkaç etkilerinin dikkate alınması gerekmektedir. Bundan sonraki kısımda BEBKA desteklerinin sahip olduğu merkezcil ve merkezkaç etkiler analiz edilirken, aynı zamanda desteklerin bölge bazında kümülatif bir nedensellik sürecinin oluşumuna katkı sağlayıp sağlamadığı başlıklar halinde incelenmektedir.

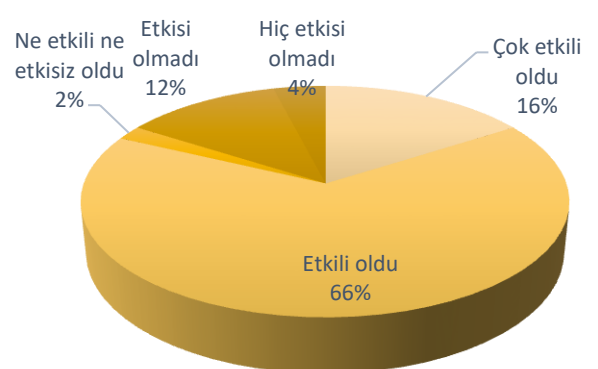
5.3.1. Teknolojik Yenilik, Patika Bağımlılığı ve Negatif Kilitlenme

Kalkınma Ajansından alınan desteğin firmaların Ar-Ge faaliyetlerini arttırmasında ve yeni teknolojiler geliştirmesinde/uygulamasında etkisi olup olmadığına ilişkin sorulara (Şema 7) ankete katılan 50 KOBİ'nin %82'si olumlu cevap vermiştir. BEBKA desteklerinin, destek alan firmaları rutinin dışına çıkararak Ar-Ge, inovasyon ve yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesi anlamında farkındalıklarının artmasında etkisi olup olmadığı sorusuna ise (Şema 8) yine firmaların yine %82'si olumlu yanıt vermiştir. Gelen olumlu cevapların yüksekliği, firmaların BEBKA desteklerinin inovasyon konusunda kendilerini teşvik ettiğini ve yararlı sonuçlar ürettiğini teyit etmektedir.

Şema 7: Desteklerin Firmaların Ar-Ge ve Diğer Teknolojik Faaliyetlerine Olan Etkisi

Şema 8: Desteklerin Firmaların Teknolojik Gelişmeler Hakkında Farkındalıklarının Artmasına Olan Etkisi

Bununla birlikte, finansal desteklerin firmaların teknolojik yenilikler geliştirme ve uygulamasına olan etkisinin somut çıktılar bazında analiz edilmesine ihtiyaç vardır. Ernst&Young'ın (EY) 2014 yılında gerçekleştirmiş olduğu etki analizine göre, BEBKA'nın 2010 yılı mali destek programı çerçevesinde desteklediği KOBİ'lerde Ar-Ge birimlerinde çalışan ortalama personel sayısı 2009 yılında 1,4'ten 2013 yılında 2,6'ya yükselmiştir(EY,2014:41).

Yine EY tarafından 2015 yılında gerçekleştirilen etki analizine göre, 2011 yılı Ar-Ge ve Yenilikçilik konulu mali destek programı kapsamında BEBKA tarafından finansal destek sağlanan toplam 21 KOBİ'nin 9'undan elde edilen bilgiler, söz konusu finansal destek döneminde toplam 46 ürün/hizmetin geliştirildiğini, bunlardan 43'ünün ticarileştirildiğini ortaya koymaktadır(EY,2015:33). Ancak geliştirilen ortalama ürün sayısının destek döneminin sona ermesini müteakiben azaldığı gözlenmiştir. Dolayısıyla Ar-Ge ve inovasyon çalışmalarının sağlanan finansal destek dönemi ile sınırlı kaldığı, desteğin bitmesiyle birlikte firmaların Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerini azalttığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca 2010 yılı mali destek programında BEBKA'dan finansal destek alan firmalar incelendiğinde, 2009-2013 yılları arası tescil edilen patent (2009'da 10 adet iken 2013'te 4 adet) ve endüstriyel tasarım (2009'da 33 adet iken 2013'te 1 adet) tescil sayılarının genel olarak azaldığı, ancak resmi olarak tescil edilmeyen ürün sayılarında (2009'da 59 adet iken 2013'te 161 adet) artış olduğu tespit edilmiştir(EY,2014:40). Ankete katılan firmaların verdiği olumlu cevapların yüksekliğinin de, büyük ölçüde, firmaların geliştirdiği ancak resmi olarak tescil ettirilmeyen bu ürünlere ilişkin olduğu değerlendirilmiştir.

BEBKA tarafından 2010 ve 2011 yıllarında gerçekleştirilen mali destek programları doğrudan Ar-Ge odaklı olarak tasarlanan programlardır. Bu dönemde BEBKA'nın Ar-Ge ve teknolojik yeniliği destekleyen finansal destek mekanizmalarının firmaların Ar-Ge birimlerinde çalışan personel sayılarını arttırmalarında etkili olduğu gözlenirse de özellikle proje uygulama dönemi bittikten sonra firmaların bu alandaki yatırımlarının azaldığı, dolayısıyla bu tip projelerde sürdürülebilirlik sorununun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

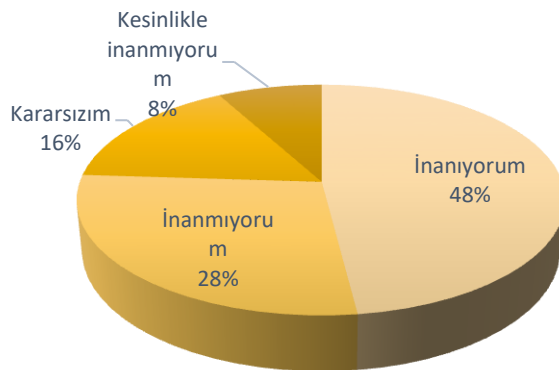
Ar-Ge yatırımlarının en önemli özelliği geri dönüşü uzun vadede görülebilen ve devamlılık gerektiren yatırımlar olmalarıdır. Firmaların Ar-Ge faaliyetleri açısından

desteklenmeleri firma bazında olumlu sonuç doğurmaktadır. Ancak gerek destek bütçelerinin TR41 Bölgesi gibi 2 büyük sanayi şehrini barındıran bir bölgede oldukça az sayıda firmanın destekten faydalanabilmesine olanak sağlaması gerekse de destek döneminin bitiminden sonra firmaların Ar-Ge faaliyetlerini azaltma eğiliminde olmaları dolayısıyla, BEBKA finansal destek mekanizmasının teknolojik yenilikleri destekleme açısından somut çıktılar üretme anlamında yeterince etkin olmadığı değerlendirilmektedir. Dolayısıyla destekler, Ar-Ge faaliyetlerinin tüm bölgeye yayılması ve sürdürülebilirliği açısından da kümülatif bir nedenselliğe dönüşmekten uzaktır.

5.3.2. Bilgi Taşmaları, Beşeri Sermaye Hareketliliği ve Yeni Girişimci Oluşumu

BEBKA tarafından sağlanan finansal desteklerin, firmaların üretim süreçlerini iyileştirme ve maliyetlerini azaltma anlamında, diğer firmalar ve kurumlardan destek alan firmaya yönelik bilgi transferi (know-how) sağlayıp sağlamadığına ilişkin soruya (Şema 9) firmaların %48'i olumlu cevap vermiştir. Yine desteklerin kalifiye iş gücünün destek alan firmaların bulunduğu bölgede yığılmasına yönelik etkisi olup olmadığına yönelik soruya (Şema 10) firmaların %48'inin cevabı olumludur.

Şema 9: Desteklerin, Firmaların Üretim Süreçlerini İyileştirme ve Maliyetlerini Azaltmada Diğer Firmalardan Bilgi Taşmasına Olan Etkisi

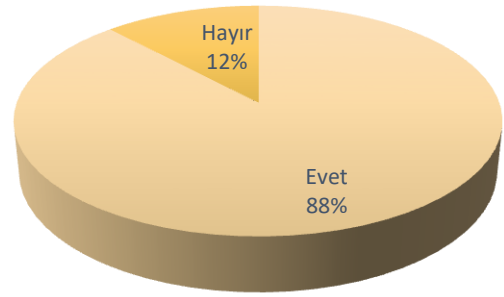
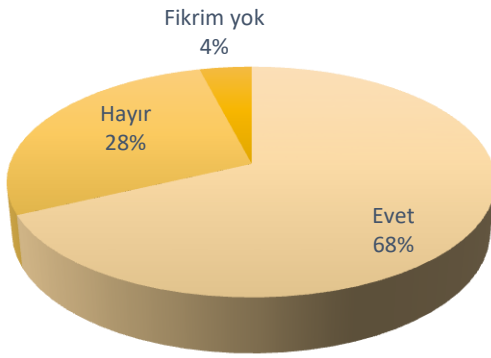
Şema 10: Desteklerin, Kalifiye İşgücünün Firmaların Bulunduğu Bölgeye Gelmesine Olan Etkisi

Desteklerin, destek alan firmaların bulunduğu bölgedeki girişimcilik faaliyetlerini teşvik ederek daha çok firma kurulması ve üretimin artmasına etkisi olup olmadığına ilişkin soruya (Şema 11) firmaların %68'i olumlu yanıt vermiştir. Yine desteklerin firma içinde yaparak öğrenme süreçlerine katkıda bulunup bulunmadığına ilişkin soruya (Şema 12) firmaların %88'i olumlu yanıt vermiştir.

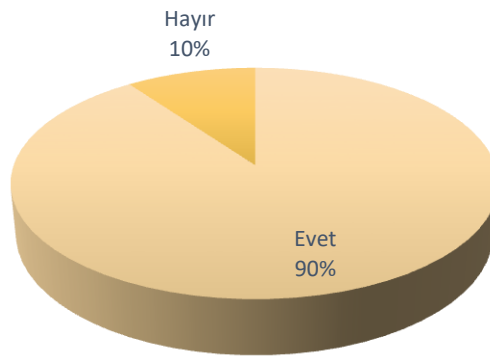
Şema 11: Desteklerin, Girişimciliğin Teşvik Edilmesi ve Daha Çok Firma Kurulmasına Olan Etkisi

Şema 12: Desteklerin, Yaparak Öğrenme Süreçlerine Olan Etkisi

Desteklerin, firmaların kurumsal kapasitelerinin gelişmesinde etkisi olup olmadığına ilişkin soruya (Şema 13) firmaların %90'ı olumlu yanıt vermiştir.

Şema 13: Desteklerin Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesine Olan Etkisi

Gelen cevaplardan, BEBKA desteklerinin önemli merkezci kuvvetlerden olan ve bölgesel yığılmayı hızlandıran bilgi taşmalarını ve işgücü hareketliliğini olumlu yönde etkilediği, yeni girişimcilerin piyasaya girmesine yönelik (spinoff) süreci desteklediği ve

firmaların kurumsal kapasitelerini geliştirdiği anlaşılmaktadır. Somut veriler üzerinden değerlendirilecek olursak, BEBKA'nın 2010 yılı mali destek programı çerçevesinde desteklediği proje uygulama sonuçlarına göre TR41 Bölgesinde destek alan 34 KOBİ'de 2009 yılında ortalama 44 çalışan varken 2013 yılında her yıl lineer sayılabilecek bir artışla çalışan sayısı ortalama 73'e yükselmiştir (EY,2014:39). Yine aynı finansal destek programı kapsamında BEBKA'dan destek alan firmaların destek aldıkları projelerle ilgili olarak ilave istihdam rakamları 2011 yılında ortalama 3 kişiden 2013 yılında ortalama 5,4 kişiye yükselmiştir(EY,2014:39). Bu anlamda, BEBKA finansal desteklerinin istihdam artışına yol açtığı görülmektedir. Ayrıca 2011 yılı mali destek programı kapsamında destek sağlanan firmaların destek aldıkları proje süresince ortalama istihdam rakamları 2010 yılında 50 iken, 2013 yılında 76, proje döneminin bitiminden sonraki yıl olan 2014 yılında ise 73 olarak gerçekleşmiştir(EY,2015:49).

BEBKA finansal desteklerinin KOBİ'ler açısından destek alınan dönemde istihdamı belirli ölçüde arttırdığı, kâr amacı gütmeyen kurumlar açısından ise ilave istihdamdan ziyade, eğitimler, atölye kurulumları gibi faaliyetler sonucunda küçük çaplı üretim faaliyetleri gerçekleştirilerek, nihaî faydalanıcıların gelir getirici faaliyette bulunmalarına imkân sağladığı anlaşılmaktadır(EY,2014:45).

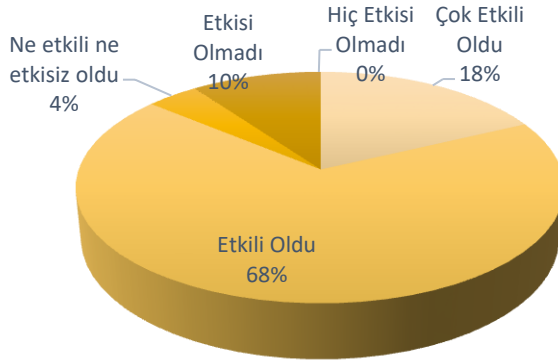
KOBİ'ler açısından değerlendirildiğinde, finansal destek mekanizmasının özellikle proje dönemi boyunca istihdama kısmen de olsa olumlu etkide bulunduğu, ancak proje döneminin bitimine doğru istihdam rakamlarının azalan bir artış seyri izlediği anlaşılmaktadır. Etkisi proje döneminden sonra azalsa da BEBKA desteklerinin işgücü hareketliliğine katkıda bulunduğu, bu durumun merkezci kuvvet özelliği gösterme potansiyeli taşıdığı, işgücü hareketliliğinin ne kadarının çevreden merkeze yönlü olduğu eldeki verilerden anlaşılamasa da genel olarak bakıldığında sırasıyla en çok işgücü istihdam eden şehirler olan Bursa ve Eskişehir'in aynı zamanda ekonomik faaliyetlerin en çok yığıldığı şehirler olmasının bu konuda yeterli fikir sahibi olmamıza yardımcı olduğu söylenebilir.

5.3.3. Yerel Potansiyeli Harekete Geçirme ve Rekabetçiliği Arttırma

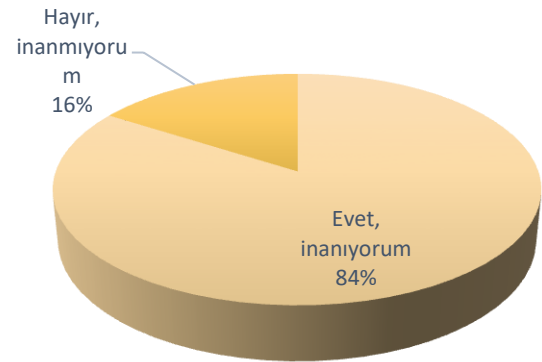
Finansal desteklerin destekten faydalanan firmaların daha rekabetçi bir yapıya kavuşmasında etkisi olup olmadığına ilişkin soruya (Şema 14) firmaların %86'sı olumlu yanıt vermiştir. Yine finansal desteklerin firmalardaki atıl kapasiteyi ve sahip olunan

potansiyeli harekete geçirip geçirmediğine ilişkin soruya (Şema 15) firmaların %84'ü olumlu yanıt vermiştir.

Şema 14: Desteklerin, Firmaların Daha Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşmalarına Olan Etkisi

Şema 15: Desteklerin, Atıl Kapasiteyi ve Yerel Potansiyeli Harekete Geçirmelerine Olan Etkisi

Tablo 3'te görüleceği üzere, BEBKA tarafından 2010 yılında mali destek programı kapsamında sağlanan desteklerle ilgili olarak firmalara ilişkin performans göstergeleri incelendiğinde, finansal desteklerin firmaların performanslarına olumlu etkide bulunduğu anlaşılmaktadır. Desteklerin, firmaların maliyetlerini düşürerek daha rekabetçi bir yapıya kavuşmalarını sağlayan birim maliyetlerde düşüş, üretim verimliliği ve miktarlarında artış, kârlılıkta artış, enerji tüketiminde düşüş ve hurda miktarında azalış gibi firmalara önemli kazanımlar sağladığı görülmektedir. Projelerin uygulanması ile birlikte yeni kurulan ve sonradan iyileştirilen laboratuvar sayısı, projeler kapsamında bölgede daha önce bulunmayıp ilk kez temin edilen makine sayısı, bölgede ilk kez üretilmeye başlanan mamûl sayısı hatta bölgede ilk kez oluşan alt sektör sayısında artış yaşanmıştır. Dolayısıyla finansal desteklerin firmaların rekabetçi yanlarının öne çıkarılarak yerel potansiyelin geliştirilmesi anlamında -bölge genelinde etkisi sınırlı düzeyde de kalsa- katkı sağladığı söylenebilir. Bölgedeki potansiyelin tespit edilerek firmaların sahip oldukları rekabetçi yanların öne çıkarılması bölgenin cazibe merkezi olmasına imkân veren bir merkezci kuvvet özelliği göstermekte, bu yönüyle bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmaktadır.

Tablo 5: 2010 Yılı Mali Desteklerine Ait Performans Göstergeleri

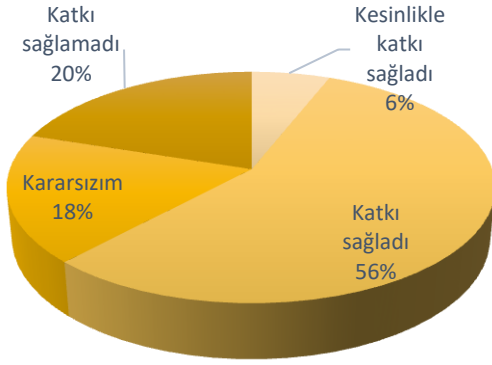
Belirlenmiş örnek performans göstergeleri	Veri Sağlayan Yararlanıcı Sayısı	Yararlanıcı Başına Ortalama Artış
Projenin tamamlanması sonucunda üretim kapasitesinde meydana gelen artış	2	17,50%
Projenin tamamlanması sonucunda üretim miktarında meydana gelen artış	1	28,00%
Projenin tamamlanması sonucunda birim maliyetlerde meydana gelen azalış	3	5,49%
Projenin tamamlanması sonucunda karlılıkta gerçekleşecek artış yüzdesi	3	11,33%
KOBİ'lerin proje kapsamında yaptığı ihracatın parasal artış oranı	2	20,00%
Proje kapsamında yapılan faaliyet ile enerji tüketimindeki azalma miktarı	4	13,47%
Verimlilik artış oranı (Gelir/Gider)	5	7,80%
Artık hammadde miktarındaki azalış oranı	1	18,00%
Proje sonrası çalışan sayısında artış	29	5,75 kişi
Projenin uygulanması ile birlikte kurulan laboratuvar (gıda, toprak tahlil, metal muayene vs.) sayısı	9	1 adet
Projenin uygulanması ile birlikte iyileştirilen/geliştirilen laboratuvar (gıda, toprak-tahlil, metal muayene vs.) sayısı	2	11,5 adet
Proje kapsamında firma için yeni temin edilen makine sayısı	18	5,88 adet
Proje kapsamında temin edilen ve daha önce bölgede bulunmayan makine sayısı	7	3,14 adet
Projenin uygulanması ile birlikte kurulan paketleme/ambalajlama/depolama tesisi sayısı	1	1 adet
Proje kapsamında firmanın ürettiği ya da pazarladığı bölge için yeni olan ürün sayısı	17	31 adet
Daha önce bölgede olmayan, küresel ölçekte gelişme potansiyeli yüksek olan ve projenin uygulanması ile birlikte bölgede ilk kez oluşan sektör/alt sektör sayısı	2	1 adet

Kaynak : E&Y.

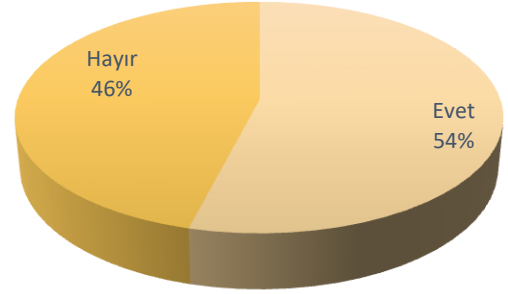
5.3.4. Bölgenin Tanıtılması ve Global Ağlarla Entegrasyon

Desteklerin, destek alan firmaların bulunduğu bölgelerin yerli ve yabancı yatırımcılar için daha cazip bir yer olmasına katkı sağlayıp sağlamadığına ilişkin soruya (Şema 16) firmaların %62'si olumlu yanıt vermiştir. Firmaların global üretim ağlarına dahil olmalarını sağlayarak dünyadaki diğer rakip firmalar ve faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmalarında yardımcı olup olmadığına ilişkin soruya ise (Şema 17) firmaların %54'ü olumlu cevap vermiştir.

Şema 16: Desteklerin, Bölgenin Yatırımcılara Tanıtılmasına ve Cazibesinin Artmasına Olan Etkisi

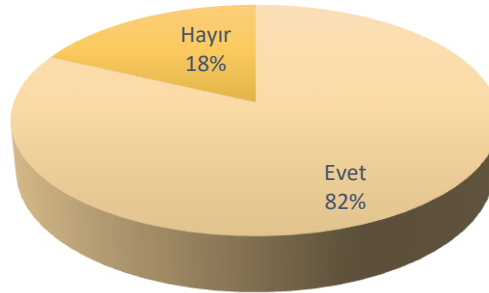

Şema 17: Desteklerin, Firmaların Global Üretim Ağlarına Dahil Olmalarını Sağlamadaki Etkisi

Kalkınma Ajanslarının bölgesel potansiyeli harekete geçirecek ve yerel ekonomiyi global üretim ağlarına açacak kurumlar olarak görülüp görülmediğine ilişkin soruya (Şema 18) firmaların %82'si olumlu yanıt vermiştir.

Şema 18: Kalkınma Ajanslarının, Bölgesel Potansiyeli Harekete Geçirme ve Yerel Ekonomiyi Global Üretim Ağlara Açmadaki Etkisi

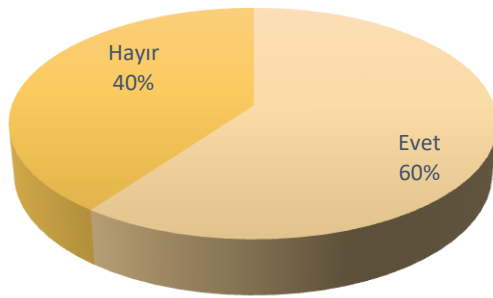
2010 yılı mali destek programı çerçevesinde BEBKA'dan destek alan firmalarca 10'u uluslararası olmak üzere toplam 45 fuar ve etkinliğe katılım sağlandığı, 2'si uluslararası olmak üzere 28 fuarda stant açıldığı, bölgenin tanıtımı amacıyla 10 yeni internet sitesinin açıldığı, açılan internet sitelerini 2011-2013 yılları arasında 408.741

kişinin ziyaret ettiği, çok sayıda bölgeyi tanıtıcı billboard ilanları, gazete ve dergi ilanları, çeşitli broşür, kitapçık ve haritalar, promosyonlar ve tanıtım filmleri hazırlandığı ve bunların fuar ve etkinliklerde dağıtılarak bölgenin tanıtımına katkı sağlandığı tespit edilmiştir(EY,2014:43). Ankete gelen cevaplarla elde edilen somut verilerin birbiriyle uyumlu olduğu görülmektedir. Bu yönüyle BEBKA desteklerinin bölgenin tanıtımına katkıda bulunduğu, ayrıca bölgedeki firmaların global üretim ağlarına dahil olmalarını teşvik ettiği değerlendirilmektedir.

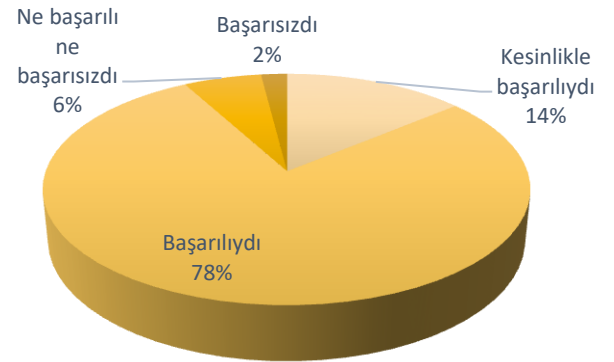
5.3.5. Üniversite İle İşbirliği ve Koordinasyon

BEBKA desteklerinin, özel sektör, kamu sektörü ve diğer kurumlar arasında koordinasyonu sağlamaya yönelik bir yönü olup olmadığına ilişkin soruya (Şema 19) firmaların %60'ı olumlu yanıt vermiştir. Firmaların yapmış oldukları ticari faaliyetlerinin gizliliği dikkate alındığında, aracı kurum olarak Kalkınma Ajanslarının firmalar, üniversiteler, diğer kamu kurumları ve 3. Şahıslar arasında güvene dayalı ilişkiler tesis etme anlamında başarılı olup olmadığına ilişkin soruya ise (Şema 20) olumlu yanıt veren firmaların oranı %92'dir.

Şema 19: Desteklerin, Özel Sektör, Kamu Sektörü Ve Diğer Kurumlar Arasında Koordinasyonu Sağlamadaki Etkisi

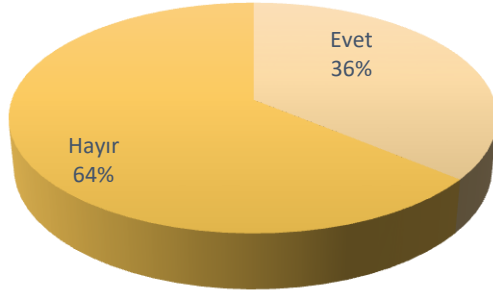
Şema 20: Kalkınma Ajanslarının Kurumlar Arasında Güvene Dayalı İlişkiler Tesis Etmedeki Başarısı

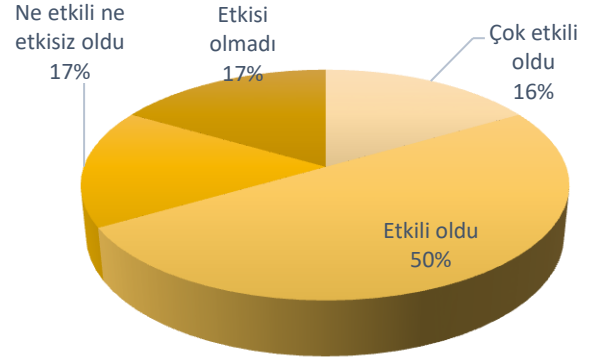
BEBKA'dan finansal destek alan ve ankete cevap veren 50 firmanın %36'sının (Şema 21) proje kapsamında üniversite ile iş birliği yaptığı belirlenmiştir. Üniversite ile iş

birliği yapan firmaların %66'sı (Şema 22) üniversite ile yapılan iş birliğinin projenin başarısında etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Şema 21: Alınan Destekler Kapsamında Firmaların Üniversite İle İş Birliği Yapma Yüzdesi

Şema 22: Üniversite İle Yapılan İş Birliğinin Projelerin Başarısına Olan Etkisi

Ankete gelen cevaplardan Kalkınma Ajanslarının özel sektör, kamu sektörü ve diğer kurumlar arasında koordinasyon görevi gördüğüne ilişkin bir algının oluştuğu, ayrıca Kalkınma Ajanslarının bu koordinasyonda güvene dayalı ilişkiler tesis etmede başarılı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, BEBKA finansal desteklerinden faydalanan her üç firmadan neredeyse sadece birinin üniversite ile birlikte çalıştığı görülmektedir. Üniversite ile çalışan her üç firmadan ikisi bu iş birliğinin projenin başarısına olumlu katkısı olduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak, BEBKA'dan destek alan her dört firmadan sadece biri proje süresince üniversite tecrübe ve bilgi birikiminden etkin şekilde faydalanmıştır. Kalkınma Ajanslarının kurumlar arası koordinasyon görevi ve bu görevi icra etmedeki etkinlik ve güvenilirliği açısından olumlu bir algı söz konusu olmasına rağmen, üniversitelerde oluşması beklenen bilgi birikiminin firmalara yeterince yansımadağı, bilgi taşmalarının sağlanamadığı anlaşılmaktadır.

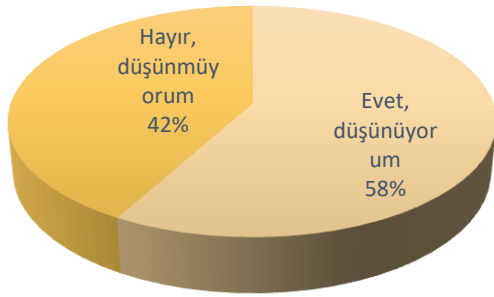
Devlet Denetleme Kurulu'nun 2012 yılında hazırlamış olduğu Araştırma ve İnceleme Raporunda da bölgesel kalkınma konusu ile ilgili bazı kamu kurum ve kuruluşlarından iş birliği ve koordinasyon kapsamında yürütülen çalışma ve faaliyetler konusunda bilgi talep edildiği, ilgili kurumlarca Kurula iletilen bilgilerin incelenmesi sonucunda, bölgesel kalkınma konusunda Ajanslar ile ilgili kurumlar arasındaki iş birliği

ve koordinasyonun, bazı çaba ve çalışmalara rağmen yeterli düzeyde olmadığı tespit edildiği ifade edilmiştir(DDK, 2012:795).

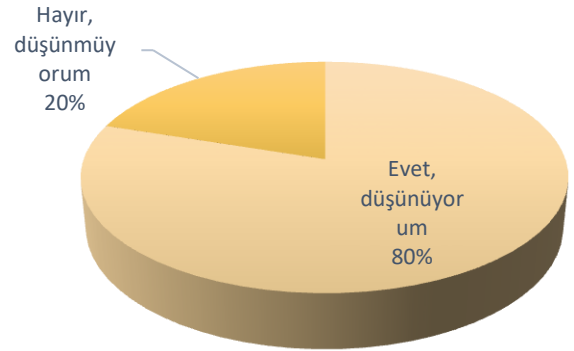
5.3.6. Bürokratik Engeller ve Yetki Paylaşımı

BEBKA desteklerinden faydalanan firmalardan yararlanmış oldukları finansal desteklere ilişkin yaşadıkları proje uygulama tecrübesini değerlendirdiklerinde proje uygulama aşamasında bürokratik engellerin gereğinden fazla olduğunu düşünüp düşünmediklerine ilişkin soruya (Şema 23) firmaların %58'i bürokratik engellerin gereğinden fazla olduğu yönünde cevap vermiştir. Destek alan firmaların projelerini serbestçe uygulayabilme adına BEBKA tarafından yeterince yetkilendirilip yetkilendirilmedikleri yönündeki soruya (Şema 24) ise firmaların %80'i olumlu yanıt vermiştir.

Şema 23: Proje Uygulama Aşamasında, Destek Mekanizmasının Sahip Olduğu Aşırı Bürokratik Engeller

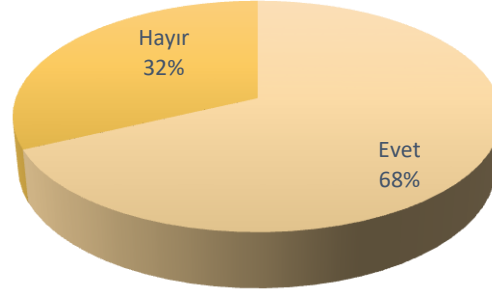

Şema 24: Ajansın, Projelerini Serbestçe Uygulamada Firmalara Sağladığı Yetki Paylaşımının Yeterliliği

Proje uygulama döneminde, satın alma süreçleri, projede bazı ufak değişikliklerin yapılması gibi hususlarda yeterince inisiyatif kullanılıp kullanılmadığına ilişkin soruya (Şema 25) firmaların %68'i olumlu yanıt vermiştir.

Şema 25: Ajansın, Firmalara, Projelerde Bazı Ufak Değişiklikler Yapmaları Hususunda Yeterince İnisiyatif Kullanma Hakkı Sağlaması

Ankete gelen cevaplar değerlendirildiğinde, BEBKA'nın finansal desteklerinden yararlanan firmaların çoğunluğunun proje uygulama döneminde bürokratik engellerin fazlalığına işaret ettikleri görülmekle birlikte, BEBKA'nın, projelerini uygulamaları ve bazı revizyonlar yapmaları hususunda firmaları yeterince yetkilendirdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu anlamda, destek mekanizmalarının genel tasarımının merkezî bürokrasi tarafından yapıldığı dikkate alındığında, merkezî otoritenin finansal destek mekanizmalarının işleyişine bürokratik engellemeler koyarak kontrol yetkisini yerel kurumlara devretmek istemediği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, BEBKA'nın yetki paylaşımı ve firmalara inisiyatif verme isteği merkezî otoritenin yetkiyi paylaşmama tercihinin birbiriyle çeliştiği söylenebilir. Örneğin mevzuatta, projelerde yapılacak her türlü değişiklik için destek alan firmalar tarafından bildirim formu ya da zeyilname düzenlenerek Ajansın onayına başvurulması şartı bulunmaktadır. Projelerin mahiyetini değiştirmeyen çok ufak çaplı değişikliklerin bile yazılı hale getirilerek Ajans onayına sunulması gibi bürokratik engeller, projelerin hızlı ve etkin şekilde yürütülmesini zorlaştırmaktadır.

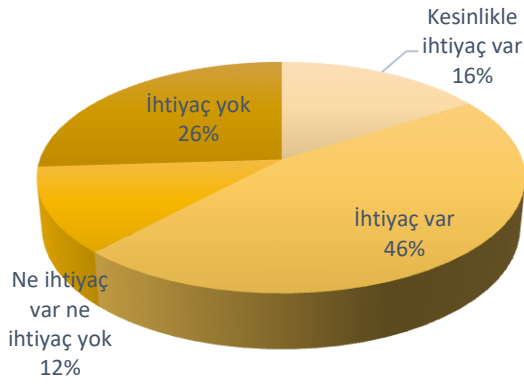
Alışıldık kamu işleyişinden ziyade özel sektör mantığıyla örgütlenen ve bölgedeki paydaşlarla yakın iletişim kuran BEBKA'nın firmalara proje uygulamalarında yeterli yetki paylaşımında bulunma ve gereken inisiyatifi verme isteğinde olduğu, ancak Ajansın finansal destek mekanizması üzerindeki esnekliğinin bürokratik engellerce sınırlandığı anlaşılmaktadır. Bu duruma Devlet Denetleme Kurulu'nca da dikkat çekilmiş, merkezî otoritenin Ajanslar üzerinde fiili olarak önemli derecede etkili olduğu ve Ajans faaliyetleri

ile ilgili birçok kararın merkezî otoritenin onay ve iznine bağlanması eleştirilmiştir(DDK, 2012:796). Bu bağlamda, Kalkınma Ajanslarının mevcut yapılarının bölgelerin gelişmesine ilişkin kararlar alabilen bir forma dönüştürülmesi, aynı zamanda bürokratik işlem maliyetleri ve süreçlerinin azaltılması, Bakanlık onay mekanizmalarının hafifletilmesi önerisinde bulunulmuştur(DDK, 2012:780).

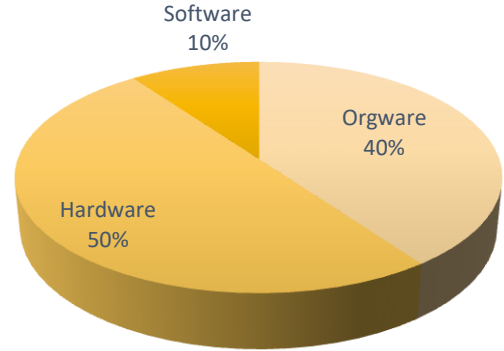
5.3.7. Sosyal Fayda İçerikli Yatırımlar ve Kamu Girdisi

Kalkınma Ajanslarının destek faaliyetlerinden önce, yaşadığınız bölgede yol, lojistik gibi öncelikli temel alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesine ihtiyaç olup olmadığı yönündeki soruya (Şema 26) firmaların %62'si ihtiyaç olduğu yönünde yanıt vermiştir. Yine destek alan firmalara, Kalkınma Ajanslarını hangi tür kurumlar olarak değerlendirdiklerine ilişkin soruya (Şema 27) firmaların %50'si temel alt yapı yatırımlarını destekleyen kurumlar (hardware) olarak değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir.

Şema 26: Ajans Desteklerinden Önce, Bölgenin Temel Alt Yapı Yatırımlarının Gerçekleştirilmesine Olan İhtiyacı

Şema 27: Destek Alan Firmalar Tarafından Kalkınma Ajanslarının Hangi Tür Kurumlar Olarak Değerlendirildiği

Ankete gelen cevaplar değerlendirildiğinde, Bursa ve Eskişehir'e göre kırsal bölge olarak kabul edebileceğimiz Bilecik'te firmaların tamamının, Kalkınma Ajanslarının destek faaliyetlerinden önce bölgedeki temel alt yapı sorunlarının çözülmesi gerektiğini belirttikleri, Kalkınma Ajanslarını ise temel alt yapı problemlerini çözmesi gereken kurumlar olarak tanımladıkları görülmektedir. Dolayısıyla kırsal kesimde öncelikli olarak

çözülmesi gereken alt yapı problemlerinin varlığı Ajansın finansal destek mekanizmalarının etkinliğini azaltmaktadır. Bu bölgelerde Kalkınma Ajansları desteklerinden ziyade büyük bütçeli ve sosyal fayda içerikli alt yapı yatırımlarının tamamlanmasına öncelik verilmesi gerekir.

Bursa ve Eskişehir’de de firmaların çoğunluğu öncelikle temel alt yapı problemlerinin çözülmesine ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak aynı iki ildeki firmalar Kalkınma Ajanslarını hem alt yapı problemlerini çözen kurumlar (hardware) olarak, hem de koordine edici (orgware) kurumlar olarak tanımlamışlardır. Bölgelerin merkezleri ile alt bölgeler arasında gelişmişlik farklarının olması dolayısıyla, destek alan firmaların buldukları konum, Kalkınma Ajanslarına yükledikleri misyonu oldukça farklılaştırmaktadır. Kalkınma Ajanslarının sahip oldukları destek mekanizmalarının bölgesel kalkınma sürecindeki etkisi, temel alt yapı problemleri ile uğraşan az gelişmiş bölgelerde istenen düzeyde olmamaktadır. Dolayısıyla kısmen gelişmiş olsa da Bursa ve Eskişehir’de bulunan alt bölgelerdeki alt yapı problemlerinin varlığı, Kalkınma Ajanslarının finansal destek mekanizmalarının etkinliğini azaltmaktadır.

Bu konuda bölgeden bir örnek verilecek olunursa, Bursa’nın bir alt bölgesi olan İznik’te bulunan ilk dönemlerden kalma klise, din ve kültür turizmi açısından yerel bir potansiyel taşımasına rağmen yol ve ulaşım sorunlarının çözülememiş olması dolayısıyla Kalkınma Ajansı finansal destek mekanizmasının İznik’in sahip olduğu dinsel turizm potansiyelinin harekete geçirilmesine ilişkin olarak sağlayacağı desteğin etkisiz olacağı, hatta kamu kaynağı israfına sebebiyet verileceği ifade edilebilir. Bölgesel kalkınmanın ilk aşamasında (hardware) yol ve ulaşım sorununun kamu yatırımlarıyla çözülmesinden sonra, konaklama ve hizmet kalitesi sorunlarının çözülebilmesi için (software) destek mekanizmalarının geliştirilmesi gerekir. Son aşamada ise temel alt yapı problemleri çözülmüş, konaklama ve hizmet kalitesi gibi ikincil sorunları da karşılanmış ve yatırımcı çekmeye başlamış olan bölgenin kurumsal anlamda kapasitesinin ve var olan organizasyonun iyileştirilmesini sağlamaya yönelik koordinasyon faaliyetleri (orgware) gerçekleştirilmelidir.

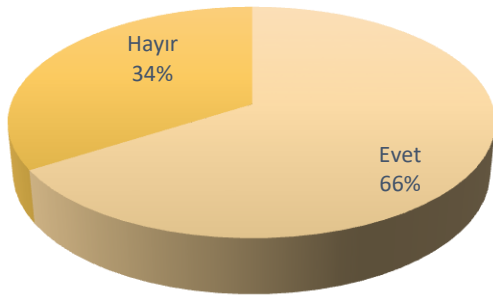
5.3.8. Sürdürülebilirlik ve Çarpan Etkisi

Kalkınma sürecinde hayata geçirilen projelerin sürdürülebilir özelliğe sahip olmaları, günümüzde, kalkınma politikalarının en önemli unsurlarından birisi haline

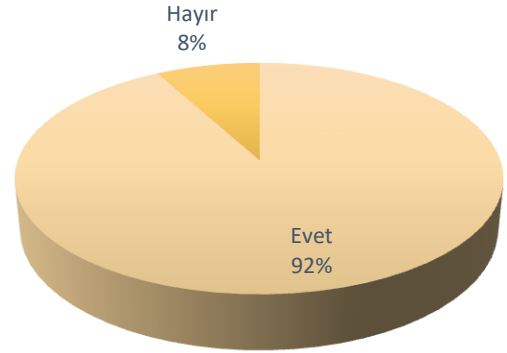
gelmiştir. Gerek özel gerekse de kamu sektörü tarafından sağlanan kaynakların, finansal destek projelerinin tamamlanmasından sonraki dönemlerde de etkin ve verimli olması, hatta desteklenen projelerin konularıyla ilgili alanlarda destek dönemi sonrasında ilave yatırımlar yapılması, sürdürülebilirliğin en önemli faktörlerindedir. Ayrıca elde edilen proje çıktılarının mümkün olduğunca tüm bölgeye yayılması, yani projelerin çarpan etkisi özelliğine sahip olmaları, sürdürülebilirliği besleyen önemli bir kümülatif nedenselliğe yol açar. Sürdürülebilir ve çarpan etkisi özelliği gösteren proje uygulamaları, bölgesel kalkınmada pozitif bir döngüsel sürecin oluşmasına katkıda bulunan ve bu yönüyle merkezci etki gösteren kuvvetler olarak değerlendirilebilirler.

Projelerin sürdürülebilirliği ve çarpan etkilerine ilişkin olarak; firmaların Kalkınma Ajansından destek almamış olmaları halinde yine de yatırımlarını gerçekleştirme isteklerinin olup olmadığına ilişkin soruya (Şema 28) firmaların %66'sı olumlu yanıt vermiştir. Destek kapsamında yapılan yatırımların ve elde edilen çıktılarının destek sonrasında da aktif olarak kullanılıp kullanılmadığına ilişkin soruya ise (Şema29) firmaların %92'si olumlu yanıt vermiştir.

Şema 28: Firmaların Ajanstan Destek Almayacak Olsalardı Yine De Yatırımlarına Devam Etme İstekleri

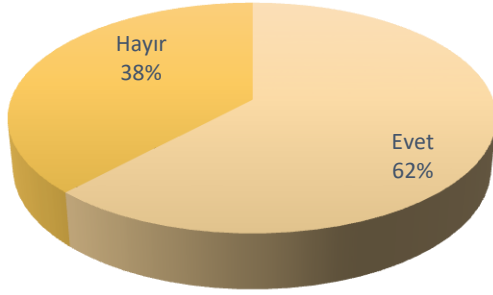
Şema 29: Firmaların Destek Kapsamında Elde Ettikleri Çıktıları Projeler Sonrası Kullanma Yüzdesi

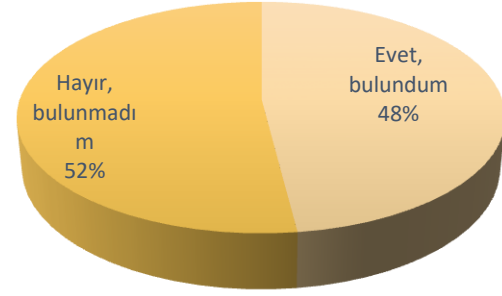
Finansal destek alan firmaların destek döneminin sona ermesinin ardından aynı alanda ek faaliyetler/yatırımlar yapıp yapmadıklarına ilişkin soruya (Şema 30) firmaların %62'si olumlu yanıt vermiştir. Destek alan firmaların proje uygulama sürecinde karşılaştıkları zorluklara ilişkin BEBKA'ya yazılı veya sözlü geri bildirimde bulunup

bulunmadıkları yönündeki soruya ise (Şema 31) firmaların %48'i geri bildirimde buldukları yönünde yanıt vermiştir.

Şema 30: Firmaların, Destek Döneminin Sona Ermesinin Ardından Aynı Alanda Ek Yatırım Yapma Yüzdesi

Şema 31: Firmaların Destek Kapsamında Karşılaştıkları Sorunlarla İlgili Ajansa Geri Bildirimde Bulunmaları

Ajans desteklerinden faydalanan firmaların büyük bir çoğunluğunun proje dönemi boyunca elde ettikleri çıktılarını proje sonrasında da kullandıkları anlaşılmaktadır. Firmaların, finansal destek kapsamında yaptıkları faaliyetler ve ürettikleri çıktılar incelendiğinde, daha çok makine gibi sabit kıymet alımlarının varlığı dikkat çekmektedir. Bu yönüyle gelen olumlu cevapların fazlalığı şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla BEBKA'dan finansal destek alan firmaların projeleri ile ilgili olarak sürdürülebilirlik sorununun olmadığı ifade edilebilir.

Öte yandan firmaların yarısından fazlası, Ajanstan destek almamış olmaları halinde de yatırımlarını yapacaklarını, yine firmaların yarısından fazlası destek döneminin sona ermesinden sonra da destek aldıkları alanda yatırımlarına devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla Ajans destek mekanizmalarının bölgedeki yatırımcıları yatırım yapmaları hususunda teşvik ettiği, bu yönüyle desteklenen projelerin çarpan etkisine sahip olduğu ifade edilebilir. Kalkınma Ajanslarının destek mekanizmalarının sahip olduğu eş finansman (yatırımcının aldığı destek kadar finansal kaynak koyması), hem projelerin sürdürülebilirliğine katkıda bulunan hem de çarpan etkisinin oluşmasını sağlayan önemli bir faktördür. BEBKA tarafından 2009-2015 yılları arasında desteklenen projeler kapsamında yararlanıcılar tarafından harcanan eş finansman tutarları da dahil olmak üzere

tamamı TR41 Bölgesinde toplam 93 Milyon TL destek sözleşmesi imzalanmış olmakla birlikte, destek alan yatırımcıların koydukları eş finansman tutarları ile birlikte gerçekleşen yatırım tutarı toplamı 150,5 Milyon TL'dir(BEBKA Portfolyo,2016:34). Ancak bölgenin büyüklüğü ile kıyaslandığında Ajans destek bütçesinin küçüklüğü ve ancak belirli firmaların destekten faydalanmaları, çarpan etkisinin bölge çapında gerçekleşmesini sağlamaktan uzak görünmektedir.

Desteklenen projelerin sürdürülebilirliğine katkı sağlayan en önemli hususlardan birisi de aşağıdan yukarı yönlü geri bildirimlerin varlığıdır. Destek alan firmaların yaklaşık yarısı, proje uygulama safhasında karşılaştıkları sorunlarla ilgili Ajansa geri bildirimde bulduklarını ifade etmişlerdir. Ancak destek mekanizmalarının çerçevesi kanun, yönetmelikler ve Bakanlık tarafından çıkarılan kılavuzlarla belirlenmesi dolayısıyla, Ajansın yaşadığı tecrübe ve firmalardan gelen geri beslemeler sonrasında tespit edilen sorunların çözümü yine mevzuat değişikliklerini gerektirmektedir. Merkezî otoritenin yetkilerini bölge ile paylaşmayı tercih etmemesi, aşağıdan yukarıya yönlü yapılan geri bildirimlerin yeterince dikkate alınmamasına ve sorunların çözümsüz kalmasına yol açmaktadır. Devlet Denetleme Kurulu'nun 2012 yılında hazırlanmış olduğu Araştırma ve İnceleme Raporunda da, aşağıdan yukarıya yönlü bölgesel kalkınma politikalarının temelinde yer alan bölgesel paydaşların karar alma süreçlerine katılımının sağlanmasına yönelik ilişkilerin yetersiz düzeyde kaldığı, toplantılara yeterli katılımın sağlanamadığı, kalkınma kurullarının etkin şekilde işletilemediği, bölge planlarının yerel kaynaklı olarak hazırlanmasında aktif katılımın temin edilemediği tespit edilmiştir(DDK, 2012:779,781).

SONUÇ

Neo-klasik iktisadî modellerde iktisadî faaliyetlerin çok sayıda alıcı ve satıcının giriş yapabildiği ve her türlü bilgiye anında erişebildiği kurgusal bir dünyada gerçekleştiği varsayılmış, ekonomik faaliyetler ve mekân arasındaki ilişki göz ardı edilmiştir. Neo-klasiklerin coğrafya ve bölgeye özgü durumlar ile mekân boyutunu göz ardı etmelerinin en önemli sebebi, piyasanın mekân ile bütünleştirilmesiyle ortaya çıkacak sorunları genel denge teorisi ve piyasa mekanizması içinde çözmelerini sağlayan teorik alt yapıdan uzunca bir süre mahrum kalmış olmalarıdır. Eksik rekabet ve artan getirilere dayalı piyasa çözümünün genel denge teorisi içinde analizine imkân tanıyan teorik alt yapının geliştirilmesi ile birlikte ekonomik faaliyetler ile coğrafya, bölge ve mekân unsurları arasındaki ilişkiler formel bir yapıya kavuşmuştur. 1980'li yıllardan itibaren yeni dış ticaret ve içsel büyüme teorilerinin geliştirilmesi, bölgesel iktisada yapılan geleneksel katkıların sağlam bir teorik çerçeve ve tutarlı bir model ile incelenebilmesine yardımcı olmuştur. Yeni Ekonomik Coğrafya olarak adlandırılan akım, bölgesel yığılmaların birincil kökenleri dışında ikincil kökenlerini de analize katarak ve eksik rekabet, artan getiriler gibi teorik araçları kullanarak bölgesel iktisadın mikro ekonomik temellerini güçlendirmiştir.

Firmaların kuruluş yeri tercihlerini etkileyen mekânsal ve bölgesel faktörlerin iktisadî literatür içinde normatif olarak izah edilir hale gelmesi bölgesel kalkınma alanına yeni ve umut veren bir bakış açısı getirmiş, bölgesel kalkınma politikaları yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda bölgeselleşmeyi teşvik eden ya da ekonomik faaliyetlerin alana yayılması esasına dayanan büyüme modellerinden hangisinin tercih edileceği sorusuna verilecek cevaba göre merkezî hükümetlere bölgesel düzeyde politika üretme hususunda önemli bir alan açılmıştır. Geleneksel bölgesel kalkınma politikaları merkezî bir program çerçevesinde yalnızca geri kalmış bölgelere odaklanarak bu bölgelerin kamu teşvik ve yatırımları ile güçlendirilmeye çalışılması ile ilgilenirken, yeni bölgesel kalkınma politikaları bölgesel rekabet edebilirlik konusuna odaklanmak suretiyle yerelin potansiyelini harekete geçirerek aşağıdan yukarıya yönlü bölgesel kalkınma ilkesini kabul etmiştir. Böylece sadece geri kalmış bölgelere odaklanan geleneksel politik anlayış yerine, belirli bir ulusal plana hizmet edecek şekilde her bölge ayrı ayrı ele alınarak her bölgenin saip olduğu potansiyelini öne çıkaracak politikalar önem kazanmaya başlamıştır.

Günümüzde bölgesel kalkınma yaklaşımının ve bölgesel kalkınma politikalarının merkezinde teknolojik yenilikler, öğrenme süreçlerinin geliştirilmesi, kümülatif bilgi birikiminin sağlanması, bilgi birikiminin diğer aktörlere transferi ve tüm bu süreçlerin etkin şekilde koordine edilerek yönetilmesi bulunmaktadır. Modern bölgesel kalkınma yaklaşımı, bölgelerin sahip olduğu potansiyel değerlendirilirken aynı zamanda bölge dışındaki üretim ağlarında bulunan bilginin bölgeye aktarımını zorunlu kılan stratejik bir kenetlenmeyi gerektirir. Bölgesel kalkınma, bölge içindeki ekonomik aktörler için değer yaratma ve geliştirme işlevini hızlandıran bu stratejik kenetlenme mekanizmasının çalışma kabiliyetiyle doğru orantılıdır. Bu mekanizmanın sağlıklı işlemesi için bölgelerde bulunan ekonomik aktörlerin bölge dışındaki ya da içindeki bilgiye ulaşmalarını sağlayacak ara kurumlara veya organizasyonlara ihtiyaç vardır. Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımında Kalkınma Ajansları, mevcut politikaların iyileştirilmesi ve yeni bölgesel politikaların üretilmesinde önemli rol oynayan ve gelecekte bu anlamda oldukça önemli işlevler üstlenebilecek potansiyele sahip kurumlar olarak öne çıkmışlardır.

Ülkemizde ilk kez 2006 yılında pilot uygulama olarak İzmir ve Adana merkezli kurulan Kalkınma Ajanslarının sayısı 2009 yılında tüm ülkeye yayılarak 26'ya ulaşmıştır. Görev yeri Bursa, Eskişehir ve Bilecik olan Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) 2009 yılında kurularak faaliyetlerine başlamıştır. BEBKA, bölgesel kalkınma odaklı diğer faaliyetlerinin yanında, sahip olduğu destek mekanizmalarıyla bölgesel kalkınma stratejisine hizmet etmek üzere, diğer Kalkınma Ajanslarının da en çok kullandığı destek mekanizması olan doğrudan finansman desteği modellerinden Proje Teklif Çağrısı yöntemini kullanarak proje üretme ve uygulama kapasitesini arttırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır.

BEBKA finansal destek mekanizmalarının etkinliği kapsamında gerçekleştirilen çalışmada, BEBKA'nın desteklediği kamu kurumları analiz kapsamı dışında bırakılarak, BEBKA'nın 2019-2015 yılları arasında Proje Teklif Çağrısı usulüyle gerçekleştirdiği mali destek programları kapsamında destek almaya hak kazanan 131 KOBİ ve bunlara ilişkin bilgiler içeren uzun bir liste hazırlanmıştır. Listedeki KOBİ sayısı, büyük kısmı projeden feragat eden veya projesi feshedilenlerin çıkarılmasından sonra 95'e indirilmiştir. Bu elemelerde, sayıları az da olsa, BEBKA'dan destek alan ancak mikro düzeyde ya da tek başına faaliyet gösteren veya kurumsal olmayan yararlanıcılar da (bireysel seracılar gibi) filtre edilmiştir. Proje etki değerlendirmesine ilişkin analiz büyük ölçüde anket çalışması

sonuçlarına dayanmaktadır. Bununla birlikte aynı alanda yapılan diğer çalışmaların sonuçlarına da karşılaştırma amacıyla yer verilmiştir.

BEBKA tarafından bugüne kadar sağlanan finansal destek mekanizmalarının değerlendirilmesi, ilk yerleşim teorilerinden YEC eksenine kadarki süreçte bölgesel kalkınma politikalarının amaçları ve bölgesel kalkınmanın önündeki engeller açısından ön plana çıkan merkezci ve merkezkaç kuvvetler etrafında şekillendirilmiştir. Dolayısıyla yapılan etki değerlendirmesi; teknolojik yenilik, patika bağımlılığı ve negatif kilitlenme, bilgi taşmaları, beşeri sermaye hareketliliği ve yeni girişimci oluşumu, yerel potansiyeli harekete geçirme ve rekabetçiliği artırma, bölgenin tanıtılması ve global ağlarla entegrasyon, üniversite ile iş birliği ve koordinasyon, bürokratik engeller ve yetki paylaşımı, sosyal fayda içerikli yatırımlar ve kamu girdisi, sürdürülebilirlik ve çarpan etkisi olarak sıralanabilecek alt başlıklar altında incelenmiştir.

BEBKA tarafından desteklenen projelerin TR41 Bölgesi bazında coğrafi dağılımı incelendiğinde, BEBKA finansal destek mekanizmalarının ekonomik olarak faaliyetlerin yığıldığı bölgelerdeki aktiviteleri daha çok desteklediği, bu yönüyle ekonomik faaliyetlerin belirli mekânlarda yığılma sürecini hızlandıran merkezci bir kuvvet özelliği gösterdiği görülmektedir.

BEBKA finansal destek mekanizması, proje süresi boyunca, destek alan firmaları rutinin dışına çıkararak Ar-Ge, inovasyon ve yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesi anlamında farkındalıklarının artmasında etkili olmaktadır. Ancak destek mekanizması, firmaların yarıya yakını için geçerli olmak üzere, üretim kapasitesi artışına yönelik olarak makine satın alımı, ekipman tedariki gibi daha çok sabit kıymet yatırımı yapılmasına neden olmuş, dolayısıyla desteklerin firmaların teknoloji transferi ve Ar-Ge yatırımlarına olan etkisi sınırlı düzeyde kalmıştır. Finansal destek mekanizmasının etkileri mevcut haliyle, firma bazlı pozitif etkiler elde edilmiş olsa da, hem proje dönemiyle sınırlıdır hem de bölge çapında kümülatif bir nedensellik oluşturma yeteneğinden uzaktır.

Finansal destek mekanizması kısmî istihdam artışına katkı sağlamakta, bölgedeki kurumsal kapasitenin gelişmesine katkıda bulunmakta, girişimciliği desteklemekte, bölgesel yığılmayı hızlandıran bilgi taşmalarına olumlu etki etmektedir. Finansal desteklerin firmaların rekabetçi yanlarının öne çıkarılarak yerel potansiyelin geliştirilmesine ve bölgenin tanıtımına katkıda bulunduğu, bölgedeki firmaların global

Üretim ağlarına dahil olmalarını teŖvik ettiği değerlendirilmektedir. Bölgedeki potansiyelin tespit edilerek firmaların sahip oldukları rekabetçi yanların ne çıkarılması ve firmaların global ağlarla iliŖkisinin kurulması, bölgelerin cazibe merkezi olmasına imkân veren bir merkezci kuvvet özelliği göstermekte, bu yönüyle ekonomik faaliyetlerin bölgede yığılmasına ve bölgenin kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Ancak sınırlı sayıda firmanın desteklenmesi ve firma bazlı oluŖan olumlu etkilerin bölge çapına yayılma potansiyeline sahip bulunmayışı, mevcut destek mekanizmasının en önemli handikaplarından birisidir.

BEBKA'nın özel sektör, kamu sektörü ve diğer kurumlar arasında güvenilir bir koordinatör görevi icra ettiğine yönelik bir algının oluŖtuęu, ancak finansal destek alan firmaların yürüttükleri projelerde niversite bilgi ve tecrübesinden etkin Ŗekilde faydalanılmadığı, kurumlar arasındaki iŖ birliği ve koordinasyonun Ajansın çaba ve alıŖmalarına rağmen yeterli düzeyde olmadığı sonucuna ulaŖılmıŖtır.

BEBKA'nın, finansal destek sağladığı firmalara proje uygulama aŖamasında gereken yetki ve inisiyatifi verme eğiliminin olduğu, ancak finansal destek mekanizmalarının çerçevesini çizen sıkı mevzuat nedeniyle proje uygulama aŖamasında oldukça fazla bürokratik engellerin bulunduğu gzlenmiŖtir. Gerek Ajansın kendi faaliyetlerinde gerekse de desteklenen projelerin uygulama aŖamasında var olan merkezî izin ve onay süreçlerinin fazlalığı, merkezî otoritenin kontrol yetkisini yerel kurumlara devretmek istemeyiŖinin bir göstergesi olarak karŖımıza çıkmaktadır.

Ajansın bölgesel kalkınma sürecinde sahip olması gereken misyonu açısından değerlendirildiğinde, finansal destek alan firmaların, Ajansı, temel alt yapı problemlerini çözen kurum (hardware) olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Kırsal kesimde öncelikli olarak çözülmesi gereken alt yapı problemlerinin varlığı finansal destek mekanizmalarının bu bölgelerdeki etkinliğini azaltmaktadır. Bu bölgelerde Kalkınma Ajansları desteklerinden ziyade büyük bütçeli ve sosyal fayda içerikli alt yapı yatırımlarının tamamlanmasına öncelik verilmesi gerekmektedir.

BEBKA finansal destek mekanizmalarından faydalanan firmaların projelerinde, proje bütçelerinin genellikle sabit kıymet yatırımlarını içermesi dolayısıyla firma bazında genel bir sürdürülebilirlik sorununun olmadığı sonucuna ulaŖılmıŖtır. Sabit kıymet yatırımlarının haricinde, doğrudan Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerine yönelik desteklerde

ise destek uygulama döneminde ortaya çıkan olumlu etkilerin proje dönemiyle sınırlı kaldığı, projelerin tamamlanmasıyla birlikte Ar-Ge ve inovasyon yatırımlarının da azaldığı gözlenmiştir. Dolayısıyla bu tip projelerde sürdürülebilirlik sorunu bulunmaktadır. Destek mekanizmasının bir özelliği olan eş finansman zorunluluğu projelerin sürdürülebilirliğine katkıda bulunan önemli bir faktördür. Desteklenen projelerin sürdürülebilirliğine katkı sağlayan en önemli hususlardan birisi de aşağıdan yukarı yönlü geri bildirimlerin varlığıdır. Destek alan firmaların yaklaşık yarısı, proje uygulama safhasında karşılaştıkları sorunlarla ilgili Ajansa geri bildirimde bulduklarını ifade etmişlerdir. Ancak destek mekanizmalarının çerçevesi kanun, yönetmelikler ve Bakanlık tarafından çıkarılan kılavuzlarla belirlendiği için Ajansın yaşadığı uygulama tecrübesi ve firmalardan gelen geri beslemeler sonrasında tespit edilen sorunların çözümü yine mevzuat değişikliklerini gerektirmektedir. Merkezî otoritenin yetkilerini bölgelere doğru yaygınlaştırmasındaki isteksizliği, aşağıdan yukarıya yönlü yapılan geri bildirimlerin yeterince dikkate alınmamasına ve sorunların çözümsüz kalmasına yol açmaktadır.

Yapılan etki analizinden elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, BEBKA'nın mevcut finansal destek mekanizmasının, bölgede belirli firmaların seçilerek bu firmalara belirli bir miktarda doğrudan finansman desteği sağlanması esasına dayandığı, sağlanan finansman desteğinin firma bazında olumlu etkilerinin olduğu, ancak bu etkilerin pozitif bir döngüsel sürece dönüşerek bölge çapında kümülatif nedenselliğe yol açma yeteneğine sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca mevcut destek mekanizmasının aşağıdan yukarıya yönlü kalkınma modeline uygun olmadığı değerlendirilmektedir. Bürokratik engellerin varlığı ve merkezî otoritenin sahip olduğu yetkileri bölgelere doğru yaygınlaştırmama tercihi, destek mekanizmasının etkinliğini engelleyen diğer bir olumsuz faktördür.

Gerek ülkemizin gerekse de BEBKA'nın faaliyette bulunduğu bölgenin gelişmişlik seviyesi açısından homojen bir yapıya sahip olmaması, alt bölgelerin sahip oldukları temel alt yapı sorunları ve bu sorunların ancak sosyal fayda içerikli yatırımlarla çözülebilecek olması, BEBKA'nın kullandığı doğrudan finansman desteği mekanizmasının etkinliğini azaltmaktadır. Buna rağmen mevcut doğrudan finansman desteği mekanizması, hem harcadığı bütçe hem de gerektirdiği işgücü açısından bakıldığında, bölgesel kalkınma odaklı çalışmalarda Ajansın baskın karakteri haline gelmiştir. Bölgenin ihtiyaç duyduğu sosyal fayda içerikli yatırımlar nedeniyle doğrudan finansman destek bütçesinin önemli bir

kısmı, özellikle desteklerden faydalanan kamu kurumları açısından bakıldığında, zamanla, temel alt yapı sorunlarına sahip olan bölgelerin bu sorunlarını çözmeye yarayan finansal yardımlara dönüşmüş, geri kalan bütçe ise firma bazında olumlu etkilere yol açmış olsa da oluşan pozitif dışsallıkları bölge çapında kümülatif bir nedenselliğe dönüştürmekten uzak kalmıştır.

Finansal destek mekanizmalarına ilişkin başvuru rehberlerinin hazırlanması, desteklerin duyurulması, proje uygulamalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinde harcanan iş gücü ve zaman kaybının önüne geçilmesi için mevcut finansal destek mekanizmaları ya tamamen terkedilmeli ya da bütçeleri azaltılmalıdır. Bölgesel bir kalkınma kuruluşu olarak BEBKA'nın, bölgesel kalkınma sürecinde ortaya çıkan dışsal ekonomilerin etkinliğini arttıracak, içsel büyüme mekanizmalarını harekete geçirecek, ileri-geri piyasa bağlantılarını destekleyecek, firmalar arasında bilgi taşmalarını sağlayacak, bölgede kümülatif bilgi oluşumuna hizmet edecek ve oluşan bilginin bölge geneline yayılmasını destekleyecek şekilde bilgi toplayan, analiz eden, değerlendiren, raporlayan, koordine eden ve yönlendiren yönünü öne çıkarması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

ACEMOĞLU Daron, ROBINSON James (2002), "Economic Backwardness In Political Perspective", **National Bureau of Economic Research**, Working Paper 8831, Cambridge.

ARICIOĞLU Ebru, (2011), "İktisat Teorisinde Unutulmuş Bir Kavram: Mekân", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt 22, Sayı 81, ss. 17-44.

ARNDT Heinz W. (1981) "Economic Development:A Semantic History", **Chicago Journals**, The University of Chicago, Vol. 29, No. 3, pp. 457-466.

ARROW Kenneth J. (1962), "The Economic Implications of Learning By Doing", **Review of Economic Studies**, Vol. 29, pp. 155-73.

ARSLANOĞLU Mehmet (2001), **Sanayinin Örgütlenmesinde Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımı**, Ezgi.

AUDRETSCH David B., FELDMAN Maryann P. (1996), "R&D Spillovers And The Geography Of Innovation And Production", **The American Economic Review**, Vol. 86, No. 3, pp. 630-640.

BALDWIN Richard, MARTIN Philippe (2003), "Agglomeration And Regional Growth", **Centre for Economic Policy Research**, International Trade, Discussion Paper, No 3960.

BARRO Robert J. (1990), "Government Spending In A Simple Model Of Endogeneous Growth", **The Journal of Political Economy**, The University of Chicago, Vol. 98, No.5, Part 2, pp.103-125.

BARRO Robert J., MARTIN Xavier Sala-i (2004), "Economic Growth and Convergence Across The United States", **National Bureau of Economic Research**, MIT, Second Edition, Working Paper 3419, New York.

BARSKY Robert, KILIAN Lutz (2004), "Oil And The Macroeconomy Since The 1970's", **National Bureau of Economic Research**, Working Paper 10855, Cambridge.

BEBKA (2010), Sanayi ve Turizmde Rekabet Gücünün Arttırılması Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2010), Faaliyet Raporu, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2011), AR-GE ve Yenilikçilik Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2011), Çevre ve Enerji Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2011), Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2012), Sürdürülebilir Sanayi Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2012), Turizm Tanıtım Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2012), Turizme Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2014), Çevre Dostu Üretim (KOBİ) Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2014), Çevre Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2014), İşbirliği ve Gelişim Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2014), Kırsalda Ekonomik Gelişim Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2014), Sosyal Kalkınmaya Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2014), TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı 2014-2023 Mevcut Durum Analizi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2015), Faaliyet Raporu, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2015), Kırsalda Ekonomik Kalkınma (Kâr Amacı Güden Kurulaşlara Yönelik) Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2015), Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2015), TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı 2014-2023, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2015), Havacılık – Raylı Sistemler – Savunma Sanayi Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2015), Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2016), Çalışma Programı, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2016), Portfolyo, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEHRENS Kristian, THISSE Jacques-.François (2007), "Regional Economics: A New Economic Geography Perspective", **Regional Science And Urban Economics**, Vol. 37(4), Elsevier, pp. 457–462.

BERGER Suzanna (2012), "Toward A Third Industrial Divide?", **Economy in Society; Essays in Honor of Michael Piore**, Chapter 3, Cambridge.

Bilim ve Teknoloji Genel Müdürlüğü (2014), "Kamu Üniversite Sanayi İşbirliği Strateji Belgesi ve Yol Haritası 2015-2019", Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara.

BLAUG Mark (1985), **Economic Theory in Retrospect**, University of London Institute of Education and University of Buckingham, Cambridge University, Cambridge.

BOSCHMA Ron A., LAMBOOY Jan G. (1999a), "Evolutionary Economics And Economic Geography", **Journal of Evolutionary Economics**, University of Utrecht, Vol. 9(4), Netherlands, pp. 411-429.

BOSCHMA Ron A. (2009), "Evolutionary Economic Geography And Its Implications For Regional Innovation Policy", **Report for OECD**, University of Utrecht, Ver.20, Netherlands.

Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü (2009), "Kalkınma Ajansları Destek Yönetim Kılavuzu", DPT, Ankara.

Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü (2012), "Yerel Desenler, Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu", Kalkınma Bakanlığı, Ankara.

Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü (2013), "Kalkınma İçin Analiz 2012, Kalkınma Ajansları 2012 Faaliyet Raporu", Kalkınma Bakanlığı, Ankara.

BRANSON William H. (2000), **Makroekonomik İktisat Teorisi ve Politikası**, (Çev.İ.Kanyılmaz), Alfa, İstanbul.

CANZANELLI Giancarlo (2010), "State Of The Art Review On Local Economic Development Agencies", **ILS LEDA**, Paper No 12.

CLARK Greg, HUXLEY Joe, MOUNTFORD Debra (2010), "Organising Local Economic Development, The Role Of Development Agencies And Companies", OECD, Local Economic And Employment Development Programme.

CLARKE Simon (1988), **Keynesianism, Monetarism and the Crise of State**, Edward Elgar Publishing, England.

COE Neil M., HESS Martin, YEUNG Henry W., DICKEN Peter, HENDERSON Jeffrey (2004), " 'Globalizing' Regional Development: A Global Production Networks Perspective", Royal Geographical Society, ESRC Project, pp. 468–484.

ÇAĞLAR Esen, ACAR Ozan (2013), "Onuncu Kalkınma Planı Hakkında Bir Değerlendirme", TEPAV.

DDK (2014), "Türkiye'nin Kalkınma Ajansları Uygulamasının Değerlendirilmesi", Araştırma ve İnceleme Raporu.

DEDEOĞLU Emin, SERTESEN Selçuk (2011), "Yeni Nesil Bölgesel Planlama Deneyimi Üzerine Bir Yönetişim Çerçevesi Önerisi", TEPAV.

DEQUECK David (2007), "Neoclassical, Mainstream, Orthodox And Heterodox Economics", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 30, No. 2, pp. 279-302.

DIXIT Avinash K., STIGLITZ Joseph E. (1977), "Monopolistic Competition and Optimum Product Diversity", **American Economic Review**, Vol. 67(3), pp. 297-308.

DOĞRUEL Fatma (2012), **Bölgesel Kalkınma Ve Kalkınma Ajansları**, TÜRKONFED.

DUPUIT Jules (1844), "De La Mesure De L'utilite Des Travaux Publics", Annales Des Ponts Et Chaussees, 2d ser., Vol. 8, reprinted **International Economic Papers**, No. 2 (1952), pp. 83-110.

EY (2014), "2010 Yılı 'Sanayi ve Turizmde Rekabet Gücünün Arttırılması Mali Destek Programı' Etki Değerlendirmesi", BEBKA Nihaî Değerlendirme Raporu.

EY (2015), "2011 Yılı Ar-Ge Ve Yenilikçilik, Çevre Ve Enerji, Sosyal Kalkınma Mali Destek Programları Ex-Post Etki Değerlendirmesi", BEBKA Nihaî Değerlendirme Raporu.

EASTERLY William (2008), "Design And Reform Of Institution In LDCS And Transition Economies; Institutions: Top Down Or Bottom Up", **American Economic Review: Papers And Proceedings**, 98:2, pp. 95-99.

EKİNCİ Emine Demet, ERSUNGUR Ş. Mustafa (2013), "Yeni Ekonomik Coğrafya ve Teorik Modelleri", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17 (3), ss. 205-223.

EURODA (1999), **Creation, Development And Management of RDA's; Does It Have To Be So Difficult?**, Bruxelles.

FERREIRA Rodolphe D.S. (1998), "Launhardt And Hotelling", **Recherches Economiques De Louvain**, Vol. 64(1), pp. 97-109.

FİLİZTEKİN Alpay (2002), "Agglomeration and Growth in Turkey, 1980-1995", Sabancı Üniversitesi.

FİLİZTEKİN Alpay (2008), **Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar**, TÜSİAD.

FREEMAN Christopher, PEREZ Carlota (1988), "Structural Crises Of Adjustment, Business Cycles And Investment Behaviour", **Technical Change and Economic Theory**, Pinter Publishers, London, pp. 38-66.

FUJITA Masahisa, THISSE Jacques-François (1996), "Economics Of Agglomeration", **Journal of the Japanese and International Economies**, Kyoto University And the University of Pensilvania, Vol.10, pp. 339-378.

FUJITA Masahisa, KRUGMAN Paul, VENABLES Anthony J. (1999), **The Spatial Economy.Cities,Regions and International Trade**, MIT.

FUJITA Masahisa (1999). "Location and Space Economy at half a century: Revisiting Professor Isard's Dream on the general theory", *The Annals of Regional Science*, 33(4), 371–381.

FUJITA Masahisa (2000), "Thünen And The New Economic Geography", **RIETI Discussion Paper Series 2011**, Kyoto Institute of Economic Research, No. 521.

FUJITA Masahisa, THISSE Jacques-François (2002). **Economics of Agglomeration: Cities, Industrial Location and Regional Growth**, Cambridge.

FUJITA Masahisa, KRUGMAN Paul (2004), "The New Economic Geography: Past Present And The Future", **Papers in Regional Science**, Vol. 83(1), pp. 139-164.

FUJITA Masahisa (2010), "The Evolution of Spatial Economics: From Thünen to the New Economic Geography", **The Japanese Economic Review**, Vol. 61, No. 1, Konan University, pp. 1-32.

GIDDINGS Bob, HOPWOOD Bill, O'BRIEN Geoff (2001), "Environment, Economy And Society: Fitting Them Together Into Sustainable Development", **Sustainable Development**, Vol. 10, Iss. 4, pp. 187-196.

GODDARD John B., CHATTERTON Paul (1999), "Regional Development Agencies And The Knowledge Economy: Harnessing The Potential Universities", **Environment And Planning Government And Policy**, Vol. 17, pp. 685-699.

GROSMANN Gene M., HELPMAN Elhanan (1990), "The New Growth Theory; Trade, Innovation and Growth", *The American Economic Review*, Vol. 80, No. 2, pp. 86-91.

GÜNGÖREN Muaz, ERASLAN İ.Hakkı (2013), "Endüstriyel Kümelenmelerin İktisadi Tarihi ve Gelişim Süreci", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Bahar-2013, Cilt 12, Sayı 45, ss. 171-197.

HALKIER Henrik (2006), "Regional Development Agencies And Multilevel Governance: European Perspectives", **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, TEPAV.

HALKIER Henrik (2011), "Knowledge Dynamics and Policies For Regional Development: Towards A New Governance Paradigm", **European Planning Studies**, Vol. 20, No. 11, pp. 1767-1784.

HANEDAR Önder (2007), "İktisat Bilimi ve Metodolojik Bir Sınama: Nitel ve Nicel Teknikler Üzerine Bir Değerlendirme", Dokuz Eylül Üniversitesi.

HASSINK Robert (2005), "How To Unlock Regional Economies From Path Dependency? From Learning Region To Learning Cluster", *European Planning Studies*.

HIRSCHMAN Albert O. (1984), "A Dissenter's Confession: 'Strategy of Economic Development' Revisited", **Economic Development And Cultural Change**, Vol 32, pp. 367-372.

HODGSON Geoffrey M. (2000), " What Is The Essence Of Institutional Economics?", **Journal of Economic Issues**, Vol. 34(2), pp. 317-329.

IAMMARINO Simona (2004), "An evolutionary integrated view of regional systems of innovation. Concepts, Measures And Historical Perspectives", SPRU, University of Sussex (UK), and University of Rome, Italy.

IAMMARINO Simona, MCCANN Philip (2006), "The Structure And Evolution Of Industrial Clusters: Transactions, Techonology And Knowledge Spillovers", **Research Policy**, Vol. 35, Elsevier, pp. 1018-1036.

ISARD Walter (1956), **Location and Space-Economy**, The Massachusetts Institute of Technology.

JENKIS RHYS (2005), "Globalization, Corporate Soscial Responsibility And Poverty", **International Affairs** 81/3, pp. 525-540.

KATES Robert W., PARRIS Thomas M., LEISEWORITZ Anthony A. (2005), "What Is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values And Practice", *Environment: Science and Policy For Sustainable Development*, Vol. 47, No 3, pp. 8-21.

KESKİN Hidayet, SUNGUR Onur (2010), "Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye'de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 21, ss. 271-293.

KILIÇ Nazife Özge (2013), "Yerel Kalkınma Ve Rekabetçilik Ekseninde Değişen Yeni Bölgeselcilik ve Kayseri", Niğde Üniversitesi, SBE, (Yüksek Lisans Tezi), Niğde.

KRUGMAN Paul (1979), "A Model Of Balance Of Payments Crises", **Journal of Money, Credit And Banking**, Vol. 11, No. 3, Ohio State University, pp. 311-325.

KRUGMAN Paul (1979), "Increasing Returns, Monopolistic Competition And International Trade", **Journal of International Economics 9**, Yale University, North-Holland, USA, pp. 469-479.

KRUGMAN Paul (1980), "Scale Economies, Product Differentiation And The Pattern Of Trade", **The American Economic Review**, Vol. 70, No. 5, pp. 900-959.

KRUGMAN Paul (1981), "Intraindustry Specialization And The Gains From Trade", **The Journal of Political Economy**, Vol. 89, No. 5, pp. 959-973.

KRUGMAN Paul (1991a), **Geography and Trade**, The Massachusetts Institute of Technology, Cambridge.

KRUGMAN Paul (1991b), "Increasing Returns and Economic Geography", **Journal of Political Economy**, 99(3), 483–499.

KRUGMAN Paul (1995), **Development, Geography and Economic Theory**, The Massachusetts Institute of Technology, Cambridge.

KRUGMAN Paul (1999), "The Role of Geography in Development", **International Regional Science Review**, Vol. 22(2), pp. 142–161.

KUM Melike (2011), "İktisadın Yeni Coğrafi Açılımı: Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 30, pp. 235-255.

KÜÇÜKER Celal (2000), "Yeni Ekonomik Coğrafya ve Kalkınma", **Ekonomik Yaklaşım**, Vol. 11, Sayı 38, ss. 1-45.

LAGENDIJK Arnoud, CORNFORD James (2000), "Regional Institutions And Knowledge - Tracking New Forms Of Regional Development Policy", **Geoforum**, Vol. 31, Iss. 2, pp. 209-218.

LAMBOOY Jan G. (1997), "Knowledge Production, Organisation And Agglomeration Economies", **GeoJournal** 41(4), Kluwer Academic, Netherlands, pp. 293-300.

LEE Frederic S. (2008), "Heterodox Economics", **The Long Term View; How Economics Is Changing**, Vol. 7(1), pp. 23-30.

LÖSCH August (1954), **The Economics of Location**, (çev. W.H. Woglom, W.F.Stolper), Yale University, New Haven&London.

LUCAS Robert E. (1988), "On The Mechanics Of Economic Development", **Journal of Monetary Economics** 22, 3-42, Elsevier Science, University of Chicago, Chicago.

MARTIN Ron, SUNLEY Peter (1998), "Slow Convergence? The New Endogenous Growth Theory And Regional Development", **Economic Geography**, 74 (3), pp. 201-227.

MARTIN Ron (1999), "The New Geographical Turn In Economics: Some Critical Reflections", **Cambridge Journal of Economics**, Vol. 23(1), pp. 65-91.

MARTINHO Vitor J.P.D. (2011), "Polarization Versus Agglomeration", University Library of Munich.

MASKELL Peter, MALMBERG Anders (1995), "Localized Learning and Industrial Competitiveness", BRIE, Regional Studies Association European Conference, Gothenburg.

MAYER Thierry, HEAD Keith (2012), "The Empirics Of Agglomeration And Trade", in Henderson, J.V.;Thisse J.F.(Eds.), **Handbook of Regional and Urban Economics**, Vol. 4, Cities and Geograpy, Elsevier, pp. 2609-2669.

MEADE James Edward (1952), "External Economies And Diseconomies In A Competitive Situation", **The Economic Journal**, Vol. 62, No. 245, pp. 54-67.

METCALFE Stanley J. (2003), "Equilibrium And Evolutionary Foundations Of Competition And Technology Policy: New Perspectives On The Division Of Labour And The Innovation Process", ESRC, Manchester.

MOUNTFORD Debra (2009), "Organising For Local Development: The Role Of Development Agencies", OECD, Local Economic And Employment Programme, Summary Report.

MÜFTÜOĞLU Tamer (1983), **Sanayi İşletmelerinde Kuruluş Yeri Seçimi ve Ölçek Sorunu**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara.

MYRDAL Gunnar (1957), **Economic Theory and Underdeveloped Regions**, Duckworth, London.

NIJKAMP Peter, CAPELLO Roberta (2003), "The Theoretical And Methodological Toolbox Of Urban Economics: From And Towards Where? ", **European Regional Science Association Conference Papers**.

NIJKAMP Peter, ABREU Maria (2009), "Regional Development Theory", **Serie Research Memoranda**, No. 29, Amsterdam University.

OECD (2010), **Regional Development Policies in OECD Countries**, Paris.

OTTAVIANO Gianmarco I.P., PUGA Diego (1997), "Agglomeration In The Global Economy: A Survey Of The 'New Economic Geography' ", **Center For Economic Performance Discussion Paper**, No. 356, UK.

OTTAVIANO Gianmarco I.P., THISSE Jacques-François (2001), "On Economic Geography in Economic Theory: Increasing Returns And Pecuniary Externalities", **Journal of Economic Geography**, Vol. 1(2), Oxford University, pp. 153-179.

OTTAVIANO Gianmarco I.P. (2003), "Regional Policy in the Global Economy: Insights from New Economic Geography", **Regional Studies**, Vol 37(6), Carfax, Italy, pp. 665-673.

OTTAVIANO Gianmarco I.P., THISSE Jacques-François (2004), "Agglomeration and Economic Geography", in Henderson, J.V.;Thisse J.F.(Eds.), **Handbook of Regional and Urban Economics**, Elsevier, 2563-2608.

ÖZDEMİR Metin, BAŞKOL M.Ozan (2010), "Thünen'den Krugman'a: Yeni Ekonomik Coğrafya Gerçekten Yeni Mi?", **TÜCAUM VI.Ulusal Coğrafya Sempozyumu**, A.Ü.D.T.C.F., Ankara.

PERREUR Jacky (1998), "Industrial Location Theory in German Thought - Laundhardt And Weber", **Recherches Economiques De Louvain**, Vol. 64(1).

PIKE Andy, POSE Andres R., TOMANEY John (2006), **Local And Regional Development**, Routledge, London&New York.

PIORE Michael J., SABEL Charles F. (1984), **The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity**, Basic Books, New York.

PORTER Michael E. (2007), "Clusters and Economic Policy: Aligning Public Policy with the New Economics of Competition", **ISC White Paper**, Harward Business School.

POSE Andres R. (2001), "The Role Of The ILO In Implementing Local Economic Development Strategies In A Globalized World", London.

PREDÖHL Andreas (1928), "The Theory Of Location In Its Relation To General Economics", **Journal of Political Economy**, Vol. 36, No. 3, The University of Chicago, pp. 371-390.

PUGA Diego, VENABLES Anthony J. (1996), "The Spread Of Industry, Spatial Agglomeration And Economic Development", **Centre For Economic Performance**, Discussion Paper, No. 279, UK.

RADZICKI Michael J.(2003), "Mr. Hamilton, Mr. Forrester And A Foundation For Evolutionary Economics", **Journal of Economic Issues**, Vol. 37, No. 1, pp. 133-173.

RAMAFAMBA Elvis, MEARS Ronald (2011), "The Role Of Service Delivery In Local Economic Development: A Case Study Of Mamelodi Township", *African Journal of Business Management* Vol. 6(4), pp. 1564-1572.

REBELO Sergio (1991), "Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growth", **The Journal of Political Economy**, Vol. 99, No. 3, University of Chicago, pp. 500-521.

ROMER Paul M. (1986), "Increasing Returns and Long-Run Growth", **The Journal of Political Economy**, Vol. 94, No. 5, pp. 1002-1037.

ROMER Paul M. (1994), "The Origins of Endogenous Growth", **The Journal of Economic Perspectives**, Vol. 8, No. 1, pp. 3-22.

RUGGIERO Alessia (2005), "Paul Krugman and the NEG: An Assessment In The Light of The Dynamics of a 'Real World' Local System of Firms", **45th Congress of the European Regional Science Association**.

RUTHERFORD Malcolm (2001), "Instutional Economics: Then And Now", **The Journal of Economic Perspectives**, Vol.15, No 3, American Economic Association, pp. 173-194.

SAMUELSON Paul (1952), "Spatial Price Equilibrium and Linear Programming", **The American Economic Review**, Vol. 42, No. 3, pp. 283-303.

SAMUELSON Paul (1983), "Thünen at two hundred", **Journal of Economic Literature**, Vol. 21, 1468-1488.

SCITOVSKY Tibor (1954), "Two Concepts Of External Economies", **The Journal Of Political Economy**, Vol. 62, No. 2, pp. 143-151.

SOLOW Robert M. (1999), "Neoclassical Growth Theory", **Handbook of Macroeconomics**, Vol. 1, Elsevier Science, pp. 638-667.

STORPER Michael (1997), "The Regional World: Territorial Development In A Global Economy", Guilford, New York.

T.C. BAŞBAKANLIK (2006), 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunun Genel Gerekçesi, TBMM.

T.C. BAŞBAKANLIK (2006), 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 08.02.2006, Sayı: 26074.

T.C. BAŞBAKANLIK, DPT (2006), Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 28.09.2006, Sayı: 26303.

T.C. BAŞBAKANLIK, DPT (2006), Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 25.07.2006, Sayı: 26239.

T.C. BAŞBAKANLIK, DPT (2008), Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 08.11.2008, Sayı: 27048.

T.C. BAŞBAKANLIK, DPT (2009), Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 03.08.2009, Sayı: 27308.

TAMER Ahmet (2008), "Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri", Devlet Planlama Teşkilatı, (Uzmanlık Tezi), Ankara.

THIRLWALL Anthony P. (2013), "Kaldor's 1970 Regional Growth Model Revisited", University of Kent, School of Economics Discussion Papers, UK.

Tekstile Ar-Ge Dopingi, BEBKA (2017), https://www.BEBKA.org.tr/site-haber-357-9_ar_ge_proje_pazari_zirvesi_bursada_yapildi.html (Erişim Tarihi 31.05.2017)

THISSE Jacques-François, FERREIRA Rodolphe D.S. (1996), "Horizontal And Vertical Differentiation: The Launhardt Model", **International Journal of Industrial Organization**, Vol. 14, Elsevier Science North-Holland, pp. 485-506.

THISSE Jacques-François, FUJITA Masahisa (2002), **Economics Of Agglomeration, Cities, Industrial Location And Regional Growth**, Cambridge University.

TÖDTLİNG Franz, TRIPPL Michaela (2005), "One Size Fits All? Towards A Differentiated Regional Innovation Policy Approach", **Research Policy**, Vol. 34, Elsevier, pp. 1203-1219.

TURING Alan (1952), "The Chemical Basis of Morphogenesis.", *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*, 237:37.

UZAWA Hirofumi (1965), "Optimum Technical Change in An Aggregative Model of Economic Growth", **International Economic Review**, Vol. 6, No. 1, pp. 18-31.

VENABLES Anthony (1996), "Equilibrium Locations Of Vertically Linked Industries.", *International Economic Review*.

VENABLES Anthony (2001), "Trade, Location And Development: An Overview Of Theory", *World Bank Patterns of Integration in the Global Economy Project, Latin America and Caribbean Region*.

VON THÜNEN Johann Heinrich (1826), *The Isolated State*, Pergamon, London.

WEBER Alfred (1909) *Theory of the Location of Industries*, University of Chicago.

WHITMAN Marina V.N. (1975), "Global Monetarism and the Monetary Approach to the Balance of Payments", **Brookings Papers on Economic Activity**, Vol. 1975, No. 3, pp. 491-555.

YAVAN Nuri (2006), "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi SBE (Doktora Tezi)*, Ankara.

YAVAN Nuri (2007), **Bölge Biliminde Yeni Yaklaşımlar**, 12. Ulusal Bölge Bilimi Bölge Planlama Kongresi, Bildiriler Kitabı, İstanbul.

YAVİLİOĞLU Cengiz (2002), "Kalkınmanın Anabilimsel Tarihi Ve Kavramsal Kökenleri", **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1.

YÜLEK Murat A. (1997), "İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Kamu Politikaları Üzerine", **Hazine Dergisi**, Sayı 6.

EKLER (ANKET FORMU)

S1. Kalkınma Ajansından almış olduğunuz desteğin firmanızda Ar-Ge faaliyetlerini arttırmanızda ve yeni teknolojiler geliştirmede/uygulamanızda nasıl etkisi oldu?

Hiç etkisi olmadı	1
Etkisi olmadı	2
Ne etkili ne etkisiz oldu	3
Etkili oldu	4
Çok etkili oldu	5

S2. Kalkınma Ajansından almış olduğunuz desteğin, üretim süreçlerinizi iyileştirme ve maliyetlerinizi azaltma anlamında, diğer firmalar ve kurumlardan firmanıza yönelik bilgi transferi (know-how) sağladığına inanıyor musunuz?

Kesinlikle inanmıyorum	1
İnanmıyorum	2
Kararsızım	3
İnanıyorum	4
Kesinlikle inanmıyorum	5

S3. Kalkınma Ajansından almış olduğunuz destek firmanız içinde yaparak öğrenme süreçlerine katkıda bulundu mu?
ANKETÖR: AÇIKLAMAYI OKU! ‘Yaparak öğrenme; firmada çalışan işçilerin zamanla tecrübe kazanarak aynı çalışma süresinde daha fazla sayıda ve daha nitelikli üretim yapma yeteneği elde etmesi’

Evet	1
Hayır	2

S4. Kalkınma Ajansından almış olduğunuz desteğin firmanızın daha rekabetçi bir yapıya kavuşmasında nasıl bir etkisi oldu?

Hiç etkisi olmadı	1
Etkisi olmadı	2
Ne etkili ne etkisiz oldu	3
Etkili oldu	4
Çok etkili oldu	5

S5. Kalkınma Ajansından almış olduğunuz desteğin, firmanızdaki atıl kapasiteyi ve firmanızın sahip olduğu potansiyeli harekete geçirdiğine inanıyor musunuz? (yerel potansiyeli harekete geçirme)

Evet, inanıyorum	1
Hayır, inanmıyorum	2

S6. Kalkınma Ajansından almış olduğunuz desteğe ilişkin yaşadığınız proje uygulama tecrübesini değerlendirdiğinizde, bürokratik engellerin gereğinden fazla olduğunu düşünüyor musunuz?

Evet, düşünüyorum	1
Hayır, düşünmüyorum	2

S7. Kalkınma Ajansından almış olduğunuz desteğe ilişkin yaşadığınız proje uygulama tecrübesini değerlendirdiğinizde, Kalkınma Ajansının, firmanızı, serbestçe proje uygulayabilmenizi sağlama adına sizi yeterince yetkilendirdiğini düşünüyor musunuz?

Evet, düşünüyorum	1
Hayır, düşünmüyorum	2

S8. Proje uygulama döneminde, satın alma süreçleri, projede bazı ufak değişikliklerin yapılması gibi hususlarda yeterince inisiyatif kullanabildiniz mi?

Evet	1
Hayır	2

S9. Projenizi uygulama sürecinde karşılaştığınız zorluklara ilişkin Ajans'a yazılı veya sözlü geri bildirimde bulundunuz mu?

Evet, bulundum	1
Hayır, bulunmadım	2

S10. Kalkınma Ajanslarını aşağıdakilerden hangi kategoriye sokarsınız?

Temel alt yapı yatırımlarını destekleyen kurumlar (Hardware)	1
Yumuşak kamu müdahaleleri yapan kurumlar (Software)	2
Koordine edici ve yönlendirici kurumlar (Orgware)	3

S11. Sizce Kalkınma Ajanslarının destek faaliyetlerinden önce, yaşadığınız bölgede yol, lojistik gibi öncelikli temel alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesine mi ihtiyaç vardır?

Kesinlikle ihtiyaç var	1
İhtiyaç var	2
Ne ihtiyaç var ne ihtiyaç yok	3
İhtiyaç yok	4
Kesinlikle ihtiyaç yok	5

S12. Size göre Kalkınma Ajansı destekleri bölgenizin yerli ve yabancı yatırımcılar için daha cazip bir yer olmasına katkı sağladı mı?

Kesinlikle katkı sağladı	1
Katkı sağladı	2
Kararsızım	3
Katkı sağlamadı	4
Kesinlikle katkı sağlamadı	5

S13. Kalkınma Ajansı desteklerinin, özel sektör, kamu sektörü ve diğer kurumlar arasında koordinasyonu sağlamaya yönelik bir yönü oldu mu?

Evet	1
Hayır	2

S14. Kalkınma Ajansı desteklerinin, beşeri sermaye ve kalifiye iş gücünün bölgenizde yığılmasına yönelik ne derecede etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

Hiç etkisi olmadı	1
Etkisi olmadı	2
Ne etkili ne etkisiz oldu	3
Etkili oldu	4
Çok etkili oldu	5

S15. Kalkınma Ajansı desteklerinin, bölgenizdeki müteşebbis faaliyetlerini teşvik ederek daha çok firma kurulması ve üretimin artmasına etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?

Evet	1
Hayır	2
Fikrim yok OKUMAYIN	3

S16. Firmaların yapmış oldukları ticari faaliyetlerinin gizliliği dikkate alındığında, aracı kurum olarak Kalkınma Ajansları, firmanız, üniversiteler, diğer kamu kurumları ve 3. Şahıslar arasında güvene dayalı ilişkiler tesis etme anlamında ne derece başarılıydı?

Kesinlikle başarısızdı	1
Başarısızdı	2
Ne başarılı ne başarısızdı	3
Başarılıydı	4
Kesinlikle başarılıydı	5

S17. Kalkınma Ajansından aldığınız desteğin, firmanızı rutinin dışına çıkararak Ar-Ge, inovasyon ve yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesi anlamında farkındalığınızın artmasında ne derece etkisi oldu?

Hiç etkisi olmadı	1
Etkisi olmadı	2
Ne etkili ne etkisiz oldu	3
Etkili oldu	4
Çok etkili oldu	5

S18. Kalkınma Ajansı, firmanızı global üretim ağlarına dahil ederek dünyadaki diğer rakip firmalar ve faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmanızda yardımcı oldu mu?

Evet	1
Hayır	2

S19. Kalkınma Ajanslarını bölgesel potansiyeli harekete geçirecek ve yerel ekonomiyi global üretim ağlarına açacak kurumlar olarak görüyor musunuz?

Evet	1
Hayır	2

S20. Firmaların gerçekleştirdikleri projelerin ana faaliyet dağılımı nedir?

--

S21. Projeniz kapsamında üniversite ile işbirliği yaptınız mı?

Evet	1
Hayır	2

S22. Evet ise, Projeniz kapsamında üniversite ile yaptığımız işbirliği projenizin başarısında ne derece etkisi oldu?

Hiç etkisi olmadı	1
Etkisi olmadı	2
Ne etkili ne etkisiz oldu	3
Etkili oldu	4
Çok etkili oldu	5

S23. Kalkınma Ajansından destek almamış olsaydınız yine de yatırımınız gerçekleştirirdiniz mi?

Evet	1
Hayır	2

S24. Proje kapsamında yaptığınız yatırımları ve elde ettiğiniz çıktıları hala aktif olarak kullanıyor musunuz?

Evet	1
Hayır	2

S25. Projenin yürütülmesi, kurumsal kapasitenize katkı sağladı mı?

Evet	1
Hayır	2

S26. Desteklenen projenin tamamlanmasının ardından aynı alanda ek faaliyetler/yatırımlar yaptınız mı?

Evet	1
Hayır	2

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	ÖNDER ERDOĞAN
Tez Adı	BÖLGESEL KALKINMA SÜRECİNDE KALKINMA AJANSLARI VE FİNANJAL DESTEK MEKANİZMALARININ ETKİNLİĞİ
Enstitü	SOSYAL BİLİMLER
Anabilim Dalı	İKTİSAT
Tez Türü	YÜKSEK LİSANS
Tez Danışman(lar)ı	DOÇ. DR. METİN ÖZDEMİR
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum

: BİRKA
"KNEB"

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 28.09.2017

İmza :